

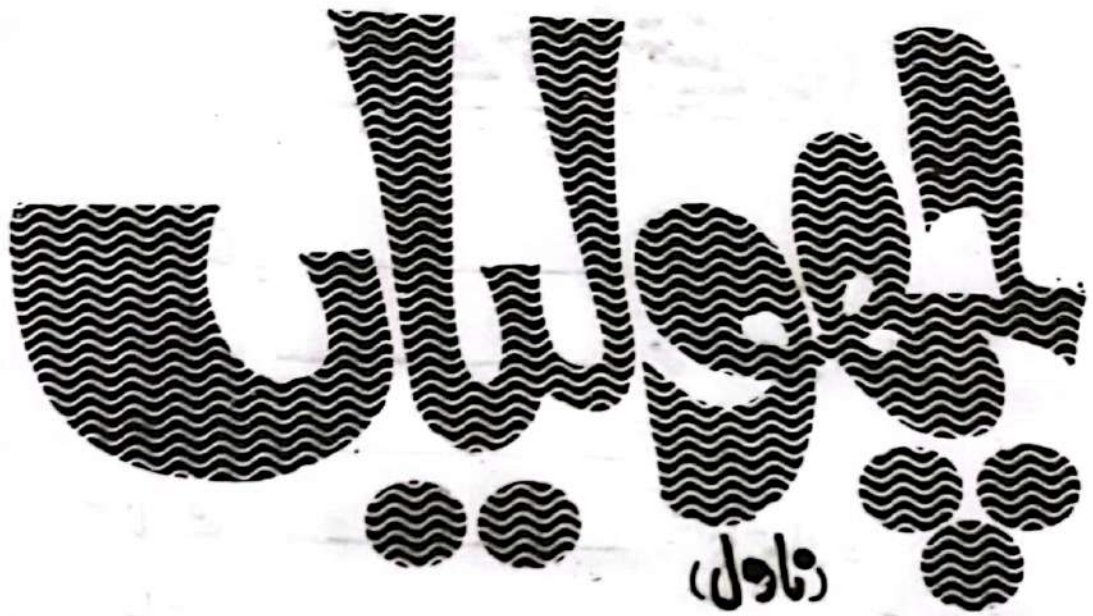
پھولیاں

اسماعیل علی

۱۵۲۷

A. Symbolic Fantasy

محمد اسماعیل احمدانی

پبلشر:

سنگت پبلیکیشنز لاہور

پوسٹ بکس ۱۵۲۷

سب سے حق ہتھیائے ہیں

ناں کتاب _____ چھولیاں (ناول)

مصنف _____ محمد اسماعیل احمدانی

صفحہ _____ ۲۲۴

ناشر _____ ارشاد احمد امین

پبلشر _____ سنگت پبلیکیشنز

پوسٹ بکس نمبر ۱۵۴۷ لاہور

پانچ پبلی _____ سچا پبلیکیشنز

شاہ فیصل کالونی - کراچی ۲۵

سرائیکی سنگت - رسول پور

تحصیل جام پور (دیرہ غازیخان ڈویژن)

نیازی پرنٹنگ پریس - لاہور

چھپائی _____

ٹائٹل _____

کتابت _____ غلام امین فخری

سن اشاعت _____ ۱۹۸۳ء

محل = ۳۷ روپے

قَسَم

قَسَم ہے میاںوں حرف دی۔ لفظ دی۔ !!
نطق دی۔ آلا دی۔ !
اوندی پاڑ۔ بٹ بنیاد۔
سُدھ۔ دے صوتی اولوں دی
جیں وجود بختے۔ ذات کوں صفات کوں۔ !
اساڈی سُنجان دا وسیلا
قَسَم ہے این سو جھلے دی
حرف تے لفظ دے ڈپوے دی لاٹ
مہد (جسمانی ماہ دی جھولی) کنوں لحد (دھرتی ماہ دی جھولی)
دے بھاگل تائیں۔

جو آلا تے پراڈو وچ پدھرا تھتے
سُنجان نساہر تھتی اے
سُنجان

فرید۔ ابا سین۔ سلیمان جبل۔ کہنہ قلعہ
علامتی ناں۔ تجریدی معانی

اُوں مقدس صوتی وجود دے
 این جھولی کنوں اُوں جھولی تائیں دی سنگتی
 او آلا۔ او پڑاڈو۔ او صوت تے آہنگ
 میڈے اتے کائناتی وجود تے محیط
 IDENTITY میڈی سُجھاں۔ میڈا تشخص۔ میڈی
 میڈے وجود دے ساچے پاسے دی صفر
 میڈا سبھ کجھ۔؟
 پہوں کجھ۔! صوتی وجود وی
 مذہب۔ ثقافت۔ کلچر ادب دے وجود دا صوتی تاثر
 قسم ہے میوں اوندی۔!
 قسم ہے
 "سین" دی۔!!
 - سین۔ رے۔ الف۔ یے۔ کاف۔ ی۔

— احمدانی

چھوٹیاں

تائویں

لیلی وجود

دے ناں

جینی

محل بردار ڈاچی — عناصرِ فطرتِ ان

اتے

قیس — صوفی - دانشور - ادیب - مفکرِ فلسفی
تے سائنسدانِ ان -

احمدانی

نیست باطل ہر چیز دانا آفرید
از غضب و ز علم و ز نصح و مکید
خیر مطلق نیست زیتہا، بیچ چیز
نفع و ضرر ہر یکے از موضع ست
علم زین رو واجب ست و نافع ست

— مولانا کے روم

دیکھو شوکت شان پیارہ
محور۔ گردش سبع سیارہ
مرکز دور محیط داسارا
نقطہ دل آدم دا ہے

فرید —————

گالہ مہار

انسان آپنی تاریخ دے پالیٹے کنوں قصہ کہانی سٹن تے
 بناوٹن داشوقین رہیے۔ پہلوں قصہ قصولی۔ ول داستاناں گھڑین سی۔
 جنہاں کوں صدییں تائیں سٹن تے سٹویندارہ گئے۔ فکری ارتقا دے نال
 نال فنی گرفت وی ودھدی گئی اے۔ تاں جو اچ کہانی تے ناول موجودہ
 صورت اچ اساڈے سامٹھے ان۔ اگے گالہ "شہزادہ"۔ "بکاولی"۔ "چھل"
 دے اولے تھیندی سی۔ اچ "نائیں"۔ "پوٹر"۔ "دھواں" تے "چڑھاٹھاں"
 دی علامت دے ماسک اچ بیان کیتی ویندی اے۔ اگے ملک ملک
 دے سفر جادوئی قالین تے گھوڑے تے اکھ چھٹب اچ تھی ویندے
 ہن۔ اچ وقت کوں اکائی بٹا کے زمان تے مکان دیاں حدیں لتیرا یجن
 پتے گن۔ خیر۔!

محمد اسماعیل احمدانی سئیں ایہ ناول "چھولیاں" سرائیکی دکنتری
 ادب اچ ہک اینجھا شاندار تے سوٹھاں ودھارا اے۔ جیندی پہوں
 عرصے کنوں لوڑ محسوس پئی تھیندی سی۔

میں پورے وثوق نال ایہ گالہ آکھداں جو "چھولیاں" سرائیکی دا
 اوپہلا ناول اے جیڑھا اچو کے وقت دے ادبی۔ فنی تے فکری معیار

تے پورا ہندے۔ اتے اینکوں اساں علاقائی، قومی توئے عالمی نادلیں
 دے مقابلے وچ رکھ سکھدوں۔ جیڑھا جو سرائیکی دے قصہ قصولی اتے
 درگھی عشقیہ کہانی کوں فکری تے فنی لحاظ نال ہوں پچھڑوں تے
 چھوڑ گئے۔ اینکوں ہک اینجھی وڈی ادبی پلاننگھ وی آکھ سکھدوں
 جیڑھی ہوں سارے نئے فنی تے ادبی ٹاپو ہکے ساہی اولانگھ گئی اے۔
 سرائیکی ادب اچ اینجھی جرات مندانہ پلاننگھیں دی ڈاڈھی لوڑ اے۔
 تاں جو اساں قومی تے عالمی ادب نال وکھ رلاتے ٹر سکھوں!

این ناول وچ سرائیکی وسیب دی کالھ پورے اعتماد نال کہتی
 گئی اے۔ وولگا۔ ڈینیوب تے جمنا کنوں سوٹھا روپ اباسین سندھو
 دانظر دے۔ کایا نائیں سرائیکی دلیں دی شہزادی لگدی اے۔ اتھوں
 دے پتھ۔ مہاٹے۔ ریخاں۔ ہالی۔ توئے جو مٹلاں نور محمد تے بالارچ
 تے وی بے پناہ پیار آندے۔ کھوہ دے کھاڈے دی اینجھی مٹھری،
 من بھانوی کالھ کیڑھے ادب اچ مل سکھدی اے۔؟

”ایں کنوں ودھیک سوٹھا مصرف کھوہ تے کھوہ دے
 کھاڈے دا پیاوی ہے۔ تانگھ تنگھیندیں دی کوک جھات
 تیڈے کھوہ تے آئی آں گا بے پلاڈے
 سُخناں دا گورامیڈے چھلڑے ولاڈے

دراہیاں دا پڑ۔ رینڈے وو۔ RENDÉ VOZ۔ کھوہ دا
 رینکاٹ چلدے تھوڈیں دے کھسکار کوں لکا گھندے۔
 وسندے نیر کوں کھاڈا گیت ڈے چھوڑیندے.....“
 این ناول وچ وسیبی لوکیں دے عقائد تے توہمات دی کالھ وی

ہے۔ میلے۔ ملاکھڑے۔ گیت سنگیت۔ شادی پرنہا۔ موت مُکان
 دین ریتیں رسمیں دا ذکر وی ہے اتے وسیبی۔ مُلکی تے عالمی معاملتا
 دا ادبی روپ اچ تجزیہ وی۔ جیکر سبھ کجھ نئیں تاں پہوں کجھ اے۔
 جیکوں جو ناول وچ سمویا وُج سگھدے۔ کتھائیں نشا بُر۔ کتھائیں
 علامتیں دے اولے۔ اتے ول کہیں کہیں جاہ تجریدی انداز اچ۔
 مصنف دا انداز بیان اوندا آپنا نوکلا اے۔ جیندی ریس کیتی
 وُج سگھدی اے مگر تقلید نہ۔ ذرا ڈوں شہ پارے ملاحظہ ہوون؛
 ناول دے مہاندے کردار اخوند احمد خان دی مونولاگ جیڑھلے
 اونکوں آپے "ہوون" دا اجتماعی شعور تھیندے۔

"کوہ جودی دی چوٹی ارات تے تھرہام کرن والی پٹری دا وُجھنیں
 ہم۔۔۔۔۔ شہر بابل دے مینار دا لُٹ لاجھا اتے اُشہر دے بُتخانے دے
 وڈے بُت دے مونڈھے تے لاکھا ہویا کھاڑا میں ہم۔۔۔۔۔ دریائے
 نیل وچ لُٹھدی کاٹھی دی صندوق ہم۔۔۔۔۔ میں کُن کُنوں اگے
 دی سانت اتے پچھے دا لُٹ آں۔۔۔۔۔"
 تاریخ دے ننگے ننگے اکائیں کوں وقت دی ہکی وڈی اکائی
 وچ ڈھالٹن بارے مصنف دی فنی گرفت پورے عروج تے ہے۔
 جیندی مثال شیت ای کہیں ادب اچ ملے :-

"اساں مہا بھارت دے میدان وچ کرشن کنوں اُبے اشلوک
 سُنئے چنھاں کوں تساں گیتا اہو۔

- گیا وچ پوہڑ دے ون ہیٹھ تپسیا تے نروان
 - جھیل گلیلی دی کندھی تے پہاڑی وعظ
 - دریائے نیل دا چرنج تے ادھ وادھ تھیون

۔ برہمن آباد دا پراسرار مندر

۔ ملتان دا سوم دیوتا

اساں کتھ نہا سے۔ اساں کنوں کیرھی شے گجھی اے۔ اساڈے

لیوں کجھ وی اوپرا نہیں۔!

سردار مزارخان دی بستر مرگ تے۔ بالاچ دی کھوہ دی گادھی

تے۔ ہک ہندو چھو کری دی پوچا پاٹ یا پوٹاری۔ چلھ چوکا دیکھ

اتے منصور دی جیڑھلے او شعور تے احساس تیز دی در سال

پدے۔ خود کلامی ادبی سوٹھپ تے فنی گرفت دے شہ پارے ہن۔

ناول "چھولیاں" وچوں ایہ گالھ پدھری تھیندی اے جو "پیت دے

پندھ" دے مصنف دا فکری تے تخلیقی پندھ جاری اے۔ جیڑھا جو

سرائیکی نثری ادب دی ٹور دی علامت بن گئے۔ تخلیقی سفر تاں

کڈا ہن نہیں مکدے۔ کیوں جو فکری ارتقا جاری تے ساری اے۔ جمود

نہ سوچ وچ آوئے نہ فن تے۔ ایہ فطرت دی وجودی تقاضا اے۔ تڈاں

اساں ناول "چھولیاں" وچوں فکری تے تخلیقی ارتقا دی وڈی شاندا

ملدی اے۔ سرائیکی ادب دی اتے مصنف دی وی۔!

کلمہ ہک گالھ سانگھڑ کنوں فورٹ منرو دے پندھ اچ تھئی سہی۔

اچ پی گالھ قلعہ ہرند تے نور پور دی وستی دے اولے تھئی اے۔

کاٹانائیں دے تیز، تکھے و بکرے دے حوالے نال کیتی گئی اے۔

کھورہیں حقیقتیں کوں سوٹھے تے من بھاوئے علامتیں دے ولس اچ

لکایا گئے۔ اشارے تے شانداں ڈتیاں گئیں۔ ول جہات آکھیا گئے۔

لمحوں صدییں وچ کھنڈار ڈتا گئے۔ اتے صدییں کوں اکھ جھمکے

لمحات اچ سنکوڑ گھدا گئے۔ کُل کوں جزر آتے جزر کوں کُل دی علامت
 بٹایا گئے۔ کالھ کرن اچ سوچ دے چھڑیئے و بکرے دا انداز وی ہے
 مگر منطق دی نظر داری ہیٹھ۔

اچ کہانی لکھن کھیڈ نہیں رہی۔ ایہ کار جہاں بانی تھی گئے۔
 ایہ الفاظ دی بازیگری نہیں۔ معانی دی حکمت و سیاست اے۔ نہ
 صرف الفاظ تے جملیں وچ بلکہ رموز، اوقاف تے علامات وچ ای
 جہان معانی کوں سمو کے انہاں دیاں پرتیاں تے جہتاں متعین کرٹیاں
 پوندن۔ جیندے سانگے اعلیٰ فکر۔ وسیع مطالعہ اتے ادب دے
 اصناف تے فنی گرفت بنیاد بنڈن۔ اچو کے دور اچ ادبی تخلیق دے
 جیڑھے تقاضے ان۔ انہاں کوں احمدانی سٹیں ڈاڑھے سوٹھے انداز
 اچ ایں ناول وچ پورا کیتے۔ بلکہ ڈوجھی دفعہ۔

مکدی کالھ۔ ناول "چھولیاں" ہک ایجھی ادبی دستاویز اے
 جیندے وچ "پیت دے پنڈھ" دے مصنف آپٹے نو یکلے
 اسلوب بیان وچ سرانیکی وسیب دے ثقافتی، تہذیبی تے فکری
 ورثے کوں ہتھیکا کیتے۔ جیندے وچ تاریخ دا رس تے کہانی
 دی چس اے۔ لوک ورثہ اونویں ای مٹھا مٹھا تے پیارا پیارا لگدے۔
 ول جیکر اینکوں علامتیں تے شانیں دی کھیڑ وچوں ادبی رنگ اچ
 ڈکھالیاؤ نچے تاں ایندے وچوں دھنک دے رنگ لسکدن۔ وسیبی
 پھل نباہو، رابیل، غلاب دی خوشبو چھٹی لگدی اے۔ اتے
 ایہ رنگ و بو دا گلدرتہ جیندے ہک شلیف اچ ہوسی۔ اوندی
 تہذیبی۔ فکری تے ادبی اُچائی دی گواہی ڈیسی۔!

ناول چھولیاں سر ایکی دا پہلا معیاری ناول اے۔ ایہ صرف
وات زبانی دعویٰ نہیں بلکہ ایندا دستاویزی ثبوت ایہ ناول آپ
اے۔ بلکہ ایہ ناول بک ہوں وڈا (عظیم) ناول اے۔ جیندی گواہی
آوٹ والا وقت ڈیسی۔ قسم اے میوں وقت دی۔ !!

ارشاد احمد امین

۱۵ جون ۱۹۸۲ء

فہرست کتب
۱۔ ناول چھولیاں سر ایکی
۲۔ ناول بک ہوں وڈا
۳۔ ناول اے جیندی گواہی
۴۔ ناول اے میوں وقت دی
۵۔ ناول اے قسم
۶۔ ناول اے وقت دی
۷۔ ناول اے جیندی گواہی
۸۔ ناول اے میوں وقت دی
۹۔ ناول اے قسم
۱۰۔ ناول اے وقت دی
۱۱۔ ناول اے جیندی گواہی
۱۲۔ ناول اے میوں وقت دی
۱۳۔ ناول اے قسم
۱۴۔ ناول اے وقت دی
۱۵۔ ناول اے جیندی گواہی
۱۶۔ ناول اے میوں وقت دی
۱۷۔ ناول اے قسم
۱۸۔ ناول اے وقت دی
۱۹۔ ناول اے جیندی گواہی
۲۰۔ ناول اے میوں وقت دی
۲۱۔ ناول اے قسم
۲۲۔ ناول اے وقت دی
۲۳۔ ناول اے جیندی گواہی
۲۴۔ ناول اے میوں وقت دی
۲۵۔ ناول اے قسم
۲۶۔ ناول اے وقت دی
۲۷۔ ناول اے جیندی گواہی
۲۸۔ ناول اے میوں وقت دی
۲۹۔ ناول اے قسم
۳۰۔ ناول اے وقت دی
۳۱۔ ناول اے جیندی گواہی
۳۲۔ ناول اے میوں وقت دی
۳۳۔ ناول اے قسم
۳۴۔ ناول اے وقت دی
۳۵۔ ناول اے جیندی گواہی
۳۶۔ ناول اے میوں وقت دی
۳۷۔ ناول اے قسم
۳۸۔ ناول اے وقت دی
۳۹۔ ناول اے جیندی گواہی
۴۰۔ ناول اے میوں وقت دی
۴۱۔ ناول اے قسم
۴۲۔ ناول اے وقت دی
۴۳۔ ناول اے جیندی گواہی
۴۴۔ ناول اے میوں وقت دی
۴۵۔ ناول اے قسم
۴۶۔ ناول اے وقت دی
۴۷۔ ناول اے جیندی گواہی
۴۸۔ ناول اے میوں وقت دی
۴۹۔ ناول اے قسم
۵۰۔ ناول اے وقت دی
۵۱۔ ناول اے جیندی گواہی
۵۲۔ ناول اے میوں وقت دی
۵۳۔ ناول اے قسم
۵۴۔ ناول اے وقت دی
۵۵۔ ناول اے جیندی گواہی
۵۶۔ ناول اے میوں وقت دی
۵۷۔ ناول اے قسم
۵۸۔ ناول اے وقت دی
۵۹۔ ناول اے جیندی گواہی
۶۰۔ ناول اے میوں وقت دی
۶۱۔ ناول اے قسم
۶۲۔ ناول اے وقت دی
۶۳۔ ناول اے جیندی گواہی
۶۴۔ ناول اے میوں وقت دی
۶۵۔ ناول اے قسم
۶۶۔ ناول اے وقت دی
۶۷۔ ناول اے جیندی گواہی
۶۸۔ ناول اے میوں وقت دی
۶۹۔ ناول اے قسم
۷۰۔ ناول اے وقت دی
۷۱۔ ناول اے جیندی گواہی
۷۲۔ ناول اے میوں وقت دی
۷۳۔ ناول اے قسم
۷۴۔ ناول اے وقت دی
۷۵۔ ناول اے جیندی گواہی
۷۶۔ ناول اے میوں وقت دی
۷۷۔ ناول اے قسم
۷۸۔ ناول اے وقت دی
۷۹۔ ناول اے جیندی گواہی
۸۰۔ ناول اے میوں وقت دی
۸۱۔ ناول اے قسم
۸۲۔ ناول اے وقت دی
۸۳۔ ناول اے جیندی گواہی
۸۴۔ ناول اے میوں وقت دی
۸۵۔ ناول اے قسم
۸۶۔ ناول اے وقت دی
۸۷۔ ناول اے جیندی گواہی
۸۸۔ ناول اے میوں وقت دی
۸۹۔ ناول اے قسم
۹۰۔ ناول اے وقت دی
۹۱۔ ناول اے جیندی گواہی
۹۲۔ ناول اے میوں وقت دی
۹۳۔ ناول اے قسم
۹۴۔ ناول اے وقت دی
۹۵۔ ناول اے جیندی گواہی
۹۶۔ ناول اے میوں وقت دی
۹۷۔ ناول اے قسم
۹۸۔ ناول اے وقت دی
۹۹۔ ناول اے جیندی گواہی
۱۰۰۔ ناول اے میوں وقت دی

سُنجان

چھولیاں ناول اے

ایہہ ناول اے تہہ ناول دی روایتی تعریف تے پورا ہندے ؟؟

— جی۔!؟ ضروری کوئے نی۔!!!

روایات بدلنیاں رہ ویندین۔ تہہ نال نال تعریف کوں وی آپٹا چولا
وٹا وٹا پئے ویندے۔ فکشن دے پنھیں اصناف وانگر ناول وی آپٹے
تاریخی پنڈھ اچ کئی ولس وٹائن۔! جیویں جو کلاسیکی ناول اتے جدید ناول
اچ اُچھے لکے دا فرق اے۔ ڈوٹاں دی ہسیت، فارم تے ٹیکنک وکھرو
وکھرے ہن۔

مشہور ناول نگار استاں وال دا ناول ”ریڈ اینڈ بلیک“ بالزاک دا

”لام بیومن کامیڈی“ دوستوفسکی دا ”برادر گراما نازوف“ جہیں ناولیں کون
ناول نگار البیر کامیو دا ”فال“ اتے ہیمنگوے دا ”اولڈ مین اینڈ سی“ کتلا تہہ
وکھرے ہن اتے ول انھاں کون جدید ترین ناول جیڑھے شعور دی آزادا

رو (سوچ دا چھڑیا وکھرا) دی تکنیک اچ لکھیے گئیں۔ کینجھے نہ پرو بھرے
ہن۔ اردو وچ ناول توبہ النصوح کون ”خدا کی بستی“ اتے آگ کادریا تئیں
اہو دکھ پ پدھرا لے۔

آکھن دا مطلب ایہہ ہے جو نارم ٹیکنک، اسلوب وغیرہ وقت وقت دے نال بدلے رہ ویندین۔ تڈاں پڑھاگو (ناری) اتے پڑھو (نقاد) کوں آپنے دماغ دیں دریں دے پٹ کھلے رکھتے چاہیدین۔ جیویں جو نویں چیندے اتے جو الیندے خیالات نے روایات کوں دی قبول کیتا ونج سکے۔ جیڑھے اوپرے ادب تے ثقافتیں کتوں اساں تائیں پچن۔

کلاسیکی اتے وچلے دور اچ توڑیں جو اچو کے روایتی ناول دی ہک بنیادی روایت "ہک درگھی کہانی" دا ہونڈ رہیے۔ اتے ناول چھولیاں وچ ہک انجی کہانی ہووے یا نہ ہووے مگر ایندے وچ "کہانی پن" ضرور موجود اے۔ جیڑھی شے ناول دی روح اے۔

اصل کالہ ایہہ اے جو کہانی دا وجود تاں ہوندا دی کوئی نی۔ صرف بٹا گھدا ویندے۔

ایں دنیا وچ کہانی کتھاں موجود اے؟

صرف واقعات دی وچڑی وچڑی ناوڑی ہوندا اے۔ جیندے وچوں آساں کجھ واقعات کوں کہیں جاہ کنوں پکڑ گھندوں اتے اونکوں کہانی دا منڈھ اہوں۔

— ول بے واقعات کوں گھیل چلدوں اتے اونکوں کہانی دا ٹرن اہوں۔ ول جتھ مرضی آندی اے، کالہ گھٹا چھوڑیندوں جینکوں کہانی دا انجام سڈیندوں۔

— واقعات دی ادھڑی ادھڑی ناوڑی دے سترے بھریدی شکلیں کوں کوئی کہانی چا آکھے تہ او کہانی تہ نہیں تھی پوندا۔

ادب (فکشن) وچ روایت اے رہی اے جو واقعات داستریہ تسلسل

دے اورے تے اٹیر کراہیں پھولا بٹایا ونجے۔ ول اونکوں زبان و بیان دی
 کچھ نال مانجھ کراہیں نکشن دی کھڈی تے وٹریا ونجے۔ او بن پوندی
 لے کہاٹی۔ مگر اے تاں پوکا کم اے۔ ۹۱

جیڑھا آپاں کنوں نہیں تھیندا۔!

گالھ اصل اے ہے جو کائنات وچ ہر ویلھے دی لگانا حرکت کنوں لمحہ
 لمحہ تبدیلیاں پیاں آندیں۔ جیڑھیاں ایں دھرتی دے مادی تے جیاتیاتی وجود
 تے اثر گھنڈین جتھوں ایں دنیا دی ٹور پئی ٹردی اے۔

دنیا دی ٹور۔

انا ای تاں ہے اصل کہانی۔ سچی پچی کہانی۔!

دنیا دی ٹردی ٹور دی گالھ کوں عقابی اکھ نال ڈیکھن ایندی تجریدی

تے ہندی شکلیں کوں سچاٹن اتے علاماتی روپ کوں سمجھن دے بعد

آپے پسندیدہ رنگیں وچ کوپڑ کے قلم۔ موقلم۔ مفراب۔ چھپٹی تے نرت

دے جو الے نال نویں سر تخلیق ڈیون دانناں فن اے ول ایں روپ لچ جیڑھی

گالھ۔ کہانی۔ صورت۔ مورت۔ سُر اتے زاویہ وجود اچ آندے۔ او

تخلیق سڈیندے۔ البتہ فن لیوں گولایاں۔ ڈنگ ول۔ گھنڈیاں اتے ہندی

شکلاں۔ وٹ سٹ۔ رمزیت اتے شانڈیں وچ گالھ کرن ایندی اصل

روح اے۔ جتھوں علامتیت تے تجریدیت وغیرہ جنم گھدے۔ تخیل دی

اڈراکی اتے سوچ دی پھرتاکی۔ ادب اتے ہر ونکی دے فن لیوں تخلیق دی

بُن بنیاد رہیے۔

دھرتی تے دھرتی واسیں تے ہر ویلھے دی حرکت کنوں جیڑھیاں

تبدیلیاں پیاں آندیں۔ انہاں کوں ہک موجود لمحہ (۱۹۲۵ کنوں ۱۹۵۰ تئیں)

اتے مخصوص علاقہ۔ سرائیکی وسیب دا — دے دمانی تے مکانی چوکھٹے وچ
 پھساکراہیں۔ واقعات دی کھورھی یا علاماتی اتے تجربیدی یا اگھاڑی اشکال
 دی ترتیب کون کھائیں وگاڑ تے اتے کھائیں بے ترتیبی کون بنا جوڑتے۔
 ماضی حال تے مستقبل دے کھیر کون وجودیت دے جھگٹے نال ولوڑتے۔ ہک
 کالھ کیتی گئی اے۔ جیڑھی کجھ درگھی وی تھی گئی اے۔ تڈاں اینکوں ناول
 آکھیا گئے۔ کجھ علامتیں دے اولے تخیل دے اڈردے اولوں نشا بر کیتے
 گئیں۔ تہوں اینکوں سمبالک فنٹاسی وی سٹیا گئے۔ اے ہے ناول
 چھولیاں اتے ایندا اسلوب —! —!!!

دھرتی —!

دھرتی واس —!!

اے ڈون اینجھے حقیقی وجود ان۔ جنہاں کون اھیں نہیں نوٹیاں
 ورنج سگدیاں۔ موجود حقیقتیں دے کنڈ میں کون کون پلو بچا سگدے۔؟
 اے نہ واسمہ ان اتے نہ صرف فلسفہ۔ تصوف تے نفسیات دا موضوع۔
 اے تاں کائنات دی او دڑنگدی ہوئی حقیقت ان۔ جس کون کوئی
 بھاچڑ دمفر) کوئے نی۔ اتے کوئی حقیقت پسند لکھاری انہاں کون پاسیلا
 نہیں رہ سگدا۔ ات لیوں این ناول وچ انھاں دے وجود بارے سارے
 معانی۔ تشریحات اتے نظریات کون سامٹھے رکھدیں۔ کالھ کون۔
 یعنی کہانی کون ٹوریا گئے۔ ول ایندے وچ سارے رنگ بھرٹ دا ترلا
 کیتا گئے۔ انسانی فہم دی آسمانی پینگھ دے سارے رنگ۔ ذرا دھیرج اتے
 پو لھے فکری وژن دے منشور PRISM (رنگیں کون نکھیرٹن والا شیشہ)
 نال ڈیکھو تاں —!

اصل اِچ اے قصہ تصولی انھاں دی ای کہانی تار ہے
 کیوں جو ادب دا ہک فنکشن انھاں دے ای وجود دے دکھرے رنگیں
 دی کہانی کوں سوٹھے روپ اِچ بیان کرن وی ہے۔

سرائیکی وچ کہانی - افسانے دی کھوٹ (کمی) کوئے نی - ہک ادھ
 اتلا وڈی کہانی وی لکھی گئی اے جیندے نال پوری کتاب بن گئی اے۔
 ات لیوں انھاں کوں ناول وی آکھیا گئے - تہاں میکوں ہسک پئی تھندی
 اے جو ایں کتاب "چھولیاں" کوں ناول چا آکھاں - کیوں جو انھاں ناول
 نما کتاباں نال ایندی کوئی وی کالھ سا بھجی کوئے نی - کہانی - کردار -
 تیکنک - فارم - ڈکشن - زبان اتے فکری وژن - میڈے آکھن دا مطلب
 اے ہے جو ناول چھولیاں کوں پڑھن ویلھے اپنے ذہن وچوں روایتی ناول
 دے اولوں کوں کڈھ چھوڑنا پوسی - اتے ہک ای بھجی شے کوں پڑھن لیوں
 تیار تھیوو - جیندا کینوس کہیں مقام نے شیئت کائنات جتلا پوٹھا ہووے
 اتے ایندی ٹور شیئت دیر نال وکھ رلاوٹن جہیں نظرے - جیندے کردار
 تاریخی ارتقائی فکر دے ٹر دے پچھاویں ہوں - جیندیاں DIMENSIONS
 اتلان جتلا پڑھا کو دے فکری وژن دیاں ہن -

جیندا موضوع (ہیروئن - ؟) آپ لیلیٰ موجود اے - لیکن جیویں تہ
 مجرد (ABSTRACT) آفاقی انسان صرف ہک ہیولا تے اولوں اے -
 جتلے تائیں ایں انسان کوں دھرتی تے نہ تھرایا ونچے اینکوں حقیقی وجود
 CONCRETE EXISTENCE نہ ڈتی ونچے - ادب تخلیق نہیں تھی سگدا (ناول
 نگار آئزک سنگروی ایں کالھ نال متفق اے) وقت TIME لیوں مخصوص
 زمانہ جینکوں سنیں وچ ڈسیا یا لکھیا ونچ سگے اتے مکانیت SPACE

یوں بجز ایسا ہی حد بندیاں دی نشان بندی کرن ضروری اے۔ اینویں کرداریں
 کوں دی کائناتی سہولے نہیں بنایا و نچ سگدا۔ تہاں تہ این ناول اچ
 مخصوص زمانہ اتے خاص علاقے وچ تہردے پھردے کجھ نشاٹر کردار
 DISTINCT CHARACTER وی موجود ان۔ جنہاں دے اولے کھل
 یا کھاٹی چا آکھو۔ تہردی رہندی اے۔ مگر اے کردار مالی۔ سماجی یا سیاسی
 طبقات دی نہ۔ پر فکری طبقات INTELLIGENCE CLASSES دی
 نمائندگی کریندن۔

مزارخان (پرائی استبدادی ذہنیت) بالاج (جیلی خواہشات دے
 پورے کرن تائیں دی سوچ دا منظر) مکھی موہن لعل (ناراض
 AGGRIEVED احتجاجی مگر مادیت پسندی والی فکر والا انسان) شموں
 راگی (سردی تجربیت اچ این دنیادی کھورھی حقیقتیں کوں اکھیں ٹوٹن
 والا) اتے اخوند استاد احمد خاں (سدھ۔ سوچ تے فکر و فہم دے قافلے دا
 موہری انسان)۔ انہاں دے نال نال بے بی BABY کیریٹر
 دی موجود اے بیڑھا وقت گذرن نال اگوں تے ودھ جلدے۔ مگر
 حالات دے تبدیلیں کوں متاثر تھی کراہیں۔!

جیوانی جیلی عمل کوں سدھ اتے فکر و فہم دی چوٹی دو ونچن والی
ارتقائی پوڑی تے اے کردار وکھرے وکھرے ڈاکے تے پیھیں۔
اتے فکر دی سہولی ارتقا کوں نشاٹر کریندن۔ جیندا موہری اخوند
 اے۔ اوندی مالی۔ سماجی حیثیت کوں ہٹ تے صرف سوچن اتے سوچ
 دا منطقی سائنسی انداز وچ اگوں تے ودھن دی صلاحیت اتے فعل
 کوں پھرا کرن اوندے کردار دا بنیادی مقصد اے۔ انہاں کرداراں وچ

کوئی پیروی یا دلن کوئے نی اتے نہ تھی سگدے - کیوں جو سبھی ای آپنے
 ہک پہوں وڈے "ہوون" - IS "کوں پدھرا کریندن نہ کہ" "SHOULDBE"
 چاہیدا "کوں" - اتے ہر ہک کا اُناتنی اکائی کوں مکمل کرن والی ہک اکائی اے
 نوڑیں جو ادنا اعشاری حساب نال کتلا تھولا بنروی کیوں نہ ہووے -

ناول دا موجودہ لمحہ ۱۹۲۵ کنوں ۱۹۵۰ تائیں چوتھائی صدی اے - اتے
 مخصوص علاقہ سرایتکی وسیب اے - اتے این زمان و مکان دے چار ابعادی
 فریم وچ - نظر دے اتے محسوس تھیندے ہوتے وجود کوں پورے وژن
 نال ریتیں - رسمیں سوچیں - ٹوریں - دھکیں - دھوڑیں اتے جبل -
 دریا - نائیں - میدان - تھل - ریخاں - جنگل اتے فضا سمیت پدھرا کیتا
 گئے - سرایتکی وسیب دی بھرپور تصویر! - کیا اے تھی سگئے -؟؟!
 این ناول وچ سوچ دا چھڑیا ویکرا - کرداریں دی خود کلامی
 (SOLILOQUY) بیانہ اتے علاماتی انداز کوں ورتیا گئے - موقع محل دی
 مناسبت نال چارے اسلوب وکھرے وکھرے روپ راج کم
 آندے گئیں -

جیکر مار کسیت - جدیدیت - محدود وجودیت - عینیت وغیرہ وغیرہ
 دے سمولے نظریات کنوں پاسیلا تھی کراہیں این ناول کوں پڑھیا و نچے
 تہ تھی سگدے جو ایندیاں ڈھیر ساریاں پرتاں آپو آپ کھل دیاں و نچن اتے
 کتاب ودھیک سو مند تے چسدار لگے -

این ناول دے لکھن - پورا کرن تے چھو اون سانگے میکوں ذہنی
 طور تیار کرن لیوں اسلم رسولپوری - نذیر بخاری - ممتاز حیدر - یسین
 فخری اتے ارشاد امین جیرھے تر لے کیتن - میں انھماں دا دلوں

تھورائت آں۔ اتے میڈی کتاب "پیت دے پنڈھ" تے مقالے وغیرہ
 لکھن والے سنگتیں پروفیسر محسن حیات۔ پروفیسر طاہر تونسوی۔
 پروفیسر رشید ملغانی۔ رئیس عدیم اتے اسلم رسولپوری دادی شکر یہ اتھ
 ادا کرن ضروری اے۔ جو پہلی دکھ دی سوچھ دے بعد ای اے ڈو جھی
 دکھ ودھاون ممکن تھی اے۔

این کنوں علاوہ سئیں سردار نجم الدین لغاری۔ ڈاکٹر بوئی خان۔
 محمد صدیق بلوچ۔ ارشد ملتانی۔ محمد نواز مستوفی۔ فاروق آتش۔ محمد یاشم
 چمن۔ طلعت محمود تے بنت احمدانی جہیں سرائیکی دوست لوکین دی
 ذہنی رفاقت وی ہاتھ پھیلی رہی اے۔ جیندا تھورائت رہساں۔
 اتے مکدی کالم فریڈن سئیں والی جو :-

جے یار فرید قبول کرے
 سرکار وی توں سلطان وی توں
 ناتاں کہتہ کھتر احقر ادنیٰ
 لاشے۔ لا امکان وی توں

محمد اسماعیل احمدانی
 ۱- A-10 ہاؤسنگ سوسائٹی سانگھڑ سندھ
 ۲- رسولپور۔ تحصیل جام پور ضلع راجن پور
 (دیرہ غازیخان)

صنوبر دے گھاٹے دُنیں دی گھاٹی گھاٹی چھانٹھ پیٹھ ہک
پھاڑی وہیرا پیا وہندے۔ چیندے و ہکرے دی آواز تے مٹھڑے
مٹھڑے میوزک دی سُردا گمان تھیندے۔ ایندے وچ اچھو پریاں
دھانوں آسن۔ تھولا پُروں تے پہاڑیں دے برفیلی چوٹیاں دے کچھ
پیٹھوں دیو دار دے دیو سیکل وٹ کھڑے تاریاں نال پئے کھسکدین
اتے چندر تے بادلاں نال لک چھپ ودے کھیڈدین۔ انھاں تے
اچھو فرشتے لہسن۔ جنھاں دے کھنجاں دی سرسراہٹ وچوں ہک
الوہی نغمہ ویدھ نکلن شروع کر لسی۔ اچاں تھولا جہاں اُنوں تے۔
برف دی چٹی سموری ٹوپی پاتل چوٹیاں تے دیوتا لہسن۔ جیڑھے دیویاں
دی تانگہ اچ اُپاسیاں پیٹھے ڈھلین اتے رتی رتی مدھ دیاں سُرکیاں
ہیجے بھر لہسن۔ تاں جو سنگیت دی مہادیوی دے چو پھیر چکلی پیندیاں
ہویاں سُراتے سرور دیاں دیویاں نشا بُر تھیسن۔ ول۔ ول سچھے
رل تے رنگین اسمانی پینگھ تے جھوٹن۔ لک چھپ۔ دھمیرا تے
دھمال کھیڈن۔

صنوبر دی چھانٹھ۔! دیو دار وٹیں دی اُچائی۔!
برفیلی چوٹیاں دی چٹی اتے جریڑ فضا۔!!! ول پریاں۔

سنگیت دیوی۔ اسمانی پینگھ۔ دھمپڑے تے سُرکیں داسرور۔ !!!
کینجھی نہ سوکھی فنٹاسی (FANTASY) اے۔ !

روح وچ رس۔ جنڈری ایچ چس ہووے۔ ہاں ویلا ہووے،
جی پھر کرا تھیوے تہ۔ تھوڈیں تے مُرک۔ لنگہیں سریر۔ ہتھیں
اچوی۔ تے پیریں سُرکار۔ آپ ای آپ تھیندے۔ مُرک ٹہک
بڈی اے۔ سریر سُرندے دے تار تھیندی اے۔ اچوی چل پھل
ایچ بدلی اے۔ اتے سُرکار خاکی بت کنوں سُر داسرور اچو پھیر وچ
کھنڈر دا ڈسدے۔ وسیب وچ درگھر دا نظر دے۔ اتے فضا وچ
وگھر وگھر ویندے۔ تاں جو رومانی فضا۔ تخیل۔ تصور تے فنٹاسی
داروپ دھار گھندی اے۔ !!!

این اگھندی، وچھلدی، اوپری فضا کنوں تھولا سیٹھ لیھ

اوتہ —

کھوہ دار پنگاٹ اے۔ آجڑی تے ہالی دار نر کا اے —
ٹلیں تے چنڑکیں دا چھنکار۔ گھنڈیں دا گھنکار اے۔ مٹی دے
گھنکار تے کھنڈ دی مہکار اے۔ چرکھے دی رُوں رُوں۔ چکی دی
رُوں رُوں۔ اتے اُورے اٹیرن دی سُوں سُوں اے۔ !!
پیلھوں ڈیلھے دی رت اے۔ شکرے کھاوٹ دی چس اے۔
وار چٹن۔ نالی ڈپون۔ ونگار وچ کٹھا تھیون۔ چھار بھلن۔ لٹو
پارے کرن۔ گاہ گہاوٹ تے ونڈ وَا اوٹ دیاں ریتاں ان۔ !!!
وساخیاں۔ سنگھ۔ پیلے۔ عرس ان۔ !
کوڈی۔ ہھیارو۔ ماہن۔ گوچاوٹ۔ کھوتے ڈاند درکاوٹ۔

لنگیاں کھٹن دیاں موجاں ان -

اے آپ کینجھی نہ سوٹھی حقیقت (REALITY) اے - !!!

سوٹھپ کت وچ اے - ؟؟

قنٹا سی وچ - ؟ یا ریالٹی (حقیقت) وچ - ؟؟

تخیل - تصور - یا اصلیت - حقیقت وچ - !!؟؟

مثالیت - عینیت کہ مادیت وچ - !!!

چاٹن - سُچاٹن - بچھن - پرکھن وچ - یا اول اُن چاٹائی -

اچھائی وچ - !؟

نیرے کولھوں ہووٹن یا پرو بھرا - پرے ہووٹن - !؟

اپنائیت وچ کہ اوپرائیت اچ - !؟

قصہ - کہانی - ناول - ڈرامائیت - رومانیت وچ -

اسمانی پینگھ - جھڑ بادل - پورب وا اچ

سوٹھپ کتھ اے - !؟

پاہریا اندر - !؟

شے وچ - ؟ خیال وچ - !؟ منظور وچ یا نظروچ ؟

آبجیکٹو OBJECTIVE - ! سبجیکٹو SUBJECTIVE - ؟؟

سوٹھپ کت وچ اے - کتھ اے - کینکوں اے - کیندے لیوں اے -

کیرھے وقت ویلھے ہے - !!

سوٹھپ - مہسن - جمال - بیوٹی

حُسن مسرت اے - مسرت حُسن اے

BEAUTY IS PLEASURE PLEASURE IS BEAUTY

اے پرانی کالہ اے۔۔ پی کوئی۔؟
اللَّهُ جَمِيلٌ وَ يُحِبُّ الْجَمَالَ .

اے وی کوئی کالہ اے۔۔؟؟

اکھاٹ۔ گفتہ۔ قول۔ حدیث۔ آیت۔ سر اکھیں تے!
مگر اتھ کالہ پی تھیندی اے کالہیں جیر طھی۔ اتھوں دی نہ۔
کوئی اتھوں دی کالہ کرو۔!

کالہ سوٹھپ دی۔ سوٹھیاں دی

صنوبر۔ دیودار۔ پریاں۔ دیوتا۔ برفیلی چوٹیاں دی
چال۔ لئی۔ ہالی۔ آجڑی۔ واہ و ہیرے۔ دریا نائیں
رڑھ۔ فصل۔ چھار۔ ونگار۔ دی وی
فتناسی تے ریالٹی۔ ڈوہاں دی

اینڈے وچ او ڈسڈے اتے اوندے وچ اے۔!
جے نہیں ڈسڈاتہ ڈیکھن سکھ!

اکھ کھول۔ پاہردی اتے اندر دی وی۔

نقطے وچ لکیر۔ لکیر وچ حرف سُخاٹن سکھ!
لفظ وچ معانی کون ڈیکھ۔ معانی وچ مطلب گول
تشریح تفسیر پھول۔

سوچ

اشارہ کیا ہے۔ رمز۔ شائد کون سمجھ

علامت۔ سمبل دی سخاٹن رکھ

ول سمجھ سمجھ آویسی۔!

فٹاسی وی۔ ریالٹی وی۔!

SYMBOLIC FANTASY سیمبالک فٹاسی وی

NAKED REALITY نیکڈ ریالٹی وی

سمیل۔ علامت۔ سر دلبران در حدیث دیگران

حقیقت۔ ریالٹی۔ چٹکا ڈھکا

حقیقت۔ وچھوڑا (برلا) ساڑا (سوز) پھٹ (گھاؤ) جھوڑا (ناسو)

علامت۔ ڈوڑھا۔ کافی۔ وائی۔ برہن داگیت

علامت۔ کہہ

حقیقت۔ مکرئی

علامت۔ سگری رین موہے سنگ جاگا

بھور بھتی تب بچھڑن لاگا

اُس کے بچھڑت پھاٹت ہتیا

حقیقت۔ اے سکھی ساجن۔ ناسکھی دیا۔ امیر خسرو

علامت۔ کس میت سے اپنی پریت ہوتی

جس پریت میں دکھ اک پریت ہوتی

حقیقت۔ کیا سکھی ساجن۔ ناسکھی دھرتی

فٹاسی۔ پریاں دادیس۔ دیوتائیں دامسکن۔ فرشتیں

دی نگرئی۔

حقیقت — پنڈھیر و دی سراں — میڈا گر پڑا — تہڈا بنگلہ
جیلر او سراں کوں دیس چا آکھے — میں گر پڑے کوں مسکن چاسڈاں —
توں بنگلہ کوں نگری چا لاویں —

تہ وُل — !

صنوبر — دیو دار — چنار — صندل دے اولے — چال — لئی — کرینھ
کٹڈیری —

پریاں — دیوتا — فرشتیں دے اوڈھر — مالی — آجڑی — دھنڈوال —
کلرک — منشی — کاردار — مقدم — تمندار —

اٹھاں دا اُلٹ VICE VERSA وی

جیکر کک وچن وُل — ! وڑھج سگن تہ پچھے — !!

اینکوں کیا آکھسو — ؟؟

علامت سازی — !؟

تخیل پردازی — !؟

سمبل ازم — !؟

فناسی — !!

سمبالک فناسی — SYMBOLIC FANTASY — !!!

اجھو — ! اے حاضر اے — !!

”چھولیاں“ سبب سبب سبب سبب سبب !!!

جنھاں تے وسیب دے دھرتی واسیاں دی چندڑی دی
پڑی — ویندی تر دی — گڑھدی اتے اگوں تے ودھدی اے .

اساں وارے سو وارے بک پڑو جھے نال ملدے رہ ویندوں۔

کڈاہوں اتھ۔ کڈاہوں اتھ۔

کڈاہیں ماضی وچ۔ کڈاہیں مستقبل وچ۔

کڈاہوں ہرندے قلعے اتے کڈاہوں نورپوردی وستی۔!؟!

تساڈا مطلب اے۔۔۔۔۔!

یا۔ میں اہو آکھن چاہنداں جو۔ جیویں وقت دے پانی

دانیگال نہیں ترندا۔ اے مسلسل و ہندارہ ویندے۔ اے جھلار

کڈاہیں نہیں کھڑدی۔ این کھوہ دا ڈھینڈھا۔ مالہ۔ چکلی۔ چکل

نہیں کھیندے۔ واقعات دابانگا۔ ٹھاکن چپ نہیں تھیندا۔

۔ اینویں اساں۔ تساں۔

یا۔ اساں۔ تساں۔ پانی وانگر۔ کھوہ دا۔ جھلار دا۔ یاسیو

چا آکھو۔ بس اگوں پچھوں تھی۔ وچرٹ سچر تھی۔ وہندے رہ

ویندوں۔ کھاڈے وچ کھٹے ہوندوں۔

اڈ وچ انج و انج تھی ویندوں۔

۔ ول اواندھے وچوں رل تے نکلوں۔ اتے دھرتی دے

آٹھینے وچ وندج و لہج ویندوں۔

- اینکوں این وی آکھیا ونج سگدے -
 - جو ڈیر اور کوں اُسارٹ وچ کٹھے ہا سے -
 - پتہ منارہ کوں ڈھاوٹ وپھے اتے ہڑند کوں فتح کرن دے وقت
 ہک پئے کنوں پرو بھرے ہا سے -
 بھٹہ واپن وچ ملیوں اتے بھن جو وچ ونج ونج تھی گیوں -!
 - روہی دے بھٹاں - رنکے تھل دے ٹپیاں - اتے دا چل
 دے ریخاں وچ کڈا ہوں کٹھے آن تھیندوں تے کڈا ہین نکھر ویندوں -
 - مگر ودے ہک ہی دی بھر جھلی ہوں - ہک پے کوں موندھے
 تے پاسے ڈتی ودوں -

- اے ہی گالھ اے جو موندھے وی مار گھندوں اتے ارکاں وی
 پوڑیندے ودے رہندوں -
 - اساں مہا بھارت دے میدان وچ کرشن کنوں اُپے اشلوک
 سنیے - جنھاں کوں تساں گیتا اہو -

- گیا وچ پوہڑ دے ون ہپیٹھ تپسیا تے نروان
 - جھیل گلیلی دی کندھی تے پہاڑی و عظ
 - دریا تے نیل دا چریج تے ادھ و ادھ تھیون
 - برہمن آباد دا پڑاسرا مندر
 - ملتان داسوم دیوتا

- اساں کتھ نہ ہا سے - اساں کنوں کیڑھی شے گجھی اے ؟
 - ساڈے لیوں کجھ وی او پرانئیں -
 - اساں بربر کنوں اندلس پیٹھے ہا سے -

قرطبہ اُساریوتے - الحمراتے الزہرا اڈیوتے
- چتر کڈھیونسے - فقہ - فلسفہ - راگ - راگنیاں - کلچر -
ثقافت کوں ترتیب ڈے - تہذیب کوں جنم ڈتو سے -

ول - - - - ؟

ول کیا - !!!
ول سہمز - راتن - والگا - ڈینیوب دے کندھی پاسیں ٹردے
رہ گیوتے -

- پیسا دے جھکیے ہوتے مینار دے آسوں پاسوں -
- ایفل ٹاور دی چھانٹھ ہیٹھ
- تاش دے پنجویں بادشاہ دے گھیر اچ پڈیئے ہوتے پیٹ
دے پیٹ اچ -

آساں - - - - سٹ آنا کوں
تُساں - - - - بھاہ لا آساں - تُساں کوں
دھرتی جائے - دھرتی کوں لتڑیندے رسیوں -
اُسرنیدے - ڈہیندے - سنگرنیدے تے سٹرنیدے رسیوں -
- آساں تُساں -

دھرتی مار دے سپوت -
- تہذیبیاں - تمدناں دے آجے

- خیر - !!

تہذیبیاں دریا ہن - تمدن - ثقافت - کلچر - واہ و سپرے ان -
اتے قوماں - ملک - آٹھیے - ونڈے - کھیت - ایکڑتے وگھے ان -

۔ وقت دے سمندر دی چھولی انہاں دے۔ یعنی اس اڈے

پیراں دے نشان میس۔ بند ککے۔

۔ مگر اساں اے نقش: لا چتر گھندوں۔

۔ اساں اے گھر دند۔ ولا بنا گھندوں۔

اُساں گھندوں۔

ہر ویر۔ ہر چھولی نئے لہر کنوں پچھے۔ اساں دُرک تے ول کھٹے

تھی ویندوں۔

۔ مگر وقت دی ایں و ہندی جھلار دے نکال وچ کوئی کوئی چھولی

صفت لمحہ۔ علامت بن ویندے۔ عیسیٰ نفس تے مریم صفت

تھی پوندے۔

۔ اولمہ۔ جیر ہلے چھولی تھی پوندے۔ تہ انسانیت دی پٹری

کوں ٹھیل چلدے، پچھے تھوہلے دے سترہ کھلین۔ ول جذبہ شوق

دے و نچھ لگدین۔

۔ ول جیکر حالات دی سازگاری دا ڈکھن گھل پووے۔ تہ

مہراں مٹھا۔ گنگا۔ جمنانے کرشنا کا ویری۔ سرسوتی۔ ہاکرٹا۔ دجلہ

فرات تے نیل ہک بلانکھ تلون لنگھ ویندین۔

۔ اینجھے ای امر لمحہ وچ۔ وقت دی چھولی وچ۔

۔ توں تے میں۔ ولا ولا آپٹے ریت مٹی۔ گچ پتھر۔ توڑیں

ککھاویں گھر۔ اڈ گھندوں۔

۔ شہر و سیندوں۔ قلعے بنیندوں۔

۔ مگر پی چھولی ایندے ایریاں کوں کھا ویندی اے۔

- نشان ڈھا چھوڑیندی اے -

- پوڑی تے نانگ والی راند - !!۹۹

- اساں ول انھاں کھنڈراں وچوں - انھاں ٹھیرھاں وچوں -

جیون دی - نمودی - ہک جوت جگیندے رہیوں - ڈپوے دی
وٹ سرنیدے رہیوں -

- جیس وچوں اگوں تے ودھن دی - ارتقائے فکری دی

علامات چمٹاں گھندیاں رہیں -

علامات - شانداں - !!

- ایجنڈے قید خانے وچوں زہر دا پیالہ

- یوروشلم وچوں صلیب

- بغداد دے چوک کنوں دارورسن

- جامع مسجد دلی دے پوڑیں کنوں کھل لہواوٹ

- کہنہ قلعہ ملتان دے دروازئیں تے خضری ساوے چولے

وچ شہرگ داندرانہ -

- اے شانداں - اے علامتاں - تاریخ انسانی دی لک چھپ -

توڑیں ہلھیارو یا ملھ چا آکھو - کتھ نہیں کھیڈی گئی -

مگر میڈی تیڈی دھرتی تاں پڑ اے -

- دریائے سندھ تے پنجن دے چھولیں

- قلعہ ملتان - اُچ - ڈیراور - تلمبہ تے ہرن دے سوال کھا دے

کندھیں - انھاں رانداں دے - انھاں شانداں دے نظارے رچ

رچ کیتن -

— میٹھے وسیب دے اسمان دی پینگھ تے اے کھڈکار
جھوٹے کھاندے رہین۔

— تاریخ دی لال کنواڑ دے اے بنرے اتے اتھاں دے آخڑ۔
اتھوی تاں رت رنگیل کھارے چڑھین۔
— اتھاں وی وقت دے چھولیاں نال کڈ کڈ تے لڑھ لڑھ تے
مُرک تے مُسک تے لائواں لدھین۔

— اتھاں بنریاں کوں۔ گھوٹاں کوں۔

— اتھاں دی مُرک تے مُسک کوں۔

سُخاٹدو۔؟؟

اُو۔ تہ سُخاٹوں۔!!

— ایں دھرتی تے۔ ایں وسیب وچ۔ کتلا سُقرا طیں۔
— حیاتی دے اذیت ناک لمحیں دا زہر پیتے۔ کرب آگہی دی دار و
— رسن دی راند کتلا حلاجیں رسائی اے۔ کیس حالات دی تکھی
— چھری تال ٹپھی کھل لہوائی اے۔

اتے کون.....

شاند تے علامت دا ابا کون اے۔؟

— وستیاں۔ مشہر۔ گڑھیاں۔ ٹھل۔ قلعے کون اُسرنیدے۔!!

— کڈا ہوں اپنی تے کڈا ہوں ویری دی رت نال۔ تاریخ کون

لکھیندے۔؟!

— دھرتی دے بھونیں پھوڑ۔!!!

— جسمانی تے فکری آبتے۔!!!

تاریخ دے حافظے دی سانہہ کنوں اگے واکہ ذقلاہ ملتان ۔
 پرہ چھٹی دے ویلے دی اولوں وانگر بکھراتے اُس وقت قلعہ ٹہراوے ۔
 اتے تہذیب دے سبھ چڑھیتے دی لسانی قلعہ ہڑند ۔ دیاں بھیاں
 بھر دیاں سلاہیں کالہ کریندیں ۔ جو ۔
 ۔ این قلعہ ہڑند اتے وستی نورپور ویتھی ادھ صدی اگے ۔

---

(۲)

بہزندا قلعہ کوہ سلیمان دی جھولی وچ اوں معصوم دیوتا
وانگر لگدے جیندے پالپٹے وچ وال چٹے تھی گئے ہوون۔
- شیت وقت دیاں گوٹیاں جھل جھل تے ایندا انگ انگ
چکھ پئے۔ لنگ لنگ وچ رٹاپتے گئے۔ گارے کوں کلردا
کینسر کھا گئے اتے سٹھیں کوں سوال دی ڈین دی رتی زبان
ویندی چٹیندی اے۔ ضرور کہیں دی نظر لگی ہو سس۔ دیوتا
تاں پہاڑیں دے چوٹیں تے ودے لندھے تے لترے تھیندے
ہوندن۔ لٹودھر کہیں جاہ دے۔ اے وت اتھ دھرتی تے کیوں
چھا ڈیا کھڑے۔ یا اے پتھر بن گئے۔ شیت کہیں خاص
ویلھے تے پچھوں تے منہ پھیر ڈٹھا ہو سس۔ تہاں تہ روایتی جادو
دے اثر کنوں پتھر تھی گیا ہو سی۔ سکا تھنہجھ۔ بھٹھا بو تھ بٹائی ڈسکا
کھڑے۔ جیویں جو آپے خالقیں دے زوال دا ڈکھ ہو وِس۔
یا دل پالیں دے کرونجن دارمان اس۔ ڈاڈھا جو ماتا داماریا
اے۔ کئی آئے، کئی گئے۔ قلات کنوں۔ قندھاروں۔
کوہلو کاہان ولے۔

- ایندی اکھ کنوں ہک ہنچ وی نہیں ڈٹھی جو پلونال چا

اُگھے ہا۔ جیویں جو سارا ڈکھ، سارا رنج تے ارمان ہاں نال چالائیں۔
 تڈاں تہ گھدا ویندے۔ جھردا تے جھردا ویندے۔ نمر دا تے بھردا
 ڈسدے۔

جیکر دیوتا نہیں تہ دیو سپیل انسانیں دامسکن تاں ضرور رہیئے
 قافلے تے کاروان۔ لشکر تے بھگیں دے ٹولے ہک دروازے
 کنوں پہنڈے رہیں۔ بے کنوں نکلندے رہیں۔ تاں جو وقت
 دی اکھ پنہلیاں چا چھمکاتیں۔ جیویں تہ گھل آگئی ہو وس۔
 ہا۔ سستی نمائی والی گھل۔ جینکوں فریدی رتے۔ جو
 ہک عذر نبھایم گھل دا۔ ول چا پردہ محل دا۔ !!
 پردہ دری کیندی۔ ؟؟۔ وقت دی۔ !!

وقت دے کچا وے وچ موت دی دیوی ویندی لوڈے
 کھانڈی اے۔ لڈدی۔ لمکدی ویندی اے۔ ہر وجود کون عدم دو
 ٹریندی اے۔ حال کون ماضی دے اندھے کھوہ اچ ویتدی
 اچھلیندی اے۔ ہر ناک دا اے ڈراپ سین اے۔ ہر عدد
 کون اے صفر اچ تبدیل کر چھوڑیندی اے۔

ہے چھپن والا کوئی ایں کنوں۔ ؟؟
 او۔ اتہ ایندے کالے پردے کون ولوندر گھنوں۔ ایندیاں
 کالیاں زلفاں وئی وئی کر چھوڑوں۔ اتے ایندے سانولے بدن
 کون۔ کالے کٹھے بُت کون گبھا گبھا کر گھنوں۔
 کالی دیوی دا اصلی روپ۔ موت۔ !!

سوال تے زوال۔ !!

اُن ہونڈ - عدم - صفر - !!
 وقت دے گئے گیر گھوڑے دی ظالم شہسوار - !
 وجودیوں زہر بھری کھنٹ - پدم نانگ - !!
 او - ! اینکوں اتے ایندے وجود دی ناوڑی کون ادھروڑ
 سدھروڑ چاکروں - ایندی گچی کون پٹ پھلور چاکروں -
 جیویں تہ امر انسانیں دے لازوال روپ ڈیکھ سگہوں - جہاں دی
 اکھ اچ جیتی دی جوت سہی - تھوڑاں تے زندگی دی مُرک اتے
 قدماں درج زمانے دی ٹور دا کسکارا - جہاں دی فکر وچ پھداں
 دی باس - روہ دی پختگی - اتے کاہانئیں دے وپکرے دی
 تکھائی سہی -

جئیں کنوں انسانی سوچ دی چال ، کئی ، ریسٹن - ہوتی دے
 قبیلے نمود اپانی پیتے -

امرین دی ویلھ ملی اس -

امر انسان - موت دی گھوڑی کون لغام ڈے - لانگھ والا
 سواری کرن والے انسان -

دیوتا نہ - انسان - اسمانی مخلوق نہ - دھرتی جاتے -
 دھرتی دے ہال تے لال - دھرتی دے گھوٹ - دھرتی دے آبے -
 کاہانئیں دا پانی امرت اے - بھیل مانسور دا پتر - سندھو
 دریا اپن امرت لیوں سکدارہ وپے - سنگھرتے گاج نائیں دا
 پانی اے رچ رچ پیندے - مگر کاہا دا امرت - تاں ول
 امرت اے - کڈاہیں کڈاہیں ملدے - جتے تائیں دا چل دیاں

تلایاں نہ بھرے۔ رکھ عظمت دے تھوڑے کون پُسا۔ سون ہندھ
 ترور۔ احمدائیں دے گر پڑے لوڑھ۔ وِخ مانسور جہائے سندھو
 کون درشن نہیں ڈیندا۔

۔ مگر اوندی تریہہ لہن دی نہیں۔ سندھو دریادی
 پچھا دھ دی ترستی دھرتی۔ مہکھیاں آتما تیں۔ اگھاڑے اگھاڑے
 وٹ پوٹے۔ کون چاندنی دی رس اچ ولوڑی ہوئی پنٹریال دی گھم
 وی نہ ملے تہ انھاں دے تھوڑ پھٹ پوون۔ روپیاں چڑھ وخن۔ ول
 اے ارداسی تھی پوندن۔ پیر گنھور کون سڈیندین۔!
 سخی سرور سلطان دی وساخی ویندن۔!!

فرید تے سلیمان دے عرس دیاں منوتیاں منیندن۔!!!
 پیر عادل تے جھنڈ لہا وٹ پیریں پندھ کرنیندن۔!!!
 ول پیر دیوتا مہربان تھی پوندن۔ مہا آتما برہما اپنے وال
 نیوڑیندے۔

کھپے پاسے گنگا جمناتے سچے ہتھ سر سوئی چناب سندھو دیاں
 اڈیں ویجھ نکلین۔ ازل دے تر سے انسان لیوں صرف اڈیں۔!!
 مگر بنگالہ دی مینگھ ملہار۔ مون سون۔ پورب وا دے
 مونڈھیاں تے لڈیج کے ہمالیہ دی کندھی کندھی۔ اڈر دی پڈر دی
 ولھٹیندی، سلھٹیندی۔ منزلاں مریندی آن سلیمان جیل نال
 سر میل کریندی اے۔

۔ ول دھرتی تے آکاش لائواں لہندن

۔ گاج دے لغارے شرناہ وچدن

۔ کھن دی آتشیازی تھندی اے۔

اتے برکھارت تحت سلیمان دے کھارے چڑھدی اے

۔ کوئی ڈھنڈھکارییں رو ڈیندے۔

میکائیل دے کھنہیں دی سرسراہٹ۔ ملہار راگ دا روپ

دھار گھندی اے۔

جبل پک جھلیندن۔ جیڑھے بھرتج وٹیندن تہ نائیں ویدھنکدی

اے۔ سکی رٹراٹ زمین جھولی جھلیندی اے۔ جیڑھی چھن پروٹ

تھی کے تلایاں تے بند بن ویندن۔ تھلاں تے ریخاں دے پلو وچ

ٹوبھے تار متار تھی ویندن۔

ہرند دے قلدہ داسینہ مائیکرو فلم لائبریری وانگر اے۔ ایندے وچ او

سبھ کچھ دفن اے۔ جیکوں لوک ورثے دے پرو جیکر تے چاڑھ کراہیں پچھوں

تے۔ حال کنوں ماضی ڈو۔ پھراؤ۔ تہ اے سبھ کچھ اگل ڈیسی۔ ایندے

وچ او مٹی دیاں تختیاں۔ مورتیاں تے پراسرار رسم الخط موجود اے۔ جیندے

پڑھن لیاں کہیں گریسن۔ ابو جلال ندوی تے عتیق فکری دی لوڑ کوئے فی۔

کہیں سامی۔ سیمی۔ آریائی زبانیں اتے تہذیبیں دے پار کھ دی لوڑ اے۔

صرف دھرتی دی داغھ سٹنٹ والی۔ ایندی پھٹ گھاؤ ڈیکھن

والی۔ اتے درد اندرہ کوں محسوس کرن والی روح دی لوڑ اے۔

کہیں دھرتی جائے سپوت دے۔ جیڑھا حال وچ مستقبل تے ماضی

ڈوہاں کوں ڈیکھن دی طاقت رکھدا ہووے۔ مگر آکھیا ویندے جو

ماضی تاں صرف ناستلجیا NO STELGIA تھی پوندے۔ اُتھارا۔

جیڑھا سٹھن نئیں ڈیندا۔

ناستلجیا۔؟! اوتھارا۔!؟ مگر اے وی تاں میڈے
 وجود دا حصہ ان۔ انھاں کنوں ٹرٹ تاں نوہے سگدے۔
 انھاں کوں وساروی تاں، نسسے سگدے۔
 وساروں تہ کینکوں۔؟!
 ماضی کوں۔؟ ول حال ماضی تھی پوسی۔!!
 حال کوں وی۔؟ ول اگوں کیو QUEUE وچ مستقبل کھڑے
 جیڑھا ا جھو حال تھی پوسی۔ ول مستقبل۔ حال دے لمحے کنوں لتاگھ
 ماضی دے ناستلجیائی اندھے کھوہ اچ غرپ و نچ کر یسی۔
 وقت دے این تکتھے و بکرے کوں کوئی نہیں ڈک سگدا۔
 اے نکال نہیں ترٹ سگدا۔
 اے و ہندی جھلار نہیں کھینچ سگدی
 اے چھولی نہیں مک سگدی
 وقت دی چھولی۔

زمان TIME دی چھولی تے مکان SPACE دی پٹری اے۔ جیندے
 وجود EXHISTENCE دا مانجھی حرکت MOVEMENT
 دے دنجھ ویند امریندے۔ این کائناتی COSMIC ذات اچ اساں تاں
 دے صفاتی وجود ویندے تردن، لڈن اتے اگوں تے ودھن۔
 کتھائیں ہولے ارتقائی EVOLUTIONERY روپ اچ اتے کتھائیں
 انقلابی JUMPS دی صورت وچ۔

مگر اچو کے وقت دی کائنائیں دی سپرھ وچ کوئی پٹری نہیں
 ٹھل سگدی۔ سوائے مزار خان دے پٹرے دے۔ اول اوندے بند

بھریں۔ ول اے اگوں تے ودھسی۔
تہاں تہ بالاج اپنے نکے جہیں بند دی کندھی تے پیھ کرہیں سردار
سائیں دے بند بھریجی دی اڈیک کریندے۔ ول اتلے بند دے ترٹن
دی تانگھ تنگھیندے۔

جیویں جو اوں پورب دی تانگھ رکھی ہئی۔
ول بادلاں دے اڈیل اٹھن دی راہ ڈٹھی ہس
کھیون دے کھن اتے کاج دے گجی دے انتظار وچ پیٹھا
رہیا نا۔

ہن وی پیٹھے تھیا۔ تانگھ وچ۔ دھرتی دے پٹ تے۔ !! ۹۹

بالاچ دی تانگھ اوندی حیاتی دی رس ہئی۔ روح وانگر
 اوندے انگ انگ وچ ٹردی پھر دی رہندی ہئی۔ جیویں جو
 اوندے بغیر او ادھورا ہووے تے ان پورا ہووے۔ کت کت
 دی تانگھ دی کالھ ای کوئی نی۔ کیا ملیا ہس۔؟! جت
 دی تانگھ نہ ہووے ہا۔؟!!۔ مگر ول وی اونکوں برکھارت
 دی تانگھ ہر سال رہندی ہئی۔

برکھارت۔ مینگھ ملہار۔ مینہ۔ وسکارا۔!!
 حیاتی دی رس۔ جیون دی چس۔ جنڈری داسرہا یہ۔
 الْمَاءُ حَيٌّ۔ پانی۔ رحمت۔ آکاش دی رحمت دادھرتی
 تے نزول۔!!

جیندے نال بند تار متار بھریندین!۔ جوار ہاجھری، سرم،
 سُمکے دی فصل چمدی، ودھدی، نسردی تے پکدی اے۔
 ول لپرنیدی تے سنبریندی اے۔ پانی کنوں دھرتی دے پیٹوں
 ان پیدا تھیندے، آن۔ دھرتی جائے دا پیٹ بھریندے۔
 ۔ ڈڈھ بھرن۔ تن ڈھکن۔ سرکاون۔ اے ای
 تاں ہن بالاچ دی ساری چنڈری دی ڈرک بھج دا مٹا۔

بھر چل - محور - مرکز - AXIL -

مگر ایں وسیب دی فضا وچ گر کدی ہواتاں اوندے کینیں
وچ گھسکدی اے - جو اتلا ساریاں سدھراں تاں حرص و ہوس
تے ہبپھ سڈیاں و نچ سگدین - !
اے ہبپھ تاں پیر گنھور کوں پسند اے اتے نہ دھرتی دے دیوتا
ایتکوں چننگا سمجھن - بالاج لیوں - کنڈھوں راڑھاں تے
پیریں اگھاڑا - جیویں کرینھ دا دپھا - جیں نبی سائیں دا کوسا
چاہایا یا - کینجھانہ حسن اے - فقر اچ - اتے کینجھی نہ شان
اتے سوٹھپ لے -

تھلاں تے سمندراں دی پوٹھ تے سپاٹ پن کینجھانہ من
موہٹا لے - ہروٹ ٹٹ - سکھ پن دے بارکنوں واندے ویلے -
جیویں بالاج دا بدن موچی پوولی دے تھوے (احسان) منت کنوں
آجا پا جا لے - شیت دیوتائیں دی مرضی اینویں ہوسی -
عرشی تے فرشی دیوتا - !

- ناتاں بالاج دے بند اچ صرف رلیں - ہونی تے
کرینھ - دیرے کیوں لائی رکھن ہا -
- جتھ کر کڈا ہونی ڈھیرے - اتھ درد منداں دے دیرے

دریں دامار چایا - ! بالاج - !!!

وڈے خان ہو ریں داوڈا بند بھریئے - !

اتلا بند تڑٹے - !!

تہ بالاج دیاں واپھاں پیٹج گئیں -

دھرتی دے پٹا تے۔ بندے پنے تے پاتھری ماری پیٹھا
ہویا اٹھی کھڑا تھئے۔!

بندے پنے تے چارے پاسوں ودا ڈرکدے۔ اگوں آپ
تے پچھوں زال۔ ول پچھوں پچھوں چھوہر۔ نکڑی دھی تاں
کتھانیں اچ گنگوٹی اچ پئی رڑدی ہئی۔ اہ جائے۔
گھولی چا۔ مہور مے۔!!
اچ اوندی لوٹراہی کوئی۔

۔ اچ تاں بند پیا بھرنیدے۔
رونڑاں پرنیدیاں پئیں۔ او اندھے ولیندے پئیں۔
گھائے بھرنیدے تے گھٹ پدھیندے پئیں۔!!
”وے مہو۔! اے رونڑ پور۔“

”ڑی اوتری۔! پھوڑی دی ڈلیک تے لت ڈے۔!“
”اڑے۔! اوڈوں ڈھارے سٹ۔!“
”بھج۔ بھج۔! تہیاں چاوا۔! وے جلدی وئیں۔
مے تے گل نہ وئیں۔!“

”اڑی۔ گندیاں گھیل آ۔ مونی۔ کھیس کھسی آ۔“
”اڑے۔ بند وئندے۔ اوے تڑدے۔“
”کیڈے مراں۔!“

”نیں گھولی۔! وے کیڈے ہلاں۔!“
رونڑاں گھائے ویندیاں بندن۔ گھارے گھٹ تھی وئیں۔
میں کیڈے تھیواں۔؟ اسان کیا کروں۔ ۶۶۔

"آ۔ آ۔ مدد کر پیر گنھور۔"
 "او فریڈن سائیں۔ او اجیر دا خواجہ۔!!"
 "رُوٹراں پُروا گھنو۔ گھٹ بدھوا گھنو۔"
 "اے خراج خضر۔! دریاویں دا۔ پانی دا بادشاہ۔ پانی دا
 بنرا۔! تیج۔! پچھن دی کر۔!!"
 "پیا کون آوے۔؟"
 "سبھ کہیں دے آپٹے بند پنے پلیندن"
 "کون آوے۔"
 "آ۔"
 "-----"
 "-----"

کوئی نہیں لنگھ آیا۔!
 بالاچ دے دا نہیں گھوکیں دے لغارے دی وچت تے کوئی
 جھومری۔ کوئی چھپڑیں باز۔ نہیں آیا۔ نسی پیر پاتے۔
 بند دا پیٹ کنڈناں وچ لگے۔!
 او آپ گھٹ دے سرے تے بیٹھا۔ ٹرٹے پانی دے آخری
 بچال تے تھکاں بیٹھا اچھلیندے۔!!
 زال پلو نال اکھیں کھڑی اگھدی اے۔!!
 انھاں دا چھوٹا جیہاں پتر حیدر حریائیگی نال ڈوہاں دو
 کھرا ڈھدے۔!!
 نکری بالٹری دی گنگوٹی ٹرٹ پئی اے تہ او مٹی وچ

کھرڑیاں پئی مریندی اے — !!!
 ہال دی گنگوٹی توڑیں وڈے دا بند ٹرے — مقسوم بگوائے۔
 — دھرتی تے پھاہ۔!
 دھرتی چائے دے بُت اتے سیر وچ مٹی۔ دھوڑ تے چھائی !!
 گنگوٹی کنوں اگے جڈاں بھولی وچ ہوندے۔ تہ جیویں مار وین
 کر لولی ڈیندی اے۔

مار دی لولی۔ وین اتے دھرتی مار دی مٹی۔ دھوڑ چھائی!
 اے نوحہ تہ او مرثیہ۔ !!
 جیویں جو اوندی سستی ہتی۔ جینکوں پی پی وڈا تھیا۔ سُن سُن
 اُشاک تھیا۔ ڈیکھ ڈیکھ اڈراک تھیا۔
 — اے وین کتھ کوئی — ؟!
 خزاں دے پتھرین وچ لے۔!
 اوڈک دے وا جھلوڑیں وچ اے۔ !!
 اندھاریں دے اندھوکار اچ لے۔ !!
 تائیں دے رڑاٹ اچ جیرھلے او جبل کنوں ڈہندی لے۔
 کالے پانی دی کالواہن اچ
 قلعہ ہرند دے اندھاریں کوٹھیں وچ
 چنڈ چنڈ کنوں ڈائٹن روحیں دے چکاٹ پکاٹ وچ
 — چودھاروں تے چوپھیراے۔

حمدے ہال تے ویامدی زال
 پہلا ڈینھ۔ پہلا مہینہ۔ ہجری سال

جاوٹ ویلھے۔ نکھرٹن ویلھے۔ ترٹن ویلھے۔
کتھ کوئے نی۔؟

“.....!!؟”

بالاچ کوں سنیندے جو او ایں وین کوں جاوٹن لا، داسٹن

مُجلیئے۔ اوندے کن دے پردے ایں سمفنی لیوں RECEPTIVE

ان۔ اونداری سیپٹوسسٹم پوری طرحاں حساس اے۔ جیکر کہیں دے

ٹھوگر کن نہ سٹن تہ او کیا کر سگدے۔؟!

اوندے خالی بند دے ریسٹن دیاں پاڑاں سک گئیں۔ پوئی

دے پتر گمٹے تھی گئیں۔ کرینھ دیاں لامڑیاں ودھرو ودھر

تھیندیاں ویندین۔ جواہاں، نخر دا ویندے۔

بھوئیں پھوڑیاں پھوڑیاں تھی گئی اے۔ ڈھوڈھر کاں کوندا

ودے۔ بلاں چیکدیاں تے پوادھ دو ویندیاں اڈردین۔!

ہن اتھ کاں رڑسن۔!

ڈھوڑ اڈرسی۔!!

کالاروہ تپ تپ تے سر دے اتوں آن کھرسی۔!

دھرتی ترامیں دی تھی پوسی۔ آتے سچھ سوانیزے تے۔!!

میکائیل دی سواری اگوں تے ودھ گئی اے۔ اتے اسرافیل

اوندے کن وچ کھسکئے۔

”بھج۔ بالاچا۔ بھج۔!“

”اتھ میڈے چھوٹے بھرا عزرائیل دی آمد آمد اے۔!“

جندڑی ڈاڈھی پیاری شے وے۔

ہن اکتوں بھٹاں پوسی —

جواہیں دے کنڈیں دی جتی پا۔ کریندے پتیریں دا چولا
چادر ولھیٹ۔ چال دا عطر مکھ۔ کھول پچھوں لا کے ٹر
جاساں — — — ! — — — !

نہ — نہ — بھجساں — بھج بھج ہو کساں نہ ٹرساں۔
ٹر ٹر تھکساں تہ پیہ تھیاں — ساہی کڈھ ول —

! — — — !

میں مہاجر نہی — نسو کر آں

بھجو کر آں — !

بھاڑی کر گھتیم — بھکھ تے نیگج — !

ڈوہاری آں — ! چاون دے ڈوہ دا — !

نجرم آں — ! جیندے رہن دی جبتی سدھر دا —

جیندا جی جو تھیوم — !

— بھوگ وے بالاچا بھوگ —

بالاچ نہ ہر کولیس دیوتا اے جو جیاتی دا بوجھ چا تپیں

چا تپیں سکا تھنہ تھی وٹے — اتے ول ایچلز دیوتا اے جو

اینڈی گھری ورج سدائیں ڈکھیں دا پھٹ ساڑا مچانی رہے۔

ول اینڈے اتے ای کیوں انھاں ڈولاں دیوتا تپیں دا پچھاواں

پیا ہویا اے — ؟؟ !

ہک گڑاکی کنوں اچاں ساہ ای نسی پٹیا ہوندا جو پی گڑاکی

آویندی اس — اینڈے تھپا کے اینکوں کہیں پیٹ دے کاٹھ

کامیں تائیں نہیں پچاسگدے۔ اتے ایندی ساری حیاتی دی
دُرک بھج اینکوں کہیں او لمپیادی چوٹی نہیں ڈکھال سگدی۔
ایندے گرمیں لیوں تاں کالا روہ سلیمان سکھڑیں ڈکھیں
دے پتھریں داوسکارا کریندارہ ویندے۔

نہ اے ابورغال اے۔ اتے دکھیں ابرہہ دی رہنمائی کیتی اس۔
وَلْ دُکھ دے پتھریں نال کیوں پیا چھٹیندے۔ — ۹۹۹
اے شیتت پاسنگ اے۔ دھرتی تے دھرتی واسپیں
دے پیریں دا سنگ۔! پیریں وچ لٹریجٹن والا پتھر۔!

ایں پتھر راج کیا لکیا ہو یا اے۔؟
چکی دا پٹر۔؟۔ درکھاٹ دی رواتی۔ کنجھانی دا
غلول۔ سڑک دی روڑی۔!۔؟

مونالیزا۔ وینس۔ بدھ۔ کرشن دیباں مورنتیاں۔!
شیتت کچھ وی نہ۔!

اے صرف وجود اے۔ جو ہر کنوں محروم۔ ذات اے
صفات بناں۔!

مگر اے موجود اے۔ بلاشک!!

بلاشک۔!!

— جھوٹیں پھوڑ کہیں جاہ دا۔ بے پاڑا۔ اڑ پو۔

— مگر دھرتی چایا۔!!

سردار مزار خان دا دُونھاں سدائیں دکھارہ ویندے ۔
 نویں پاہ تے نویں نویں گوہے ایندے دتھ پُندے رہ ویندین
 ایں دُونھیں دا دُھواں اُتے چڑھ قلعہ ہرند دے چو پھیر کھینڈر ویندے
 کانا نائیں دے وکھرے نال ہیٹھ وی کیہ جلدے ۔ اتے ول پورب
 وا دے نال سلیمان جبل دے چوٹیں دودر گھرتے وگھرویندے ۔
 جنھاں چوٹیاں تے وی دیوتاؤ سِدین اتے ودے کترے تے کندھے
 تھیندن ۔ جنھاں دے ایڈوں اوڈوں فرشتیاں دے پریں
 تے کھنہیں دی ہولی ہولی سرسراہٹ سُنیندی اے ۔
 ۔ ول اُتوں ۔ پہوں اُتوں ۔ تخت سلیمان کنوں وی اُتوں
 خداوند خدا دی نوکیلی خدائی اے ۔ چندر ۔ تارے ۔ سجھ ۔
 قطب ۔ بروج ۔ پینگھ ۔ کہکشاں ۔ سماوات تے کائنات دا
 نوکیلا خدا ۔ اسلوں نوکیلا ۔ کتھی ذات جیندا پچھاواں کہیں
 ویلھے مزار خان تے تریڈھیں وچ اتے کہیں وقت بالاج دے
 اگھاڑے بُت اتے بُکھے ڈڈھ راج نظر دے ۔

جبار و قہار اتے بے نیاز جو تھیا ۔

اوندی نوکیلائی تے اچائی کنوں اوندی صفات دے لاہوتی

نغمے کہنِ دین۔ جیڑھے۔ قطب، کہکشاں، پینگھ تے چند تاریاں
 نال لک چھپ کھیڈون۔ سرایتی کوہ سینا دے چوٹیں منوں
 تِلکڑاں تِلکدے۔ پتھر پ کوں رڑھیندے۔ کھیڈدے۔ نائیں دے
 پانی نال سُکی رتڑاٹ دھرتی دے ترسیں رینیں وچ جذب تھی
 وپنچ دے تر لے کہنِ دین۔ ٹنڈ مرانڈ کنڈی دے وٹ اتے اگھندے
 اُپاسیاں ڈیندے کرینھ جو اہیں دے دُچھے جنھاں کوں چھپن دا اجائی
 سچو کہنِ دین۔ کیوں جو اے اٹھاں لیوں پاپ میوزک کنوں
 ودھیک کجھ کوئی۔

مگر مزارخان لیوں اہے ای نغمے۔ ویپک راگ تھی
 اُمیدیں آسریں دے ڈپوے چاہنِ دین۔ ملہار تھی رحمت
 دی برکھا بن کے بند بھر ڈیندین۔ اتے ول ایمن کلیان دے
 روپ اچ چندڑی دا ڈڈھ اتے سکون بنن۔
 توڑیں جو اہے ساگی راگ بالاج دی دکھدی روڑی کوں
 باہ چاہنِ دین جیڑھی ساری ہمار نیں وسائیدی۔
 چاہ دی ہلدی بھاہ کوں چاوسمیندین۔ جینکوں پھوک
 پھوک بلیندیں اوندی ساری عمر بگل ویندی اے۔
 گالھا۔ اکتھائیں سٹی حال دے داسے وی بکھن۔ !!
 سنگیت دیوی دے سُر وی شیت کوئی اضافی شے تھی
 پتین۔ ہک لیوں کجھ لے اتے پے لیوں پیا کجھ۔ ایں کائناتی
 آرکسٹرا دِ رِدم RHYTHM تاں کوئی بے گڑبے پیر ثابت تھے۔
 تجریدی دِن وانگر۔!۔!!۔!!

مزارخان دے ونھیں وچ کڈی دیاں سُکیاں چڑاٹھیاں
 بڑک تڑک پلہین۔ بکھدین اتے ول پنجا تھی اُشانے اُلا بن
 ویندین۔ جیندے چو پھیر ہتھ پیر سیکن والے آن کھٹے تھیندین۔
 — ایں دو تھیں دے سیک تے جوار دے آجوں اُپالے ویندین
 سٹے پکائے ویندین۔ تھوپی تے ڈوڈھا پکدے۔ گنتی وچ
 ساگ رچدے۔ ول مقدر تے ہمت سواں کچا رھی والییں
 کوں ونڈیج ملدے۔

ایں دھرتی، ایں وسیب دی ریت اے جو اتھ ان داتا
 تے دیا لو اُہو سڈیندے جیندے ہتھیں ان پانی دے وسائل
 رزق ان — کالے پانی داموٹھاں — کاہا ناتیں دا پیٹ
 اتے وڈے وڈے بندان۔ دھرتی کوں ونڈو لہا۔ ٹوٹے پُرزے
 کزولار گھدے نیں۔ دیوتا جو تھئے !

اے دیا لو مہاراج — سیریں دے سردار۔ اُون پلھے وقت
 دی گھوڑی کنوں لیھ پتے ہن۔ جیرھلے ایندی لغام فرنگی
 دے ہتھ آگئی ہتی۔ جینکوں ست سمندر نہ جھل سگئے۔
 اتے ول او گنگا۔ جمنا جھاگدا۔ سرسوتی۔ چناب اُلا نگھدا۔
 سوٹھے اباسین۔ سپت سندھو۔ مہراٹ مٹھے کنوں آن
 پلانگھ بھریس۔ انھاں دھرتی دے ہتھ اُدھو دیوتا نیں جھٹ
 اوندی گھوڑی دی لغام تے رکاب جھلی۔ ول اوندی رکاب
 نال سلیمان جبل دیاں اُچائیاں چڑھدے تے چڑھیندے گئے
 — ناں جو بولان وچ نکھتے۔ سردار مزارخان دے وڈکے وی

انھاں لغام جھلاؤ وچوں ہن۔ ولیدیں تے لہندیں ویجھے کہیں
 قبولیت دی گھڑی۔ فرنگی دیا لودی۔ خادی دیگ دا ڈھکن لتنا۔
 انھاں جھولی جھلی۔ اُوں دان پُتا۔ انھاں دالڈا سنگھاسن
 تھرام کر گیا۔

دھرتی دی کنڈ۔ نائیس دا پیٹ۔ چشمہ داموٹھاں —
 اتے جھتھے قلعہ دے سوال کھادھے کندھیں تے دروازیں انھاں
 دی کردی بھردی صدیاں پرانی مہرول لگ گئی۔
 — ہک پئے دی ٹیک تھی پئے۔
 — نغارہ وچ گیا۔ واہ واہ مخفی گئی۔

— اُطاق و ساخ ارج دوٹھاں دُکھن لگ پیا۔ جیندے
 وچ بالاچ جہیں گوہے۔ چراٹھیاں تے کھڑے بھٹی دے ہل
 وانگر ہلدے رہیے!!

اگنی دیوتا تخت سلیمان اتے آکاش کنوں لیجھ تے ہرند
 دے قلعہ وچ آن دیرہ جمالیس۔ اے ہمالیہ تے نانگا پربت
 دے چوٹیں کنوں لیجھ سدھا رتھ تے شیام مری دھردے دیس
 آیا۔ او لمپس کنوں ڈرکدا۔ ایٹھنڈے بازاریں وچوں لنگھدا
 ڈلفی مندر وچ پہتا۔ ول یزدان دی مُرک سیمبلانز
 SYMBOLIZE کرتے پارس دے آتشکدہ وچ بچنے
 دے وچ آئیڈلائز ALISE تھیا۔

— اینداسوانگ۔ ایندا بہروپ جتھ کتھ نشا پرتے پدھرا ہندے
 جتلے تائیں بکھ ترچھ۔ اتے ڈکھ مونیجھ داسی پالا پیا پلٹسی۔

ہیند سے ہی ایند سے کولھوں مُردے تے مُنگرے آسے۔ اے
اوچقااق اے جیندی چھک اچ بر بے وس تے بے وسیلے دا
پام پاند چھانٹا ہویا اے۔

اے ہل ہنڈن وچ جھلک ڈیندے تہ ہالیں نون رہین سے۔
صنوبر سے وٹن دو سیاحیں کون چھکیندے۔ زیتون سے وٹن
وچاں اکھ مریندے۔ ایندے تپے روپ۔ توڑیں بہروپ پہاڑیں،
قلعیں تے درختیں وچوں جہات کریندین۔ تہوں انسان ذات
اینکوں پتر سمجھ تے ول ول این دو ڈرک آندے۔ کٹھا تھی
ہندے۔ اکھیں داسو جھلا گھندے۔ ستھیر پیریں کون
ہیکیندے۔ بُت کون گرماش آندی اس۔ ودھیک
کولھوں وچ تے سڑے۔ پچھلے اتے بھجے۔ قرب
شاماں آلتش سوزاں بورد۔ پرے تھیوے تاں ٹھٹھردے۔
چہر پتر تھی جم ویندے۔ نزدیک این چُنیں ام۔ دُور آں چناں
کہ گفتم۔ نے تاپ وصل دارم نے طاقت جدائی۔

این ارضی دیوتادی و ساخ تے اولپس دی مشعل دُونجیں
دے روپ اچ سدائیں دکھدی تے ٹمکدی رہندی سہی۔

۔ جتھاں رات کون اگن بھتیال نچدین۔ الغرزے وچدین۔
۔ لوک قصے گانویندین۔ تاڑی وچدی لے۔ ہا سے تھیندین۔
۔ گالھ ٹردی لے۔ کھنچ لا اُڑدی اے۔

ایندے چو پھر بجاہ سورٹ والے۔ دُھوں دکھاوٹن والے۔
پتھہ سیکٹن والے۔ سچے اساڈے تہاڈے چاٹو سنجائو ان۔
اگنی دیوی تے سنگیت دیوی داسنجوک تاں پہوں پُراٹا اے۔

صِفر - نقطہ - صِفر - بندہ - صِفر - دائرہ - صِفر - پھیلتے
 - صِفر - گول زمین - چند تارے - سجھ - قوس قزح - صِفر
 نظام شمسی - صِفر - درگھردی کائنات EXPANDING UNIVERSE
 محیط کائنات - عرشِ معلیٰ - !! - صِفر - سچے پاسوں تہ
 ان کھٹ لا محدود - کھپے پاسوں تہ اعشاری نظام دی روح -
 ایں وڈے دائرے دی نہ ابتدا نہ انتہا - نہ منڈھ نہ چھیلے
 نہ موٹھاں نہ پانڈ - ازل کنوں اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ - قیامت
 دُنْجِهْ لَمَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ - تاں جو ابتدائیں وَسِعَتْ رَحْمَتِي
 - وَلَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ - ول دمام
 اے صدائے کُن جو تَمَّ يُحْيِيكُمْ - تَمَّ يُمِيتُكُمْ - تَمَّ
 اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ اتے اے کائناتی صدا - اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ
 رَاٰجِعُونَ (اُتھاؤں اُنے اتے اوڈا ایں ول گئے) - کُل اعمال
 و افعال دا بکروڈا محیط - وڈا دائرہ - وڈی صِفر - !! ؟ ؟ ؟
 ہک وڈا صفر مثل چکر جتھ عقل چکر بچ ونچے - ! ہوش
 پھیریاں بندالیاں تے لال بھٹوالیاں کھاوٹ پئے ویندے -
 صِفر صورت پھیتے مثل ! بے پاسے ول بیا چکر - تناسخ دا -
 او اگون دا - کراں لے پھیل دا - جیندے اتے سدھارتھ -
 مبادیر تے کرشنا دی گواہی - !

چپڑے مولائے روم دی دچھوڑے والی بندہ ہی دی صدا
 وی کوئی اہو جہیں کالھ پئی کرنیدی ہوسی - !
 ہفت صد ہفتاد قالب دیدہ ام باراپوں سبزہ روئیدہ ام

سا۔ رے۔ گا۔ ما۔ پا۔ دھے۔ فی۔ بس۔ ؟؟
 جی نہ۔ !! دل مُنڈھ کنوں۔ سا۔۔۔۔۔!!
 سُر سنگیت کائنات دی روح اے۔ ذات و صفات دا
 رَس لے۔ جیندے نال ذرے ذرے دی آپت وچ چَس
 اے۔ کاندھا اے۔ لاگاپا اے۔

سُر دے نال لے وے۔ تال لے۔ سُر تال دے نال رقص
 لے۔ ناچ اے۔ جھم لے۔ ول تھاپ اے۔ مگر الیکٹران دا
 پروٹان دے۔ اتے چندر دا زمین دے۔ اتے زمین دا سچھ دے
 چودھار پھیریاں پاوٹن۔ کیڑھی تال۔ کیڑھی تھاپ اتے کیڑھی
 سُر تے ہے۔ اے کیڑھی شرتاہ۔ کیڑھے نغارے۔ کیڑھی مُرلی تے
 بنسری دی وجت تے دھمال پئے کھیڈن۔ ازلی دھمالی تے
 ابدی جھومری۔

سیا کائنات دے انھاں بے زبان تے بے جان مورتیں دی
 دھمال تے جھم بناں موسیقی۔ بناں سُر سنگیت دے وے۔
 بناں راگ راگنی دے ہے۔؟!۔؟!
 کون کالھا آکھ سکدے۔؟!

”سُر کیوں روح وچ سُر ویندی اے اتے سارے بُت
 وچ ہک سریر چڑھا ڈیندی اے۔؟! ایندے وچ اے
 رَس تے چَس کیتھوں آندی اے۔ اخوند احمد خان۔!
 تَساں اُستاد ہوں۔ تَساں اتلا کنا باں پڑھی و دو۔ تَساں سوچھے
 والے سڈیندو۔ کجھ ایں گجھڑے راز کنوں تَساں پردہ لہاؤا۔؟!؟!

سئیں سردار صاحب!! — مولانا کے روم تاں اہدے جو
 بانسری دی فریاد تاں ات لیوں لے جو اوندی نے تے نڑ کوں سریں
 کانیں دے جنگل کنوں کپ آئین — اتے آپٹے ساتھ سنگت
 کنوں تروڑتے انج کر گھدے نیس — تڈاں او وچھوڑے تے فراق
 دے دروتے ساڑ کنوں دا تھاں پئی کریندی لے — سئیں — !!
 بشواز نے — — — !! وزجدائی با — — — !!

”مگر اخوند —! جیکر بنسری کوں وچھوڑے دا ڈکھ لے —
 تے ول نغاسے، دول دے خالی پول — اتے ستار — سرندے دے
 تاریں کوں کیڑھا درد لے — او کیڑھی پیڑا انج پئے کو کدے
 تے لڑکدین —! ؟؟“

”سئیں —! اہدن تہ این تار دے اولے ہک اتار لے —
 ہک ازلی لے ہے — ہک پردے پچھوں سنگیت دی دیوی...!“
 ”سٹ میاں —! اخوند...! شموں فقیر —! توں آپ
 ڈسا — تیکوں وی کجھ خبر ہے — یا سکھراں تاراں چولی
 رکھدیں —! ؟؟“

”سئیں — اتلا تاں میں وی آکھساں جو جڈاں میکوں
 کوئی ڈکھ ہوندے — روح انج رنج اتے دلڑی مونسجی ہوندی
 لے — ساز آپے پول اٹھدے — میڈا سنگتی — میڈا سرندا —
 میڈی کہانی بیان کریندے —!!“

”اخوند احمد خان —!“

”جی — سردار سائیں —!!“

”خیر شاہ دی صفر تے سپر فریدا الف۔ اے کیا ہن۔؟
انہاں اے اولے کیا آکھیا گئے۔؟؟ انہاں دی کالھ اساڈے
دل کون لگدی اے۔ مگر۔“

”سردار سائیں۔ تاں اس کالھ اے کیا پھول پھولیندے او
تسا کون ساڈے ذوق دی کالھ ڈساواں۔!“

”ہوں۔۔۔؟“

”بابا بلھے شاہ آکھئے۔ علموں بس کریں وے یار۔“

”بس۔ بس۔ اخوند۔ بس حد کر چھوڑی اے بلھے شاہ۔۔
ولا آکھیں۔ اتے ولا ولا آکھیں۔ علموں بس کریں وے یار۔
علموں بس۔ میں تاں ابدان۔ بلکہ میکوں چنگی طرحاں پک اے
جو اے سارا جھیرا۔ اے سارا وگور علم دا اے۔ تعلیم دا اتے
مدرسیں دا اے۔ نراض نہ تھیویں۔ تاں پڑھا کو لوکیں دلے۔!!“
”مگر سردار سائیں۔ علم تاں سو جھلا اے۔!!“

”وے اخوندا۔! ڈٹھے میں۔ سو جھلے ولے۔ اے سچا کے
سدائیں تھپا کیوں وچ ان۔ دھکے دھوٹے تے دھا پے وی
تاں اے ای ودے کھانڈن۔“

”سائیں! سو جھلا اندر دا ہووے۔ انہاں کتاباں وچ کیا
لا تھے؟ شمنوں آپنا وار کر گھدے۔“

”جیکر ڈی۔ سی بہادر زور لانا آکھیا ہووے ماتہ میں کڈا ہن
اتھ اے تیں والا پرائمری مدرسہ نہ کھولن ڈتا ہووے۔ اے
اونڈا زھل مینے سے۔ ناتاں۔ خیر۔!!“

چنپاں۔ اسان جرگے وچ منر و قلات و لیسوں تہ خبر رکھی آسوں۔
 کالہ۔ اخوند۔ بے سُر کی تہی۔ اساکوں و نڑی نہیں۔ ۱۱۔ ۱۲۔ ۱۳۔
 پنہوں! تیڈی دھی دا جھیڑادی تاں جرگے وچ ورت پنے۔
 آکھیا ہا میں جو میڈی جو پئی پنہ۔ ہے۔ زہی منباتہ ہن کھادی کھنیا۔
 نس گئی اے غی قوم والے ہے پچھوں۔ ما۔ زہی گھنیا بھڑوی کوں!؟
 "ستیں۔! ابا بونھی مارن دالی ہووے تا۔ تہ سُرندے نہ ودا
 وچارے ہا۔! ٹمکو کاردار الٹے۔

ٹمکو۔!؟

ستیں جیوے۔!؟

ہن جوار آجھوں آجھوں تھی آئی اے۔ کاکے لوڑ بندے مل کنوں
 رقم تاں گھن آویں ہا۔ فصل دا وعدہ کیتا ماسی۔ اسان اگلے ہفتے
 جرگے وچنٹے۔ کوئی پگ کرنا نویں بٹواؤں ہا۔
 "ابا مائیں۔! گھوڑی دیاں جمیلاں وی نوپاں کروائی اولہے۔"
 "ہا پتر افضل۔ بھلا۔ توں روز مسیت قرآن شریف پڑھن
 دیندیں۔؟ اتے۔ اخوند احمد خان دے مدرسے وی پیر پڑے آندیں
 یا کوئے ناں۔ پتر۔ اینویں لٹو دھر نہیں تھیا ودا رہیندا۔"
 منشی دھیان چند۔! اساڈے تھئے ہوتے فیصلیاں دے
 سارے کاغذ پتر تیار کیتی جلیں۔ پچھلی دفعہ وی پنے ادھوکے
 ہن۔ ڈی سی صاحب کا ورنیدا پیا ہا۔"

"استاد احمد خان۔! توں وی منشی دی مدد کروا گھنیں۔

تساکوں۔ اخوند صاحب۔ روٹی تاں اساڈے لنگر خانے کنوں

چنپی پی بندی اے۔ کوئی ڈکھ تکلیف ہوئے تہ ڈسائی چاکرو۔؟
 " سردار سئیں۔! تسا ڈے جرگے و سچن کنوں بعد میں وی دستی
 نورپور آ پئے گھروں تھی آساں۔۔"
 " کیوں۔؟"

"بابا سئیں۔! اخوند صاحب کون پتر جائے۔ مبارخ تاں ڈیو۔"
 "مبارخ ہووی۔ کیا ناں رکھی۔؟"
 "سئیں۔! منصور احمد خان۔!!"

"منشی! استاد صاحب کون ہال چاؤن دی مبارخی طور
 کا کے لوڑ بندے مل کنوں چولے دا کپڑا ضرور گھن ڈیویں۔!
 "چنگھاں۔! اساں جتلے تائیں جرگے کنوں ولوں تساں ڈوٹھیں
 کون دکھائی رہائے۔ گو ہے تے چڑاٹھیاں گھنتی او۔۔ اینکوں
 وسانپن نہ ڈیو۔ تساں سارے۔"
 سردار مزارخان کا نا تائیں دے موٹھیں تے پٹیھاں۔ اتے
 استاد اخوند احمد خان پاند پوچھڑی تے۔ ہک جھپاروں۔ اتے پے
 دا پاند پلووی نہ پئے۔

۔ ہک اٹھ جائے اتے پیا اٹھ۔ ڈوہائیں دھرتی جائے۔
 پوت۔؟! کپوت۔؟؟ سپوت۔!
 سردار اپنی اصیل گھوڑی تے جبل تے چڑھا ویندا۔
 جرگے اتے ڈی سی دو۔ اتے اخوند مانگوں گھوڑی تے ہیٹھ لہندا
 آندا۔ آ پئے گھردو۔ ایندی گھوڑی داخل دے ریتیں دی ریت
 وچ ویندی پئے۔ ویندی گپے۔ اتے اوندی گھوڑی دے سنبھ

سارے لٹو دھر دیوتا اُون وڈی چوٹی تے ودے اڈردے
 پڈرے اتے وپدرے وپھلدے ہن۔ اختیار دی شراب وچ مست
 - کوئی کوئی بدست - بے مہار - چھڑواگ - !
 جوار باجھری کنوں نیوڑی ہوئی مئے سرمایہ دیاں ودھاریاں سُرمیاں
 - خمار اچ ودھارے کیتی آندیاں ہن۔ اکھیں اچ لالائی دی
 جھلک - تھوڈیں تے سُور دی مُرک - ٹور وچ خمار دے دھا پے۔
 مستی دے دھوٹے اتے سرخوشی دے دھوڑے - !
 گالھ گالھ وچ گالھ مندے دی چال دی دھپ -
 سخی سرور - راکھی - کلمہ مکوہ - سلیمان جبل دی اُچائی
 اتھاہیں بس پئی تھیندی ہئی - ناناں منرو بہادر کون اے دیوتا
 گرمی - سُبکی - نپتی - نیوڑی ہوئی مخلوق دے دیوتا - اچاں
 اُتوں تے چارھ وُتچن ہا - انھاں دے مونڈھے تے کُٹھے گس تاں
 کوئی پیے - اُون دیوتائیں دے دیوتا کون چوٹی ولے تخت سلیمان
 تے بلھا کے آپ ہتھ پدھ پرے تندیر بنا کھرن -
 بل اوندی شانڈ تے ہک بے نال کہیں ویلھے ہلھیار لو کھیڈین
 اتے کہیں ویلھے لک چھپ - سیاست تے معاشرت دی ہلھیارو۔

ملبصت تے دھگل۔ جیندا پڑ او آپ منرو بہادر یا اوندے جانشین ہن
 مقامی فن تعمیر تے اُسریا ہو یا بنگلہ۔ تھولے جہیں اُچے اُچے وٹ۔
 کجھ کجھ پھلیں دیاں کیاریاں۔ ہک دھاوٹ دا تلام۔ زیکا جیہاں
 گورا قبرستان۔ ہیا خالی خالی پٹ۔ چو پھیر چوکا ندھے دی
 چھوٹی چھوٹی کندھی۔ چو پھیر والے وسیب کنوں ہک اُچی پہاڑی
 تے۔ اے با منرو دا قلعہ۔ منرو قلات ہل اسٹیشن۔ یا سمر
 ریٹ ماؤس۔

چھٹھ فرنگی دا کاردار۔ اندر دیوتا مثل۔ حکومت دی اتھ وچ
 انھاں نیکے نیکے دیوتائیں کوں جُپائی۔ لٹھ تے چٹھ دے چا بھک
 نال سلیمان جبل دے آسمانیں تے بھجائی ویندا ہا۔!۔!
 متاں اُہو سچھ جیڑھا اینگلو سیکسن نسل دے انسانیں دے ہک
 سمندری ہیٹ دے ریا کواں تے کڈا ہوں نہیں لٹھا۔
 لیج نہ وچے۔ ڈینھ ڈھل نہ وچے۔ پچھانویں پے پاسے
 ول نہ وچن۔ اقتدار دے سچھ متاں شام سمے کوں "جی ائیں کوں"
 چا آکھے اتے لاٹ پلاٹی تھیون لگ پوے۔!!!
 آریہ نسل دارا ہو مثل دیو ادھلے یورپ کنوں ولا سر کڈھی
 آندا ہا۔ اگے ایندا سر کپیا ما سے ول اے نازی، فاشی وغیرہ ناں
 دے کئی سر کڈھی آندے۔ شیت آریا میں دے خدا اینویں ہونڈن!

اساڈا گاڈ ہک اے۔!
 ترے موتھاں۔ ہولی ٹرینیٹی۔ مگر ول وتی ہک اے!
 مک وچ ترے۔ ترے وچ ہک۔ فادرز سمجھیندیں سمجھیندیں

تھک پئین۔ توں نوہی سمجھ سگیا تہ میں کیا کراں۔
 سمجھ تاں میکوں دی پوری سوری آئی اے۔ مگر اے
 فنکشن بشپ دا اے۔ کارڈینل داتے پوپ دا اے۔ میڈانٹین!۔
 میڈا فنکشن تہذیب سکھاوٹن اے۔ کالے او۔ یسوع
 مسیح دے رنگ بھائیوالو۔! تہاں یسوع کون صلیب تے
 ٹنگیے۔ اساں اوں صلیب کون گل وچ لڑ کائے۔
 اوں منجی یسوع دی قربانی دا اے سٹا دکھتے جو اساں
 تہاں کون جہالت، وحشت تے پھراند دی زندگی کون نجات
 ڈواوٹن آویں۔!

اساں آپ منجی تھی آویں۔!
 ”بے شک۔ ستیں۔ بے شک۔ گاڈ سیودی کنگ!“
 دیوتائیں کورس وچ نجات دا نغمہ گاؤن شروع کر ڈتا۔
 جیویں جو او آپ اچھواری پہاڑی دغظ سٹن یا عشائے ربانی کھا
 تے واندے تھئے ہویں۔

۔ یاوول اے فکر تے عمل دے کوڑھی۔ یسوع دی رت نال
 آپنے دانگ دھوون ائے، کھڑے ہویں۔ یاوول مردہ روہیں
 کون قمر دی صدا سٹنا کے نویں سر جو الٹن ائے ہویں۔!
 جیڑھا تہ سجھے ڈینھ ول جیندا تھی تے اٹھیا۔ او صلیب
 تائیں پناوی کوئے نہ۔!

بھلیو۔ سائیں۔ بھلیو۔!
 صلیب تے تاں انھاں دیوتائیں دا ضمیر ٹنگیج گئے۔

جنہاں دے مونڈھیاں اتے کُلھیاں تے تساڈے تحت دیاں
میخاں پوویج گئیں۔ جنہاں کوں کوئی ادڈک کوئی اوٹھہ
کوئی تشابہ نہیں بچا سگیا۔!

انہاں قلعه ہرن دی چاہی آپے ستھیں نال تساڈے حوالے
کر ڈتی اے۔ بناں کہیں پلاسی۔ سرنگا پٹم تے میاٹی دی
مقدس روایت ادا کینتے۔

۔ انے چھٹ نمر گئے۔ چھٹا نہیں

۔ نہ چھٹ سگدے۔

انسانی حافظہ کمزور اے۔ مگر تاریخ دیاں تختیاں توڑیں جو
مٹی دیاں ہوون۔ ہزاریں سالیں بعد وی پدھر یاں تھی آئیں۔
اتے بھاڑی کوں نشا پڑ کر چھوڑ بندیں۔

۔ اتے انہاں اعمال نال وقت دے وجود تے جبرھا گھپ
DENT پئے ویندے۔ او اتلے تائیں سدھانئیں تھیندا جتلے

تائیں ول زمانے دے مستری دا ہتھوڑا تے لگس۔!۔!۔!
تساڈے دکھائے ہوئے دھوٹھیں کنوں ڈمی دیوتا آپے
حقے دی چلم لیوں انگائے پیٹھے گولیندن۔

اتے ول ول بالارچ۔ شمنوں تے ٹمکو جہیں گوبے چڑھیاں
تے دلے ویندے سربیندن۔! مناں دوٹھاں وسانپ نہ
وٹے۔ منجی دار سبھ لیو نہ ونجے۔ گاڈ سیو دی کنگ والا
نجاتی نغمہ کھٹ تے چپ نہ تھی ونجے۔ اتے ول۔ اے اتھوں
والے دیوتا۔ سلیمان دے چوٹیں کنوں پچا دھ دی ترستی

دھرتی دے ریخیں تے پھاہ نہ آن کرے۔ !!
 !!۔ منرو دے قلعہ دا جرگہ پورا تھی گئے۔ !!
 — شہوں ہوریں دیاں دھیریں سرداریں دے حویلیں پُج
 گئیں —

— کالے تے کالی دی چٹی ڈنڈ بھر ڈتا گئے۔
 کیندے کیندے کھیسے گئے۔ اے نہ پچھو۔ !
 ڈھیر بھائیوال ان۔
 — نائیں دے پانی دے وارے مقرر تھی گئیں۔
 — سماجی قدوار تنہا پر بنا ڈتی گئی اے
 — ایچی سن کالج لاہور لیوں گرانٹ منظور تھئی اے۔
 — کرسی تے پگ سلامت۔ مبارکاں مبارکاں۔
 پاپ موسیقی دی دُھن تے فرشتیں تے دیوتائیں دا کورس
 نغمہ "گاڈ سیودی کنگ" فضا راج تحلیل ویندا تھیندے۔ !!
 قلعہ ہرن دچوں دھوٹھیں دا پنٹھا نکل نکل ساری
 پچادھ دے اُتوں کھنڈر گئے۔ جیویں فرشتیں کھنہیں دی
 چھا نچھا کیتی ہووے۔

(۷)

اخوند۔ استاد۔ احمدخان
کا مانائیں دی پوچھڑی تے آپنی وستی نو۔ پور پئے تہ وندین
گئے۔

گھر بار۔ یار۔ سنگتی۔ عرس میلے
فرد کلھانئیں ہوندا۔ کلھپ کوئی شے کوئینی۔
حصییں بخرییں نال ہک بندے۔ ٹوٹے ٹوٹے جھردن تہ
"ہک" وجود وچ آندے۔

ہر وجود دیاں جہتتاں تے سمتاں ان۔ پہلو، چنڈیں، کونے
پاسے تے زاویئے ان۔ ہر پاسا، ہر زاویہ آپنی جاہ تے پورا ہوسے
تہ وجود اچ توازن تے حُسن رہندے۔ جینکوں سوٹھپ آکھیا ویندے
— ایس ای سوٹھپ دے حصول لیوں جماندرو سدھر ہر
جیندے جی کوں اُمکاں ڈیندی رہندی اے۔

— ہک اہو جہیں اُمک اخوند احمد خاں کوں کڈاپیں کڈاپیں
خانقاہیں۔ درگاہیں اتے پیریں تقیریں دے دھونھے
دوارے چھک ویندی ہئی۔ ایں چھہ۔ دے کارن او فریدن سئیں
دے دوارے اتے سلیمان سئیں دے آستانے تے ویندارہ ویندا۔!

اُج اتے ملتان وی — !!
 کڈا ہوں کلکھا اتے کڈا ہوں نورپور دے خان حبیب خان یا مکھی
 موہن لال نال — !
 چتھ اہو سبھ کجھ ہوندے — جو خانقاہیت دے وجود لیوں
 لازمی اے —

قوت — چھک شخصی مقناطیسیت دی
 چھک — راگ دی
 تسکین — حُسن ذوق — یا اول ذوقِ حُسن دی
 وندر — کھیڈ تماشے
 جسم — ذہن تے روح کوں بھاکل پاقا بُو اتے سُک کر گھنٹن
 دے سبھ سامان — جیندے ڈڈھ تے اے ادارہ صدیوں کنوں
 قائم اے اتے سدائیں نوآں نکورے —
 قوال دی باری آواز — ہمنوائیں دیاں ناریاں اتے طبلے تے
 تھاپ — سنگیت جو بن تے ہوندے — کجھ — سُردی دیوی
 دے بنرے — راگ دی کنوارے گھوٹ اتے سنگیت دے مُرنی —
 وقت دی چھولی در چھولی تے تردے — کڈ دے تے لڑھدے —
 چشت — اجیر — دلی — مہار شریف کنوں آن کوٹ مٹھن تے
 تونسہ پتے — ول این وسیب — این دھرتی کوں رنگ لگا —
 بھاگ لگا — سماع روح دی غذا اے — روحِ اعلیٰ نال بلا ڈیندی اے —
 — بنرے کھارے چڑھدن — کنوار نال لائواں لہندن — تہ
 ملاپ تھیندے — وصل دی مقدس گھڑی وجود وِچ آندی اے —

— این سوٹھے وصال دی یاد اچ عرس منیندن — جیڑھے دسرتی
 زادیں کوں مکان تے زمان دے چوکھٹے وچ ولھیٹ گھندن —
 جیرھا عقیدت دے گچ گارے نال سُک تھی ویندے — مقدس
 درسال نال لنبیج ویندے —

ایویں صدیوں کنوں تھیندا آئے —

قوال : اہویار کلھو کڑی رات والا

ہن ولس وٹاتے وت آیا

اجی وت آیا — ماں ماں وت آیا

سُر روح اچ سُر — چھرکی تے کنبٹی دے رُوپ اچ پدھری

تھی — ول پگھر تے حرکت بن کے پاہر نکھتی — تے کئی مولوی

محمد یار گڑھی والا اتے محمد رمضان عطائی تاڑی مار — کھری چول —

گوڑے ٹیک اٹھدے آئے — اٹھدے اے — ول حال — وجد —

رقص — دھمال لگی — جینکوں کجھ لوک دھما چوکڑی وی آہرن —

— مگر اے سبھ کیا ہے — ؟؟ — !!

اخوند احمد خان جیکر پچھے تے کیوں کنوں پچھے — ؟!

اُہویار کلھو کڑی رات والا — ؟!

احد الا بن احمد آیا — ؟!

میم دے اولے گھنڈ کھولے — ؟؟!

— اوتار — اوتار — ؟! — !

اوں ہوں — وجود واحد — بے حد مطلق — مطلق بے حد

لاید رکھ الایصار — !!!

نورِ بشرِ دا جھپٹا — کہیں نہ نیٹریا۔
 ملاں پڑندا کنزِ قدوری۔ صوفی پیتی مے توحیدی
 شریعت — ؟! طریقت — !؟ وحدت — !!؟
 کثرت — !!؟ ذات — ؟ صفات — !!؟؟؟
 وجود — ! — !!!

اشائے تے عددِ نال تھیندا محدود۔ ؟؟
 بے چوں و بے چگونہ — !!
 اے وحدت — او شرک — !!
 یکتائی — ؟ دوئی — !
 یک — ؟ ہک — ؟ الف — ! ہکوالف — !؟؟
 مگر صفر — ؟؟؟

اے وی موجود — او وی موجود — !
 میں جو موجود آں — ؟؟؟
 شہیت — !! شہیت — !؟؟
 اخوند احمد خان نہ پڑے نہ ترے۔
 ڈپ ڈپ دے گوبے پئے دکھن — نہ وسائے —
 نہ بھانجھڑ چھے — اتے نہ آلا — اشائے چخا تھیوے — نہ یقین
 دا اشائے — نہ انکار دی کیری بھے۔
 شک و یقین دے ڈولائی درگاہیں دی درسال تے پلانگھ
 پھری — ویرا تھیا کھڑے — وپلدا تے وپھلدا ویندے —
 ڈو دلایا — وچارا اخوند احمد خاں — !

بھج۔ آخوند۔ آستان کنوں بھج۔ متاں کفر سوچیندیں
پکڑیج پوویں۔ کوئی کن وچ کھسکیا۔
جُل ڈکھ۔

اچ یا زاردی تاں رونق پی اے۔ اچ کوٹ۔ کوٹ نہیں۔
توتسہ۔ توتسہ نہیں۔ اُچ۔ اُچ نہیں۔ غوث داملتان۔ ملتان
نہیں۔ کنوار اے شنگری پنگری۔ گھوٹ دے سہریں لڑیا۔
چو پھر تھالی ولجے دے شرناہ پئے وچدین۔ لوکیں نال بازار ڈٹے
پئیں۔ چوویں جو اے جھومری ہون۔ کہیں دی شادی دے۔!
شادی۔ کنوار۔ عروس۔ عرس۔ وصال
کالھتاں دل کوں لگدی پئی اے۔ اے شادیانے۔ رنگ رونق
اوندے وصال شریف دے ان۔

وصال۔!

وصل۔!

شریت وصل۔!

ہک شربت وصل تاں ذرا پروں تے وی پیویندا پئے۔

پرو بھرے پکھے۔ خیمے تے چھو لدا رہیں وچ۔

اُتھ وی سُر۔ حُن۔ تے ملاپ اے۔

مگر اے سبھ کیندے لیوں۔ آخوندا۔!

وصال شریف۔ اتے شربت وصل۔!

شمیوں لیوں۔؟ ٹمکو تے دھیان چند منشی لیوں۔!

بالاچ لیوں۔!

وے آخوند!۔! تساں جہیں تریکڑے تے کھڑے ہو وچھلے
السانیں لیوں تاں کوئے نہ۔!

اصلوں کوئے نہ۔!!

نہ۔ نہ۔ ہرگز نہ۔!!

وِج۔! توں چوڈول تے جھوٹ۔ آ۔ پئیگھتے لُڈ۔
اتھ فالودہ کھا۔ اتھ شربت پی۔ مداری دا تماشا ڈیکھ۔!

روح آکھی تہ آپ وی کانونٹا گا۔ وِج۔ دھمال کھیڈ۔

مگر۔ مگر ستر نہ۔ توں کون ایں سترن والا۔؟

توں وچلاتے ادھیل گھٹا ایں۔ توں ڈوہائیں پاسیں

کنوں وانجا ہو یا ایں۔

تیکوں اے رماں۔ اے شانداں کیا سمجھ آسن۔!؟

بس۔ بس۔ میڈی نفی نہ کر۔!!

میں موجود آں۔ میں وجود رکھداں۔

میڈی نفی نہیں تھی سگدی۔! نہیں تھی سگدی۔!!

میڈا "میں" سدائیں چیندا لے۔ اوہر ویلھے چھن کڈھی کھڑے

۔ ہر نفی کوں ڈنگن لیوں۔

میڈیاں آپٹیاں شانداں تے رماں ان۔!

میڈے اندر دا آپٹا بک دیک اے۔ جیڑھا ہر ویلھے بھاہ لئی

کھڑے۔

بک ملھار تے سارنگ داوسکارا کھڑا تھیندے۔ جیڑھا

لوڑھ کڈھی آندے۔ اونکوں کیڑھی ہندھ جھلیسی۔!؟۔!!؟؟

اندر دا جمد اہویا "شک" دا اکھوا
پھٹدی ہوئی "نشہ" دی انگوری

کیڈے ویسی۔ !!

آگھی داسر۔ اتے۔ شعور دے راگ۔ جیڑھا اندر دے سرنڈے

تے وچن شروع تھئے۔ جینکوں کائنات داسمیں۔ لمحہ لمحہ مضراب

پیٹھا مریندے۔ روحِ عمر داربانی۔ این رباب کوں وچپائی

رہی۔ وچائی رہی۔

اے وی این موجود وقت دی ہک چھولی اے۔ ڈاڈھی تیز۔

ڈاڈھی تکھی۔ !! — !!

MONOLOGUE

ارتقا بے درگھے پنڈھ کنوں لنگھدی ہوئی۔ موجودہ حالت
تائیں پچھن دے بعد۔ چیرھلے میڈے شعور تے سدھدی اکھ آپٹا
بھر پور نظرہ PANORAMIC VIEW کرنیدی اے تہ ول حال
دے موجود لمحہ کوں آپٹی سُخاٹن کر ویندی اے جو۔
میوں سُخاتے وے۔۔۔

میں کرشن دے ستاٹے دی سانت آں تے بے پایاں وقت آں
شافعی دے دہری خدا دا اوتار آں
ابن العربی دی وجودیت دی تفسیر واں
برکلے دی عبیت دا عین مین آں
سارتر دے وجود دا اُن سُخاتا جو ہر آں
میں او وجود آں۔۔۔۔۔

کوہِ جودی دی چوٹی ارارات تے تھرام کرن والی پٹری دا
وُجھ ہم۔۔۔ شہر بابل دے مینار دا لٹرا لچھاتے اُردے بُتخانے
دے وڈے بُت دے مونڈھے تے لاکھا ہويا کھاڑا ہم۔
دریائے نیل وچ لڑھدی کاٹھی دی صندوق میں ہم۔
جمیل گلیلی دا مہاٹا تے صلیب تے پرکسی PROXY میں ہم۔

— حلاج دی آنا ان شمس تبریز دایرہ پوٹی —
 ملتان دے قلعہ دے چو پھیر دھوڑ کوٹ دی دُ دِن
 اتے قلعہ ہزند دے سوال دی سلہ — دایسوع
 — میں کُن کُنوں لگے دی سانت اتے پچھے دائرہ آں
 — پڑا ڈو آں حاس کن لیوں
 — اسمانی پنپہ دے رنگ آں ڈیکھن والی اکھ لیوں
 — زمان تے مکان دے لائیں لہن تے کھائے چڑھن داسہراواں —
 این مہڑے سنجوک تے ملاپ دے گچ دے شرناہ دی سُر اتے
 نغارے دی وچت آں —

— نوٹہ بنرا گھوٹ آں — عناصر دی کنوار دا
 — ول شب زفاف دی چس دا رازدان آں
 تہاں نہ میں اکھینداں جو میں این وسیب وچ ای موجود
 آں — اوں ویلھے کنوں وی اگے —
 — جڈاں مہر النساء کوں مرزا عنیاث بیگ پہاڑیں وچ بھنوا
 سٹیا یا اتے آپ مٹھاوٹ نائیں والے درے کنوں آن لنگھیا یا —
 — جڈاں نادر شاہ — کھوڑا دا سر پھینٹ لیوں سمینے پتہ
 کنوں پیر پیں تے آن لنگھیا یا —
 — جڈاں محمود ابن سبکتگین — قرا مطیبیں کوں قلعہ ملتان
 وچوں آن ترہایا یا اتے مید قبائل مٹھائیں کوں بکھر کنیں وچ
 اپڑیا یا —
 — جڈاں سخی سرور سلطان تے وساخی لگن پتی اتے

پیر عادل تے پیوراڑھیں جھنڈا ہاونٹ لیوں آونٹ لگے۔
 سدوزئیں دے نٹاے دی نوبت دی پڑاڈو اہاں میٹھ۔
 کن وچ گو بجدی اے۔ کوٹ دے راجہ فریدن اتے شہباز
 کوہستان سلیمان دیاں اڈراکیاں تے پھرتاکیاں بہاول پور دے
 نوابیں کون گوڈے ٹکوائے۔ اے میڈے اکھیں دے اگوں دی
 گالھ لے۔ جیندا میں عینی گواہ آں۔

میں ماضی دے ڈہل (سنخی سرور دے سنگھ والا وی) وی پڑاڈو
 آں۔ حال دے نٹارے (پیر گنھور دی مزار والے وی) دی وچت
 آں۔ اتے مستقبل دے شرناہ (پیر عادل دی منوتی والے وی) دی
 سُراں۔

سلیمان جبل دی چوٹی۔ نائیں دا وکرا۔ اتے سندھو
 دی سیڑھ آں۔ میں کئی دفعہ انھاں چوٹیاں تے چڑھ پیراں ہسٹھ
 لتاریم۔ نائیں دے وکراے کون ہتھیں تال ہدھ انھاں دے
 مُونھ موڑیم۔ دریا دی سیڑھ اچ بناں سندھاری۔ تولھا۔ گھڑا۔
 اپنے ڈولیاں دے زور تے پار کیتم۔

چوٹی۔ رتخ۔ تلانی۔ ٹوبھا۔ تر۔ ہیٹ۔ کانھ۔ لوڑھ۔
 چھل۔ سیڑھ۔ لہر۔ موج اتے چھولی آں۔ میں چھولی آں۔
 وقت دی چھولی۔ ماضی وچوں پچھندی۔ حال وچوں
 نکدی اتے مستقبل وچ اُبھری ہوتی۔ اتے ول این وقت
 دی چھولی دا شہسوار۔ ککھ پن وی۔

۔ میں اچ این ویلھے۔ آخوند۔ اُستاد۔ احمد خان آں

یا کوئی پیاناں چار کھو۔ صبا حیں منصور احمد خان ہوساں۔ یا۔ یا۔
 ہرندے مزار خان نے بالاچ اتے نور پور دے خان حبیب تے
 مکھی موہن لال۔ میڈی ماضی دے رویے دی گھیل دا مسیندا
 ہو یا نشان ہن۔

او۔! تاریخ دی دڈن وچ میڈے پگھ دپیریں دے نشان
 گولٹ لیوں میں آپ ای پیر واڈھی تھینداں۔
 اوڈیکھو!

سجدے تھلیں وچ میڈے مارھی اٹھیں دے دڑے دے
 نشان ان۔ صحرائے گوبی کنوں اٹھدے ہوئے رتے اوڈک دے
 تاتاری اڈیل دے خچریں دے سنبھیں دی کرپاٹ وچ میڈی
 پڑاڈو اے۔ خیبر تے بولان کنوں لنگھدے ہوئے قافلے دے
 خمیں وچ ہلدی چھاہ دے اُسا وچ میڈے اولوں ہن۔

کپل دستو کنوں گیا دے پوہڑ دے ونٹ تائیں۔
 منہرا دے گوپیں دے مکھن کنوں کورو کھشیتر دے میدان
 وچ ارجن دے اگنی بان تائیں۔
 دستھ دنی رانی کیکئی دے نخرے کنوں لنکا دے راوٹ دے
 سڑن تائیں۔

لوک ورثہ دے (نسل۔ وسیب۔ ثقافت۔ فنکر)
 ہر منزل تے پیریں دے نشان ہن۔!
 اے پیرے۔ اے پگھ۔ کیندے ہن۔!؟!
 تیڈے ون۔!

میڈے ان۔!!

اساڈے ہن۔!!!

وقت دے ساگر دی ویر جنھاں کیوں نہتیں مساسگی۔

۔ او امر تھی گبتین۔

میڈے ہتھ اچ این امرت دا پیار اے۔!!

امرت۔ آب حیات۔ سُدھ۔ آپٹی سُدھ۔ کائنات

دی سُدھ۔

(۹)

سُدرھ (شعور۔ فہم و فراست) دے سو جھلے دی پہلی مشعل،
 پہلا ڈیوا کیرھے اولمیں پہاڑتے پلّیا تا۔ ۹۹
 مصر۔ ! یونان۔ !! چین۔ !!! بھارت۔ !!!
 سرائیکی دیس۔ ! بابل و نبینوا۔ !۔ ۹۹
 جتھ وی ہٹی سہی اے مشعل۔ راندیگریں اینکوں و ساپنٹ
 نئیں ڈتا۔ شابس ہووے نے۔ ہک وسیب کنوں پے
 وسیب تئیں پچھندے رہ گئیں۔ !
 تاں جو ہک ویلے ایندا سو جھلا ایتھنر دے گلہیں، چوراہیں
 و ساخیں تے بازی گاہیں وچ نشا بڑتے پدھرا تھئے۔ ہک
 "راندیگری" سوال تے سوال ویندا پچھدا تا۔ تاں جو گالھ دا۔ مسئلہ دا۔
 گو کا وچ کڈھدا تا۔ ایندیں پاڑیہیں تاہیں وچ پچھدا تا۔ این
 طرحاں سو جھلا اتے اوندے نویں نویں امیجز۔ اولوں تے لاٹاں
 لوکاں دے دماغیں تے روحیں وچ پھنٹ پئے گئیں۔ لوک
 خاص طرحاں نوجوان اونکوں ویرھ گئیں۔ اوندے پھلگ تھی
 پئیں۔ ول این تھیا جو اول راندیگری کوں قید خانے وچ گھت
 کے مقدمہ چلایا گیا۔ اندھارے دے دیویں سو جھلے دے دیوتا کوں

سہیش لیوں و سمانوٹ دا فیصلہ ڈے چھوڑا یا۔ کیوں جو اے انھاں
دی پرائی ریت اے۔

موت۔۔ فنا۔؟۔ نیستی۔!!؟

رکت دی۔؟ سو جھلے دی۔!!؟

پوشہ۔!!

ایں موت دے تاں گھی تال اوندے کھنڈاے ہوئے سو جھلے
دے پجاری دی کمال کوٹھری دی بھونیں تے وچھئے ہوئے پلال
تے پیٹھے رہندے ہن۔ اتے سو جھلا کھنڈر دار ہندا ہا۔!

ایہ تھن دے ایں قید خانے وچ اے بحث ٹر پئی۔ جو بھئی

قرار۔۔ کہ قرار۔؟

فیصلہ تھیا۔ قرار۔!!!

کھرنے۔۔ بکڈٹ و پچھٹے۔ کیوں جو۔ اصل شے راند
کرت اے۔ کھنڈ تے بارٹ کجھ کوئے نی۔ بھچن تے نسیں
عیب اے۔ بارٹ نہیں۔!

۔ چندڑی گھول کھنڈ لیوں ای تاں ہوندی اے۔

مگر چندڑی گھولن دے وی تے انداز ان۔

صلیب۔ دارو رسن۔ کھل لہواوٹ۔ گردن کپواوٹ۔!!

کیڑھی ریت کوں اپناؤں۔!

پوٹی۔!

امرت دا پیالہ

امرت دا پیالہ پی امر تھیون ڈاڈھا دل کوں وڈرے

مگر۔ امرت۔ جیرھلے کوڑی پوٹی دے اولے آندی اے تہاں

ڈلدے۔ زیرہ ٹوٹے ٹوٹے تھبندے۔ !!

جینکوں ویساہ اے امرت تے۔ شوق اے امرتھیون دا۔
ذوق اے ابدیت دا۔ چسک اے ہمیشگی دی جیاتی دا۔ او واٹاں
نئیں کھڑ پچھدے۔ دُھو پلیندن۔

اُنھاں دے لیوں۔ پیڑی۔ سندھاری۔ تولھایا گھڑا۔ کوڑی
ریت اے۔ صرف سڈ سٹیجے۔ میٹھیں دے گھنڈ دی کو کُن پوک۔
پڑاڈو آوے۔ ول کچا یا پکا گھڑا نئیں کھڑ ڈہدے۔

کچے پار پچائے۔ ابدیت دے ساحل تے
پکا اُروار ولا آنے لے۔ پچھے تے ول آون۔ پچکا رتھیون آ۔
۔ اے ول آون۔ ولن نئیں۔ گار تھیون اے۔ کندھی کپ تے
کھڑے ہوئے لیوں جیرھلے پار دی چھولی سینہا چا آندی اے۔
اتے ترت ولدی منگدی اے۔ گھن جُلن لیوں آپنے موندھے
حاضر کریندی اے۔ ول کون اے جینکوں تولھے بناون یا
گھڑے گولن دی واند ملدی اے یا ول ہوش ای رہندے۔
دھرتی تے آکاش وچ اما پڑاڈو گو نجدی اے

سوری سڈ کیوم۔ کاہلندی جیدتیوں

وچن تن پیوم۔ نالونین گتھن جی

(شاہ لطیف)

تہاں تہ ایتھنزدی کال کرٹھری دچ پوٹی دا امرت پنی تے

امر تھی وچن دی ریت نبھان گئی اے۔ !

این سلسلے دی تری بھی کڑی سکندر اعظم نال سندھو واسیں
 کنیں پھتی تہ۔ بھارت دے ویر بھی گئے۔ مگر سدھ دے رانڈیگر
 این است میدان۔ این است چوگاں۔ دیاں ڈولیاں فریندے پر
 وچ آگئے۔

اہرن۔ ویدانت۔ فلاطونیت کنوں بازی کھت گئی سہی۔
 این ویر کنوں وی اگے۔ سائرس اعظم ذوالقرنین دے موندھیاں
 تے لڈنچ تے پارس ملخ کنوں ہک پتی سدھ دی چھولی وی
 این وسیب کوں سناتے تھندھا کر گئی سہی۔
 قلعہ کہنہ ملتان دیاں سیٹھلیاں سلھیں انھاں ڈولیاں
 کہاٹیاں دیاں داستان گوہن۔

— وید مت۔ بدھ مت۔ ول شنکر اچارج دی ویدانت
 — ول غار حرا وچوں نکدی ہوئی سو جھلے دی لاٹ
 — ول۔ اعتراض۔ اخوان الصفا۔ اشاعرہ۔ بیت الحکمت
 ابن العربی۔ بغداد۔ قاہرہ۔ نیشاپور۔ قرطبہ۔ دلی۔ استبول۔
 فتح قسطنطنیہ تے سقوط قرطبہ۔ ہک وڈا میل دا پتھر۔
 سارے یورپ وچ سو جھلے دی پکھڑ تے ونڈو رچھ۔
 مارٹن لوتھر۔ گلیلو۔ نیوٹن۔ والیٹر۔ روسو۔ شاہ ولی اللہ
 کارل مارکس۔ ڈارون۔ فرائڈ۔ آئن اسٹائن۔ سارتر۔
 سمندری پیٹ (انگلستان) دی کمیٹر دے ماریے ہوئے وپاری
 وی این لاٹ کوں چاتی ودے ہن۔

مگر سو جھلا راشن کارڈ تے ڈیندے ہن۔

صایب داطوق گچی وچ اتے انگریزی زبان دی لغام مند وچ
گھنڈے سن۔ اتے ہک خاص فوکس FOCUS دی عینک ہوش
و فہم دے اکھیں تے — !!

وزٹ ولیم کالج کلکتہ — عربک کالج دلی — مسلم اورینٹل کالج
علی گڑھ — اورینٹل کالج لاہور — اتے پیاں چھوٹیاں چھوٹیاں
ڈلوٹیاں وی — جتھ جتھ لوڑ ہوندی ہئی۔

انھاں دی ریت ہئی جو اتلا سو جھلا ڈتاؤ تے جو اے لوک
اسا ڈے ڈرا کھے اولوں ڈہدے رہن تے کنبدے رہن — اتے
گوڈے کھوڑتے گاڈ سیو دی کنگ۔ دی مناجات تے پرارتھنا
کریندے رہن — نہ تاں اے آٹھ پہری چمکن والے سبھ دی
ڈو پھر ڈھل ویسی۔

رزق اتلا ڈیو جو صرف جیندے رہن
آزادی آپنی نک دی چوٹھڑی تائیں
اتے چوٹوں دیوتا تے فرشتے دامن دی چھانٹھ سیہ۔
مگر ایں سُدھ دی چٹنگ نال جاہ جاہ تے ڈیوے ہل پئے
ہن۔ ٹارے کھانڈی مخلوق لیوں میل دے پتھر اولوں وانگر بکھدے
پتے ہن۔

سُدھ دا کھوہ وہن پئے گیا یا — سو جھلے دا پانی — پار پھا کنوں
تھی — راکھا ڈے کنوں لنگھ — آڈو جوں گذر دا اخوند احمد خان جہیں
دے آجھنے تائیں پچ گیا یا — ایندا اوا رہا پدھن اتے اینکوں چھاپ
ڈیوں کہیں دے وس دی کالہ نہ ہئی۔

سُدھ - سوچ تے فکر دے سوچھے دی لاٹ لیوں کہیں نصاب
 تے عمارت دے ڈیوٹیوں بناوٹ دی لوڑنٹیں ہوندی - اینکوں کھنڈیرٹ
 تے ایندے وند وِرچھ دے سانگے ہوں سارے میڈیا MEDIA ہن -
 ہک پے نال کالھ مہارٹ - اخبار - رسالے - کتاباں - تقریراں
 تحریکاں - توڑیں جو ہوٹل بازی وی -
 مگر نویں سوچ تے نویں سدھ دا ہک گوکا اے - ہک روح اے -!
 ڈڈھ تے طاقت کوں ہک جاہ کٹھانہ تھیونٹ ڈپو -
 - اختیارات کوں وندو ولھاؤتہ ، جمہوریت سڈپیدی اے -
 - مال ملکیت وِچ : دھ کنوں ودھ بھائیوال پیدا کرو تہ
 سوشلزم داناں پڈتا ویندے -
 - تاں جو زالیں نال وی حرم نہ بھرو -

بھہ لفظیں وِچ
 ہک آدمی - ہک روٹی
 ہک آدمی - ہک کرسی
 ہک آدمی - ہک زال
 نویں سوچیں وچوں جمہوریت تے سوشلزم ڈاڈھا لڑا لھا کیتے -
 توڑیں جو روم اتے جزیرہ کریٹ وِچ انھاں ڈوہاں کوں عمل وِچ آندا
 گیا -
 مگر - مگر ہر دفعہ اہا پوڑی تے نانگ والی راند کھڈیجٹ پنے
 گئی - جیویں جو اراج پیا تھیندے -
 این ہوندے وی

کَنب دی کنگلم۔ دیوتائیں دے پہاڑی مسکن۔ انھاں دے
پوہرتے درنھیں آخری ساہیں تے آگئیں۔ این شعور دی اودھ
تے قلم جاہ جاہ ویندی لگدی اے۔ این جاگرتی دی رابیل۔ بناہو
تے موتیادی خوشبو ہر ساہ نال اندر پئی آندی اے۔

نظام شمسی دے این چوتھے سیارے زمین دے اُتے او ہستی
جیڑھی حیاتیات دے وٹن (شجر) دی چوٹی تے بیٹھے۔ جیڑھا
ڈوپیریں تے ٹرے اوندے پیریں کنوں جیڑھی سریر ٹر دی ہستی اُتے
چڑھی اے اوہن اوندے مغز دے گوڈے تے بھیجے وچ بیج لگئی اے۔
جیڑھی اُون کنوں ول ول اکھویندی اے:

جو میں ہک وجود رکھداں۔

میں موجودات دھرتی دا برابر داسا نھیں آں
انھاں تے میڈا وی اتلا حق اے جتلا تپڑا اے
این ویلھے اندھارے تے جبریت دا راہو مردا پئے
پے دیوتا پھٹوڑی تھئے کھرن۔

ایندا صدیں دا پُرانا محرومی دا پھٹ نردا ویندے۔

ایندی سدھ اینکوں ول ول اہی اے

نیں ہر موجود وچ سا نھیں آں

نیں وی این ہیڑی داما نھیں آں

این سدھ دی چھولی۔ لہرتے ویرتے لڈدی ہونی انسانیت

دی ہیڑی داما نھیں آں۔

اے دھرتی او ماہ اے جیندی کھ سدائیں ساوی رہندی آ۔
 جنیں کنوں دیوتا جنم گھندن جنھاں داہک ناں پہاڑ اے جنھاں
 دی روہ والی سختی۔ برف والی ٹھڈ چرپر۔ تکھی ہوائیں والی
 کاٹ۔ کھیر والی دھندلاہٹ۔ مینہ والا دسکارا۔ چشمے والا
 وکرا۔ غاریں والی جھکائی تے اندھارا۔ چوٹیں والی اُچائی۔
 رل تے انھاں کوں پہاڑ بنئین۔ تپاں تے اے دیوتا
 سڈین۔

جنیں کنوں اژدہا جنم گھندن۔ جنہاں داہک ناں دریا آ۔
 جنھاں دے زلف یار والے ڈنگ ول۔ قامت محبوب والی
 درگھائی۔ یاردی ٹور والا البیلاپن۔ مزاج حسن والی گرمی
 سوٹھیاں دی سخا والی چھل۔ ہلیار یاردے واچھیں والی
 جھگ۔ حیا دے بار کنوں تھکی ہوئی اکھ دیاں لہڑیاں ہویاں
 پنبلیں وانگر ہیٹ دے کاٹھ لائی۔ سانول سلوٹے دے پھلیں
 وانگر ترڑیے ہتھ مثال ڈیلے اتے کاوڑ وچ تکھے تکھے ساہ چاون
 ویلھے سینہ دے مد و ہزر وانگ مست چھولیاں۔ مل کے
 انھاں کوں دریا داناں ڈوبندن۔ جیڑھے اژدہا ان۔

— جیہ کنوں تھل وجود اچ آندن — جنھاں دی پو لھائی
 (روست) ٹپیاں دی اچائی — ریت دی ٹور دا تسلسل — ٹو بھ
 دی دریادلی — کھترن دا ہپکار — ہرن چکارے دی آزاد روی —
 کھپ لٹے دی نفع رسانی تے ریت ای ریت — ریت
 ای ریت — کہیں ویلھے سراب تے کہیں وقت مینگھ ملھاراں
 — انھاں حرفاں — لفظاں کنوں تاں تھل دی عبارت جڑ دی آئے
 — جیہ کنوں سمندر وجود پذیر تھیندن — جنھاں کنوں ان کھٹا
 پو لھ تے درگھیر — مت موالی اُتار چارٹھ — چندر تے سجھ نال
 یارانے دی صورت جوار بھاٹا اتے بھاپ بادل — پونگ مچھی
 کنوں ویل دیوتائیں نکائی تے وڈائی دا جوڑ — پیٹ تے آس برگ —
 طوفان تے سائیکلون دی مار دھاڑ — ٹھڈی تتی رودا وکرا —
 — ایہے ای تاں انگ ان سمندر دے بت دا —

— جیہ کنوں جنگل نشا بر تھیندن — جنھاں دیاں پاراں
 پاناں وچ تے چوٹیاں آکاش تائیں — عددی گھنائی تے
 گھاٹائی جو اندھارے وجود اچ آونچن — پکھیں دی چل پل —
 جانوریں دی درک بھج — ہوائیں دیاں کوکڑیاں تے پتھر پین لائیں
 دے کھسکار — انھاں دے ای گھ جوڑ کوں جنگل آکھیا ویندے —
 — جیہ کنوں میدان دا چمٹا تھیندے — جنھاں دی بے
 انت درگھیر — ان کھٹ زرخیزی — حیاتی دے موتیں نال
 بھری ہوئی بھولی اتے انھاں دی چمک لسک تے آب تاب —
 ماٹ تے وڈائی ان میدانیں دی —

اچھے پہاڑ۔ دریا۔ تھل۔ سمندر۔ جنگل تے میدان آپٹے
 ساریں صفتیں نال رل تے جتم ڈیندین ہک ہے وجود کوں۔
 جیڑھا انھاں ساریاں صفات دی ہک جامع گنڈھڑی اے۔
 جمادات۔ نباتات۔ حیوانات دے شجر دی چوٹی تے
 ترڑوا ہویا۔ مہکدا ہویا ہک پھل۔ انسان۔ حیاتی وجود۔
 دھرتی دی رڑھ دا سٹا۔!

کائنات دی مٹی مندھانی د امکھن۔!
 جیندے لیوں دھرتی دی مٹی وچ ہل ڈنڈال لگے اتے
 مٹی وچ مندھانی جوٹے دا ولوڑ ولوڑیا گئے۔
 ایں سٹے کیا سٹا کڈھیے اتے ایں مکھن دی تھندھل کتلا
 تھندھی تھتی اے۔!!؟

اچاں تاں جلدیں لیکھا اے۔ پنڈھ پرے پتے۔
 ڈڈے جلو۔ وَ مَخْنُ لَهُ لَنَا ظُرُونُ
 ایں انسان دی۔ اتے ایندی تاریخ دی کاہانائیں دے
 تیز تھکے و ہکرے وچ ایندی سُدھ۔ شعور تے آگہی۔
 جیڑھی توڑیں جو کرب تے اذیت اے۔ مگر جھن دی پیر
 DELIVERY PANGS مثل اے۔ ہک ویر اے۔ ہک
 چھولی اے۔ جیس تے انسانی پیرٹی ویندی جھوٹے۔ دھوڑے
 تے لوڈے کھانڈی اگوں تے ودھدی اے۔
 کس بکواے۔ پنڈھ ساگی اے۔ پنڈھ ساگی اے۔
 پنڈھیرو۔ اگوں پچھوں تندیر پدھی ویندے ٹردن۔ درکن۔

ڈہنڈن۔ ول اٹھی بھچدین۔

انھاں پنڈھیرواں دے صرف ناں بدلدے رہ ویندین۔

ناں۔ اسم۔

اسم نکرہ بکواسے۔ معرفہ بدلدارہ ویندے۔

اسم معرفہ۔ معرفت دا ذریعہ۔ سُنجان دا سلیقہ۔

ول سُنجان کیت دی۔ شکل صورت دی۔ عقل سمجھ

دی۔ عمل فعل دی۔ ؟!

پیو مار شکل صورت دی سُنجان لیوں ناں رکھدے۔ باقی

گالھیں دی تمنا کریندے۔ صرف تمنا ای کر سگدے۔ معاشرہ

پے ناں ڈیندے۔

مگر وقت۔ زمانہ۔ تاریخ۔ اوں اصلی ناں نال یاد رکھدے۔

چیرھا اوندے جملہ صفات کوں ظاہر کریندے۔ دل ایں دی

تھیندے جو پیو مار دا ڈٹا ہویا تاں انھاں صفات دا منظر تھی

پوندے؛ حاتم۔ چنگیز۔ نوشیرواں۔

ول لے معرفت۔ نکرہ اسم کنوں اتلا اُتے تھی ویندے اے

اتلا اُچی چڑھ ویندی اے۔ جو او وجود دھرتی کنوں اتا اُچا

تھی ویندے۔ ورنج پہاڑیں دیں چوٹیں تے اسمائیں تے

پُچدے۔

دیو۔ دیوتا۔ اسٹار۔ سپر اسٹار تھی پوندے۔

ہرکولیس۔ راہو۔

نڈاں تہ دیوی دیوتا تیں دی گالھ انج اسٹار ہی تہ اسٹار ہی

گالھ دی کیتی وَ سچ سگدی اے۔ جو او اساں وچوں ان۔
اُہا گالھ۔

— سر دلبراں
— در حدیث دیگران

اساں چیرھلے انھاں دی گالھ کریندوں۔ انھاں سپوتاں
نے کپوتاں دی گالھ۔ تہ اصل و سچ انھاں دی معرفت دی گالھ
کریندوں۔ چیرھھی انھاں دی وجود اچ ظاہر تھیندی اے۔
چیرھا نکرہ توڑے معرفہ دا وجود۔ انھاں کوں ماہ کنوں رملیئے۔
دھرتی ماہ کنوں۔

سپوتیں کپوتیں دا ذکر ماہ پپو دا ذکر اے
مزارخاں۔ بالاچ۔ آخوند احمد خان۔ شمو۔ ٹمکو۔ حبیب
خاں۔ مٹکھی موہن لال دی گالھ این دسیب دی گالھ اے۔
— دھرتی دے این ٹکڑے دی گالھ اے۔
دیوتائیں۔ فرشتیں۔ کھوں۔ رکھ جنگل۔ اباسین۔ قلعے
تے پوہڑ دی گالھ انھاں دی گالھ کرن اے۔
— این دسیب دی گالھ کرن اے۔ اہو دسیب۔

سرسو کئے۔ پنچھی اڑے۔ اور سرن سما ہیں
 دین زمین بن پچھ کے۔ کہہ رحیم کہاں جا ہیں
 کالانا تیں دامت۔ دیوتائیں دی منوری کنوں باہر نہ چھلکے تہ
 دھرتی واسی دیاں اکھیں چھلک پوندین
 بنیر دا ننگال تڑن اچ نہیں آندا۔
 مگر اے ننگال آٹھے نہیں پلیندا۔ ریج نہیں کریندا۔
 رڑھ نہیں پکیندا۔ دھرتی دیاں تلایاں نہیں بھرنیدا۔ سکھراں
 دلڑی نمائی دی رتخ وچ ٹیپا ٹیپا تھی جذب تھی ویندے۔
 کاس الکرام کنوں ارض کون نصیبا نہ ملے تہ او بے وس تھی
 پنجر ویندے۔

نجر دا۔ جھورے جھردا بالاچ۔ مٹھیں دی آس سٹ
 پوچھڑی دو پاندھی تھتے۔ مگر جنھاں کون مٹھیں کچھ نہیں ڈتا
 انھاں کون پاند پوچھڑی کیا ڈیسی۔؟ ول وی گاندھے تے
 لاکاپے تڑن سوکھی گالھ کوئے نی۔ اووی دھرتی مار دے
 وسیب نال۔

مٹھیاں نہ تہ پوچھڑی۔ ہرند نہ تہ نور پور

دھرتی ماردا سچا تھن نہ تہ کھپا تھن۔ او امرت دا سر
(تالاب) نہ تہ اے ماکھی دی ڈھنڈھ۔!

ایں سچا دھڑ پکھی دی اڈار اتلے تائیں اے جتھ پوادھوں سندھو
دیوتا آپتیاں زلفاں۔ نہریں دے روپ اچ آن پوڑنیدے اتے
ترسے دھرتی دے تھوڈ پساوٹ دے اجائے سنجوکتے ترلے کریندے
اے ازلی ترسا بالاج وی اتھ بچ گئے۔

ترے مہینے میو۔ چھی مہینے کھوہ۔ باقی ترہہ۔
جتھ کاہا نائیں دا امرت جیکر کڈا ہیں آوے تہ لوڑھ بن گریڑے
لوڑھے۔ اباسین۔ سندھو سالیں پچھوں چوٹے چھنڈ کے تہ چھل بن
لکھاویں گوپے پوڑے۔ ناتاں سدائیں اندر دیوتا آپتی جھڑ بادل
والی رتھ اتھ ڈرکاتے لنگھدے۔ دھرتی دی کھل بے آب
تھی ودھرو ودھرتھی گئی اے۔ ایندیں تھوڈیں تے سدائیں
رویاں این۔!

۔ اینویں ڈسدے۔ اتھوں میکائیل رُس گئے۔
یا بھلی پئے گئے۔ وسارا تھی گئے س۔؟؟
اتھاپیں بالاج تے اتھند۔ استاد احمد خان دی وتی اے۔ نورپور
۔ مسیت۔ مدزسہ۔ وساخ۔ سٹی۔ ککھاویں تے گپ
گارے تے کجھ پکپیں سلھیں دے گھر۔ ہک ڈو ڈنگیاں
چھڈیاں گلپیاں اتے گھوہ۔

۔ رُوڑیاں۔ بھائے۔ سنجھاہ۔ اجڑ۔ دھن۔ وگ
۔ گھریں کنوں آسردے ہوئے ڈنگے پھڈے دھوئیں دیاں

گڑبش بخیریدی لکیراں

— پکریں - بھیدپیں - لیلیں دے پکاٹ - اٹھیں دے
رینکاٹ - گوین دا ڈھکن - مینھیں دا رینگن - ڈانڈیں دا
تراڈن - گھوڑپیں دا ہنترکن - کپھیں دا پینکن - لکریں دی
کٹ کٹاک - سکر دی نکر اوں کون - چیرپیں دا چلکاٹ - کانوں
دی کاں کاں - لالیاں دا نوٹن - بلیں دی کل للی کاں - گچھیں
دا ٹرکاؤں ٹرکاؤں کنے دا بھونکن - گڈر دا روٹن -

— کھوہ تے جھلار دا رینکاٹ

— "مال والو - ! مال چھڑا پئے" دھنٹوال داسڈ

"پکریاں چھیر چھوڑو" آجڑی دی ہکل

"بالو - ! روحانیں دی روٹی آن ڈیو" مللاں دی صدا
حی علی الصلوٰۃ - حی علی الفلاح "بانگے دی پکار
اٹھوں وی اجتماعی چندڑی دے سرنڈے دے اے راگ
ان - جیڑھے وقت دا کوئی ان سٹچا تل شموں راگی - حالات
دی جبریت دے مضراب نال این وجود دے سازتے پیٹھا
وچینڈے - جینڈے وچ کہیں تان سین - بچو باورا اتے باخ -
موزارٹ - بیتھوون وی کمپوزیشن دا کوئی ہتھ کوئے نی -

اے سمفنی فطرت زاد اے

این آرکسٹرا وچ اوسبھ آوازاں سمایل ان جنھاں دی این

دھرتی اتے دھرتی واسیں کون لوڑاے - جنھاں دی پرکھ پرچول
کرن ہک ایجھان اے - جینڈی سچاٹ صرف اونکوں ہے جیڑھا

وسیب دا واسی ہووے۔ ایندے رمزیں تے شانڈیں دا جھانٹو
سُجھانٹو ہووے۔ اتھوں دی گذران دی رگ رگ تے تند تند
وچ ستیا پوتا ہو یا ہووے۔

ایں وسیب دے انھاں سُراں دی سنگیت دیوی دے سنگتی۔!؟

اخوند احمد خان۔!؟ بالاچ۔!؟ حبیب خان۔!؟

مکھی موہن لال۔!؟ اتے پے پہوں سارے!؟!

اخوند احمد خان۔ اہل اللہ دے استانیہیں دے درسا لیں اتے

کت کھوڑیں کوں۔ صرف مودب نگاہیں نال چمدا۔ لوڈیں

وات دلڑی کوں تھرا م پڈیندا۔ سوچ دے وچڑ دیں ولھڑ دیں تے

اُدھڑ دیں ناوڑیں کوں تجربے دے اُورے تے راٹھریندا۔ فکر دے

چرکھے دے ترکھے دے دل کڈھدا۔ ایں ساری صورت حال

دی تانی کوں دھیرج دی کچن مریندا۔ ول آن وسیب دی

اڈی تے چاڑھیں۔

جتھ بالاچ من دے چیکے کپروچ اگے ای اندھ اقیان

دے واڑ رہائی وداہا۔ جیڑھا ریچ۔ گل۔ گوگرا۔ سانگلی۔ ٹھٹی

بھانجی۔ ویلناتے کیاہ پیوے دے چپ چپاتے رُدھیمے وچ

رُدھا وداہا۔ اوں اگوں دی منزل "پوٹی واڑا" کنوں بے سُدھ

ہا۔ جیں سوچ دے چرکھے دا اجایا کھٹراگ ای نہیں ونڑ جات

ول اوندی تند وچڑسی کیویں۔؟ ناوڑی بٹسی وی نہ تے

اُدھڑسی کیویں۔؟؟ ول وہم دے اُورے تے اِٹریسی

ای کیوں۔!؟

بے سُدھ۔۔۔! بوجھ۔۔۔! فطرتِ دامِ معصومِ پال۔۔۔ بالاج یا
کوئی پیاناں چار کھو۔۔۔!

۔۔۔ مگر سہیں۔۔۔! کتلے تائیں۔۔۔! ۹۹۹۔۔۔!؟
سُدھ اتے سمجھ بوجھ دا پال جیرھلے اکھیں لہدے او سُدھ
رکھن لے چاٹن بچھن لے بانٹرو پیندے۔
اُٹدے۔۔۔! اٹھی اٹھی ڈہندے۔ دھا پے دھوڑے کھاندے
۔۔۔ ٹھڈے لگدین سی۔۔۔! سٹارے کھاندے۔۔۔!

گولیندے۔۔۔!!۔۔۔!!

جو ایس کیوں تھئے۔۔۔!؟

ایذا سوب کیا ہے۔۔۔ وجہ کیا اے۔۔۔!؟

علت کیا ہے۔۔۔!

اُن ہوند دا "ہو و بچن" اتے "ہوندے" دا "اُن ہوند" تھی و بچن۔

نفی کنوں وجود۔۔۔ وجود کنوں نفی۔۔۔!

ہک سوب دے پچھوں بیا سوب۔۔۔ پے دے پچھوں بیا۔۔۔

اے درگھی تندر پڑدی اے۔۔۔ سوبیں تے علتیں دی۔۔۔ جنھاں

دی ہک ہک کڑی کون ٹھلیندے۔۔۔ پر کھیتدے۔۔۔ سُنجان رکھن

دے تر لے کریندے۔۔۔!؟

دل کتھائیں کتھائیں و پھلدے۔۔۔ و ہلدے۔۔۔ دھا پے

تے دھوڑے کھاندے۔۔۔ سوب تے علت دی سُنجان دی کھڑا ہن

و چ جیرھلے پوندے۔۔۔ سٹاں کھاندے۔۔۔ اوندے پچھاں لے

کھرنڈ مدت تائیں نشا بڑ رہندین۔۔۔

ابن علامتی گالھ کون حقیقی مثال CONCRETE روپ اچ

نور پور دے وسیب دے اولے این چا آلموں ہوا تھ سو ب علت
تے وجدی تندیر کجھ این صورت اچ ہوندی اے۔

— میہان دے آنون دا ڈس کیوں پیئے۔؟ گرانڈ ستھ کنوں
ڈھے پئے۔!

— گھرتے دے ڈکھے ڈینھ آگئین۔؟؟ اگے ای چہریاں
کوٹھے تے آن پیٹھیاں ہن۔!!

— دھی کیوں جا پئی اے۔؟؟ شام نماشاں ویلھے کھڑے
دی چھک چھکی ہس۔!!

— گہوں کیوں ٹرپ پئی اے۔؟؟ مالک ڈڈکوں پیریں
پیٹھ پھیتھا یا۔!!

— شریٹھ دے ون دے پتر شام کون کھٹے کیوں تھی کھڑن؟؟
این نبی سائیں دا کوسا نہ گھدا یا۔!!

— کرینٹھ دے ون کون پتر کیوں نہیں ہوندے۔؟؟ نبی سائیں
دا ساگی کوسا (بخار) این قبول کر گھدا یا۔ پتر ہمیش لیوں ڈھے
گئین مگر اینکوں دعا مل گئی اے۔ اتے اچ وی وارے دے
کوسے والا این ون کون گلگڑی چا پاوے تہ کوسا لیھ ویندے۔

— ڈڈھ وچ درد کیوں پئے۔؟؟ میڈے پیریں کون
نظریل مانجھی تکی پیٹھا یا۔!!

— مال چراونٹ والا چھو کرا ون کنوں ڈیھ پئے تہ چنگھ بھج پئی ہس۔
این ون تے جن ہن، انھاں کا ڈر اچ آدھ کا ڈے ڈتا ہوسی۔!!

— رڑھ وچ پانی آپے ویھ آئے۔؟؟ فرشتیں اوندا ہا ولایا ہوسی!!
— اچ کم وچ ناکامی تھی اے۔؟؟ پدھ دے ڈینھ جو ابھے
تے نکھتا ہا۔!!

— ایں زنجیر دیاں سبھ کرپیاں اصلی رُک دیاں بییاں ہویاں ان —
— انھاں کوں مُلاں پان لائی اے۔ خان تیل مکھیند ارہ ویندے۔
— مکھی پالش کریندے۔ دیوتائیں دی اشیر بادا اے۔ فرشتیں دے
کھنچیں دی چھانڈ اے۔

— اے زنجیر نہیں تڑت سگدی۔!!

— ایندے وچ صرف بالاچ نہ پرہوں سارے بانڈہن۔!

— اے نہ تڑتسی۔!!۔؟؟

— مگر سٹیں۔! کتے تائیں۔!؟

— اینکوں سوچھلے دے سیک تے کولا کیتا ویندے۔ اتے "کیوں"

دی وڈان نال دھک ماریا ویندے۔

— "کیوں" "کت لیوں"۔ وقت دا اخوند ہر زمانے اے کالھ پچھا آئے

وڈان مرنیدا آئے۔ پچھا جھلسی۔ وڈان مرنیدا جھلسی۔!۔!!

— لفظ "کیوں" صوتی علامت اے سدھ دے اکھ پٹن دی۔

— لفظ کنوں لفظ۔ سوال کنوں سوال۔ ڈیوے کنوں ڈیوے۔

— سوچ دے سدھ وچ چھولی تے چھولی۔ چھولی تے چھولی۔ چھولی تے چھولی!

— مگر ایں چھولی دے تلوں۔ ہوں سیٹھ۔ کتلانہ سانت اے۔

— دھیرج اے

— پاتال دا ٹھہراؤ اے۔

[نورپور — حبیب خان دی وساخ — ۱۹۳۵ء اور اُٹھوں پُروں]

وساخ دے دوٹھیں وچ گویا پوندے رہ ویندین۔ اے
 دکھارہ ویندے۔ حقہ دی چلم بکھدی اے۔ سوٹے لگدین۔
 اتے وات تے نک وچوں پروتھا دھواں نکلدائی نکلدارہ ویندے۔
 وارے سووارے نماشاں ویلھے کنوں ہک کچارھی لگدی اے۔ جیرھی
 رات ڈھلی تائیں ٹردی اے۔ جیندا مہانڈزا حبیب خان ہوندے
 اتے بے وستی دے رہا کو کھٹوں تے نکئی کندھی تے بھونیں
 تے بیٹھے رہندن۔ خان حبیب اٹھوں دادیا لوجو تھیا۔!؟!

”اچ وساخ تے جیرھا مسافر آئے۔ اونکوں روٹی کھوائی وے۔“
 ”ہاسیں! کھیر بھت ڈتے سے“ وساخ والا نوکرالائے
 ”کون اے۔؟ کھتوں آئے۔؟“

پچھا دھڑے۔ لڈان چاتی اگوں تے ہیٹ دو پیا ویندے۔
 آہدے۔ این پھیرے ولا پچھا دھنئیں وٹھی۔“

وڈے خان ہوریں سردار مزار خان وی اساں کنوں
 اٹھوں والے زمینیں دا حساب کتاب پچھوا پٹھیے۔ تڈاں
 میں وی سمجھیے جو ایں اٹھالے خان ہوریں دے بندیاں وچ کاں

پئے رڑون۔ پچادھوس پووے تہ اتھوں ولے زمینیں دی
بات ای نہیں پچھدے۔“

”اساں تہ سٹیے۔ سردارہوہیں نے ایہ دی وصولی دی فرقی

نکھتی اے۔ شیطان دے کن ڈورے۔“

کچارھی دے ہک سُچاک گالھ ٹوری اے

”وڈیاں تے دڈے وقت آویندین۔ انھاں دے کتھے ان جو

اے باراچا سگدین۔ اساں نکئی زمینداری والے تاں پاند آجا
کیتی رکھدوں۔ میاں۔! اچ ڈوہاں ہتھاں نال پگ سنبھالٹی

پوندی اے۔“

خان موندھے لڈا پٹکے کوں ہتھ لاڈٹھے جو سلامت ان۔

”کئی ڈینھ توں بالاچ نظر نہیں آیا۔؟“

”ستیں۔! رات ول آئے پچادھوں۔ ڈوں مہینے بیٹھا

رہیے۔ بند بھر بچن دے آسرے۔ آخر ہاں ہرٹ تھی پچھلے

پیریں ولیا آئے۔ زال نال رات آن سٹے۔!“

”وے تیکوں کیویں خبر پئی اے۔؟“

”ستیں۔! فجر کھوہ دے کھاڈے وچ دھاندا پیاہا۔!“

”کوئی وڈے خان۔ سردارہوہیں دا حال ڈتوسی۔؟“

”ستیں۔! اونکوں تاں ہٹا وائی اے۔ جو پچادھ سنج

اے۔ بند خالی پیٹ پئے ڈکھلین۔ تلیاں دا پائی تے

نال وچ لکے۔ مال گرا ڈھونڈ تھی گئے۔ اکثرالوک سندھ

دو لڈیے آندین۔ اے وی اہا پیاہا جو وڈے خان ہوہیں

کچھ بیمار وی ہن —

.....!!؟؟

”وے ایس فقیر کوں گھروں خیرات گھن ڈے — اوہل ویلھے
پنن آکھرے — گگھی پئے گئی اس —“

فقیر دی آواز ا۔

جڈاں قطبن کوں پر نیسوں

اساں ساوے سوہے پیسوں

”ہوں — !! — ؟؟“

اول خان دے ول ساری مجلس دے اکھیں وچ ہنچھوں تر
آیاں — جو ساوے سوہے پاوٹ دی آس ای مک گئی ہئی —
کیوں جو قطبن سائیں پارھاں سالان دی عمر وچ زہر خورانی
نال فوت تھی گیا ہا — اتے خواجہ فرید دی گدی خالی پئے گئی
ہئی — ! — !

قطب الدین ولد معین الدین ولد محمد بخش تازک کریم ولد خواجہ
غلام فرید — کوٹ داسائیں — روہی داراجہ — ول سجادہ
نشینی تے جھپڑے — دعوے داریاں — سکاوت دیاں نیڑے
تے پرو بھرے ہووٹ دیاں روایتاں — مقدمہ بازیباں —
ول نواب بہاول پور دی مداخلت — کنھاں کوں شہر نکالی اتے
کوئی گدی دے وارث — !!

مگر فرید سئیں دی ادبی گدی انھاں کالھیں کنوں بہوں
اچی ہئی — او انھاں چھینڈیاں کنوں محفوظ رہی —

روحانیت دے اولے وچ دتیاوی گدیاں کوں کوں خالی رہیں
ڈیندے۔ سلسلے ٹردے ای رہ ویندن۔

خانقاہ سلیمانہ وی تاں انھاں ساگی منزلاں وچوں ننگھ
کے ادھوادھ وندج گئی سہی۔ ول ای ٹردی رہی۔ اتے
اے ٹردیاں ای رسدین۔

اساں گدی دے۔ درگاہ اتے نظام خانقاہی دی زلف دے
لاٹھیں دے اسپر ہیوں۔ بے مل پانھے۔ جیویں تہ فرد
آونی و پنجنی شے وے۔

کنگ ڈائیڈ۔ گاڈ سیودی کنگ۔ !!

جئے فریدن سائیں۔ جئے سلیمان خواجہ۔ مدد مدد

غوث بہاؤ الحق آ۔ جگ جگ چھے۔ !!

فرید۔ سلیمان۔ جہانیاں اتے پے فردن تیں رہیے مگر
ایں وسیب لیوں خانقاہیت دی۔ تصوف دی۔ ماورائی طاقت
دی۔ الوہی تند تنوار دی ہک بھر پور۔ جاندار تے پائیدار علامت
تھی گئیں۔ انھاں پاک روح فرشتیاں دے کھنچھیں دی چھانٹھ
نہو وے تہ وسیب دے سائے نور پور۔ سبھے ہرند پے لگدن
پئے تھی پوندن۔

دھرتی واسیں دے فکری پندھ دی اے ویر۔ اے لہراتے
اے چھولی اتلا پرائی اے۔ جتلا اولپس دی چوٹی اتے سرائیکی
کوہ سینادا تخت سلیمان۔

اے فکری وجود دی سچاٹ داہک و ڈامیل دا پتھر اے۔

”ہوں۔۔۔!“

”وے۔۔۔ فجر اخوند احمد خان سائیکل چھکی کیڈے پیا ویندا یا۔“
خان ہوریں دی اخوند تے اکھ رسندی ہئی۔

”ستیں۔۔۔ دیرے۔۔۔ (دیرہ غازیخان) گئے۔ کوئی جلسہ لے۔“
بک سجاک سدھ والے سدھ ڈتی

”دیرے وچ میلہ اسپاں لگا پئے۔ پرے پرے کنوں
اصیل۔ تازی۔ عربی۔ کھیت گھوڑے ائے پئیں“

”ستیں۔۔۔! آہن وڈے وڈے ملان وی ائے پئیں۔
اساڈی مسیت واملان نور محمد وی اوڈا اٹھیں تے گئے۔ اہا تا
کئی وہابی مولوی آئے وین۔ ڈاڈھا نور۔۔۔ ہتھ اٹھا کھتے۔
ڈاڈھے راپے سن۔“

”ملان دے راپے دا ذکر کچا رہی بیوں راپا تھی پئے۔
”وے۔۔۔ اساڈا ملان تاں وہابی نہیں تھی گیا۔“ ہن خان
ہوریں کوں ہاسا سچھئے۔

کیوں جو وہابیت ڈسدی وی ہئی۔ ہا سے جیڑھی شے۔۔۔ جیکر نہ
وی ہئی تہ بنا ڈتی گئی ہئی۔ مذہب دے کھورھے اصلی وجود
دے اتوں تھندیں روایات دا جیڑھا لپ صدییں دے عمل
کنوں ڈتاپیا ویندا یا۔ اونکوں بے رحمی نال کھروڑ کرہیں اگھاڑی
اصلیت کڈھ آنن کوں۔ مچھی پٹولی SOMERSAULT سمجھیا
رہیا یا۔ جیڑھا رکھا گرانٹھ نہ پیا رنگلج آندا تہ ثقافتی مسلم
معاشرہ ایتے پیا کریندا یا۔ اتے وہابیت ہک تماشا بن گئی ہئی۔

مَدِّ اَصْلِیَّتِ دَوْلَتِ وِ سَخْنِ وَالِی اے اے PROTES TANT مزاج رُو
بکِ عَظِیْمِ تَحْرِیْکِ سَہِی۔

”نہ سئیں۔ اس اڈا مللاں اینجھانئیں۔ جیکر تھی وی پودے
تہ نُو ر پور اینکوں بک ٹکر دا بھورا وی نہ ڈلیسی۔“
”مگر سئیں۔ اساکوں اخوند دی بک کوئینی۔ کہیں
کہیں ویلھے۔ و پھلیاں و پھلیاں کالھیں کریندے۔“

”ہوں۔! میں آپ وی کئی ڈینہاں کنوں شکی تھیا ودا ہم۔
اگلے ڈینھ دھی بیمار تھی اس۔ تیں آکھیں۔ عالم پیر دے
میلے تے گھن جلاوں۔ کوئی جن کوئی حساب سوسی تاں کڈھوا
آسوں۔ مگر میڈی نسی منی۔ دوا داروں کر پیرنا چھوڑی اس۔
چھو کری ٹھیک تاں تھی گئی اے مگر جن چھوڑیسی کوئے نہ۔ کہیں
نہ کہیں ویلھے انھاں دوائیں داویر آن کڈھسی۔“

”خان سئیں۔! تساڈی زمین اچ پرائی بھٹی دے نال والی
چال داوٹ جنیں ہاٹا“ تھی گئے۔ کوئی کولھوں نہیں لنگھ
سگدا۔!“

”ہا سئیں۔! میڈے ڈاند بک ڈینھ این چال نال چا کھنیے
تہ بے ڈینھ مو ہاٹا تھیا آئیں۔!“
”سوں۔!؟ اچھا۔!؟“

”سئیں۔! میڈی چھو کری گو ہے ودی چندی سہی۔
چال دے کولھوں لنگھی اے تہ چھٹکار دی کوئی اے۔
دھٹی دُر کی اے۔ پچھوں کھل دا ٹھکارا سٹن وچ آئے۔ بس

آون نال کو سے وِچ کُوڑ تھی گئی اے۔“

”وَل —؟؟!“

”ملاں نور محمد جنیں دی صلوٰۃ امار کھدے جو مُوئے کون
جو ال کھڑ بندے۔ اوندی کلام نال تریحھے ڈیئہ ٹھیک نھی
گئی سئی۔ مار پٹریاں اتے پھکیاں دی کھو بندی رہ گئی سئی۔“
”مگر میڈے پتر دی نظر نئیں لہا گھیا۔ اورک حکیم کنے
ونچنا پئے۔ چوڈے نلے وِچ کوسا لتھے۔“

اے وت پے دا تجربہ۔!

”وے کالھا۔! ملاں کوئی خدا اے؟ اے تاں سکھراں خدا
دی کلام پڑھدے۔ شفا تاں خدا دے ہتھ اے۔ جیڑھا بیماری
ڈیندے۔ اہو لہیندے۔ حیلہ وسیلہ فرضے۔ دوا داروں سنت اے۔“
”سچ اہدو۔ اوندے کچھ کون کون سنجان سکدے۔!“
”وے۔ اُون ڈیئہ اخوند دی کالھ سٹی ما دے۔“

”کیڑھی خان ستیں۔؟!“

”اخوند چھوت ماری اے۔ جو اساں انگریز کون این مٹاخ
وچوں کدھ کے رسوں۔ ول ول گاندھی داناں پیا گھندا اے۔
جناح دی کالھ وی کیتی ہس۔“

”یا ستیں۔! جیویں جو اے خدائی حکم پڑھ آیا ہووے
بادشاہ دے سرتے ست ولین دا ہتھ ہوندے۔ اے گرے
اخوند کیا کر سکدین۔؟“

ستیں! میکوں تاں اخوند و بانی ڈسدے۔ یا ول

پانڈھی تھی گئے“
 ”گالھ کیتی ہوئی پرے ورنج پچدی اے۔ نہ تاں میں آکھاں
 جو اخوندی کل تھڑ گئی اے۔ آروں چکاودے۔ ڈو کتاباں
 اینکوں مہانگیاں پتین۔“
 ”وے۔ انا دعا کرو۔ خداوند کریم سبھ مسلمانیں دا خاتمہ
 ایمان تے کرے۔“ خان ہووین

”آین۔!!“
 ”مکھی موسن لعل رات دی کچا رہی تے نہیں آندا۔“ خان
 ہووین کوں آ بھر عنت مکھی دی یاد آوٹ پئے گئی۔
 ”ستیں!۔ آپتیں سکپیں کوں ملٹن و ہوا گیا ودے۔“
 ”ستیں۔! ہک گالھ آکھاں۔؟“ وساخ دے نوکرجرات کیتی۔
 ”ہوں۔۔؟!!“
 ”ستیں! بالانچ کوں آپنے کھوہ تے پھلے سال والا آٹھیا
 ولار ماوٹن ڈیو۔ وچارامنتاں ودا کریندا ہا۔۔ مزیراتاں چنگیاں
 ثابت تھتے۔؟!“
 ”ہوں۔۔۔۔۔!! چنگیاں۔۔۔۔۔“

کھوہ اتے جھلار جیکر وسندے رہن۔ اُنھاں دے بھڑ چل
تے لٹھ کنوں۔ ریں۔ رُوں۔ راں۔ رینگاٹ دوکو آندی ہے تہ
ایتویں ڈسدے جو وستی و سدی پئی اے۔

سانت سناٹے دی دیوی رات کون بنسری وچیندی ہوئی لگدی
اے۔ جنڈری دا پچھا توں۔ سُکر دا محسوس تھیندے۔ اتے ایندے
پیریں دے دھیمے دھیمے کھسکار نال ساری فضا بھر پور تے معمور
نظر دی اے۔ بندرا کی دھرتی دے اکھیں دے خمار وچ جگوارے
دی کیفیت دا احساس تھیندے۔ جیڑھا وٹ وٹ۔ کتھی
کوٹھا۔ گلی کوچیہ تے لکھ پن کون بے ناں مدھ دے کیف نال متوالا
تے گالھا کر ڈیندے۔ رات کون کھوہ دا مسلسل رینگاٹ۔

کھوہ کنوں پاتال دا پانی اُتے آندے۔ پار چھا نسا دے
دے گلی کوچے کنوں تھیندا۔ کھاڈے دے چوپال وچ آن سمولا
تھیندے۔ جتھوں اڈ وسیلے ویہ جلدے۔ وسن کنوں اگے
ایندی اکھ دی شفاف پتلی رکتے نظاریں کون جذب کر گھندی آ۔
کھاڈے وچ پرہ پھٹی ویلھے اُہے آن دھان دن جنھاں
رتجگا منایا ہوندے۔

— او گھڑے آن بھریں دین جنہاں دے سئیں اگے دھاس
گئے ہوندن۔

— اٹھاں اٹھاں اٹھاں داوگ پانی پیندے جیرھے چھڑواگ
ہوندن اتے اووی جنہاں دی تہاں اتوں پیٹھے جت دے ہتھ
انج ہوندی اے۔

— کتیں تے ونچن ولے ڈانیں دے جوڑے
— مال نال چھڑاں والیاں گویں منجھیں
— آجرئی دا اجر

— کاں۔ لالیاں۔ چیریاں۔ طوطے۔

— مسیت دا بانگا آن دھاندے —

— ملاں تے نمازی وضو کریندین —

— اے پھڑے وانڈھے وی آن دھانوں دا بھوگ بھوگیندین۔
— جنہاں کوں کرس تے ٹھیکے لگے لاتھے ہوندن — خوابیں دی
چھڑواگی دے شکار۔!

— این کونوں ودھیک سوکھا مصرف کھوہ اتے کھوہ دے کھاڈے

— دا پیا وی ہے۔ تانگہ تنگھیندیں دی کوک۔ جہات۔!

— تیڈے کھوہ تے آئی آن گابے پلاڈے

— سٹھناں دا گورا چھلڑے ولاڈے

— دراسیاں دا پڑ۔ رینڈے دو RENDEVOZ کھوہ دا

— رینکاٹ چلڈے کھوڈیں دے گھسکار کوں لکا گھندے —

— وسندے نیس کوں کھاڈا گیت ڈے چھڑیندے۔

— نپتی نیوڑی گھٹی سٹی کھل کون کھاڈے دے پانی دا ولوڑ۔
— ولوڑ سلوڑ چا کریندے۔

کھوہ دے کھاڈے کنوں علاوہ دراسیاں تے "رینڈے وو"
دے مقام۔

— کرینھ دے گھائے ڈھے

— پرانی کسی دے کھنڈر

— نسر دی جوار باجھری دے فصل

— کھجیں دے جھنڈ

کوٹھیں دے پھوڑو — ہنبھاہیں اتے بھانئیں دے اوڈھر

— اجر دی واڑی

سوٹھے فریڈن سٹیں دے ڈس وی تاں ہاں تے لکھی جُلو۔

— آچٹورل یار پیاہوں پکیاں نی وے

اے دراہی۔ اے رینڈے وو۔ جیکر علامتی اے۔ سمبالک

اے تہ اساڈیاں گالھیں وی تاں سکھڑیاں شانڈاں ان۔

شانڈاں۔!؟

اشارے۔ کنائیے۔ رماں۔ علامتاں۔!!؟؟

پھوئیں پھوڑ۔؟۔ بالاج۔!

گھنہی۔؟۔ اوندی تریکت۔!

بہیرے۔؟۔ اوندی اولاد

سجھ زمان و مکان دی بے مڈی امک دے چاول

بے پاڑے۔ اوپرے۔ رے سینکے۔ ندھنٹر کے۔!!

ادپری تے ویری اکھ لیوں چھدا تے پڈا کتے۔!
سوچ اتے سدھ دے سوچھے دے ادھر۔ اندھاریاں دے

رنا کو۔!

جابر وقت دے گہہ گیر گھوڑے دے سنبھیں دی اڈر دی دھوڑا!

بالاچ تے اوندا پتھر۔ ستر دبریاں

اوندا کھوہ۔ حدیث دیگران

کھوہ تے بالاچ۔ دھرتی اتے دھرتی جایا۔!!!

اسمانیں دے اندر دیوتا دی جل تھل نال جھپاروں نئیں تھی

سگیا۔ تہ پاتال دیاں سُرکیاں تاں اوں کنوں کھسیاں ای

کہیں کوئے نی۔ اوندے لیوں خان دی سکھڑیں مڑیر گیری۔

سرخا دابادل تھی پئی۔ چیرھلے سچا دھ دا بند اوترے دی جھولی

اتے بے مروت دی اکھ وانگر خالی خشک تھی گیا۔ کالانئیں دی

کوندھی یا گکھی کوں جیکر منہ نال نئیں لاسگیا تہ کھوہ دے پاتالوں

نکھتے لوٹیاں دے ہک بھر بھر تھوڑے سنے کیتی رہیے۔

۔ آپنے دی اتے دھرتی دے آٹھیے دے دی۔ چھی آٹھ

سہینے گادھی کنوں نئیں کتھا۔ ڈانڈیں دے اکھیں کنوں کھوپے

نسی لہائے۔ ٹھاکن دی ٹھکا ٹھاک کوں چپ نئیں کرن ڈتی۔

کھاڈا۔ جی ہا۔ پریم سچاریاں دا رینڈے وو نئیں سکا۔ او

کاٹنی اکھ نال ڈہدا تے ڈہرے کن نال سڈا رہیے۔

۔ اڈ و سندی رہی۔ آٹھیے بھریندے رہیے۔ بیج انگوری

کدھی۔ خوتید تھی۔ ڈنل بنیا۔

ڈیڈھا تھیا۔ سٹا نکھتا۔!
 جھار بھکیس۔ لوڑھا ڈتس۔!
 لوکر۔ وڈھ چن۔ ڈوہی گھت پار بنائیں۔ گہرائیں۔
 ترانگل چا اچھی کتیس۔ سون سوال آن پدھرا تھیا۔
 - وند دا ڈینھ۔؟

بالاج لیوز عشرہ محرم۔!
 خان لیوں عید الاضحیٰ۔!
 بالاج دی بک اکھ پاتال دو۔ اتے پی سلیمان جبل دی چوٹی دو
 - اگھاڑے پیر۔ کندو راڑھاں۔
 ٹپر کھول۔؟ کہیں نہ حال۔!
 ماضی۔؟ ناستاجیا۔ جھورا۔ ساڑ۔!
 حال۔؟ پھٹ۔ گھاؤ۔ ناسور۔!
 مستقبل۔؟ گھپڑ۔ دھند۔
 ٹرٹ سے روہ دی کندھ۔!
 بھروے چیکی مٹی دا ڈلھ۔!
 بالاجا۔! دھرتی دا جاپا۔ دھرتی دا آبا۔!
 اکھ پٹ۔!!!

”سده“ دی سدھ رکھ۔!!!
 اے پہاڑ اتے ایندے خزانے۔ چشمے نے نائیں کیندے
 لیوں ہن۔؟
 اے میدان۔ تھل تے جنگل کیڑھے شہسوار دی ہمت

دے گھوڑے دے سنبھیں کوں چمٹ لیں ماندے ہن —
اتے اے دریا اتے اتھاں کنوں نکلدے واہ و ہیرے کیرھے
سچاک مانجھی دے و نچھ جھلٹ لیں صدیں کنوں تالگھی ہن۔

دھرتی مار دے سینے دا اُبھار براہمنو دا سنگی روپ۔ کوہ بہالیہ
 بھارت ورش دی اُبھی فصیل۔ برف دے ویس اتے ساوے
 جنگلیں دے چتر نال بک سوٹھی سندھی بلوچکی گچ پانی کھری اے
 جیندے اُتے چٹمیں دے ستارے ٹیکے ہوئے ان اتے ڈنگرے
 پھڈڑے راہ رستیں دے تجریدی سیپ بھریے ہوئے ان۔

ایں اُبھار دے ڈو تھن ان۔ !!

کھپے وچوں گنگا۔ جمنا دیاں ندیاں نکدین۔ !!

سچے تھن دی ڈڈٹی داناں جھیل مانسور اے۔ !!

جتھوں ستلج۔ سرسوتی۔ بیاس۔ راوی۔ چناب۔ جہلم
 اتے اباسین سندھو دیاں دھاراں ویندین۔ اے ست دھاراں
 اے ہن جیرھیاں مار دے تھن دی ڈڈٹی وچ ہوندین اتے آخری
 ویلھے اے ست دھاراں بخشایاں ویندین۔

[جتھاں ای انھاں ست مقدس دھاراں دا کھیر مثل پانی

پی کرہیں بے وفائی کیتی اے۔ اونکوں دھرتی ماتا کڈا ہوں نہیں بخشیا

انہاں کون رت دے چھیویں دریا وچ دھنوا لیس اتے انھاں دیاں

واچھاں چیرتے ڈو ٹوٹے کر چھوڑ پئے نس۔

ایں ادھ صدی دی تاریخ تے چائظر بھنواؤا [
 جھیل مانسور راج ہنسیں دامکن اے۔ گونجیں دادیرہ۔
 جو گپیں استھان اتے یا ترسیں دا تیر تھ اے۔ گولن والیہیں کون اتھ
 موتی ملدن۔ ایہہ دیا لو اے۔

مان سرور ہی ملیں ہنس نی مُکتا بھوگ
 سپھرن بھرے رحیم سر۔ ہک بالک نا ہی جوگ
 مانسور جھیل تے موتی پگھرتے آب آب تھیندین تہ اہو
 آب وچھ جھلے۔ جینکوں اگے اباسین اہدے ہن۔ ہن اٹک
 سڈین۔ اگے سپت سندھو اکھیندا نا۔ ہن سندھ اے۔
 ول اگوں تے مھراٹ مٹھا سڈیندا نا۔ ارج این سارے امرت دھار
 دانان دریا تے سندھ اے۔

ہمالیہ جبل دا چایا۔ جھیل مانسور دا نپایا۔ شوالک دا کھڈالیا
 اتے تھوہ سیمان دا پانیا۔ اے البیلارا ہی۔ لاڈلا پتر۔ مست
 نائنگن وانگر ول کھاندا۔ لیٹریاں پیتدا۔ سردا۔ سرکدا۔ کھسکدا
 تیکدا۔ جیرھلے اٹک کئے پچدے تہ اوں ویلھے پھوہ جو بن وچ
 ہوندے۔

اُبھرے۔ وچھلے۔ گجکدے۔ جھگ اُچھلیندے۔
 درگھرے۔ وگھر دے۔ اتاں جو سراٹھکی وسیب کئے
 آکے سیان خواجہ تے قدسین وچ آکے بھرویندے۔ نور تے
 شگھر دے۔ شگھر ویندے۔ ول فریدن سیں دی نگر می
 کئے وچ کپ پاسے کوٹ تے اے تھے دی درسال چمڈے۔

پے پاسے چاچڑاں فرید محل دے کنگریں دے اگوں سیس بونیدے۔
 تیڈا میڈا سندھ۔ اساڈے وڈکیں دا اباسین تے
 سپت سندھو۔ اچ دی مانسور دے موتیں دی آب۔ ہمالیہ
 پہاڑ دے چوٹیں دی برف اتے بحیرہ بنگال دی مینگہ ملہار دے
 مون سون والے وسکارے تال پوتا۔ لڈیا تے بھریا ہویا۔

۔ میڈے وسیب لیوں جھولیاں بھر بھر سخادے موتی
 کھیندے۔ چھولیاں ڈے ڈے تے جل تھل کریندے اتے
 چھلاں کڈھ۔ سُکی سڑی ترستی دھرتی دی تریہ لہیندے۔
 ۔ جیوے اباسین۔ سپت سندھو۔ مہراں مٹھا
 ۔ جیوے دھرتی ماردا البیلا۔ دھرتی واسیں دی

روح داریلا

۔ این سخی تے دیا لو دے زلفیں دانپور۔ واہ وہیریں دے
 رُوپ اچ کھنڈریا اتے درگھریا پئے۔
 آہن۔!

اے خواجہ خضر دامکن اے۔!

ہیٹ دے لوکیں۔ ہک سفید ریش ساوے چولے والے بزرگ
 کون ایندے کندھی کناریں ڈٹھے۔ جیڑھا پردیسیاں کوں لانگھے
 ڈسیندے۔ ہڈ دے پیڑیں کوں تکی ڈیندے۔ اتے اوندے
 چیلے ڈھاہ دے ویلھے۔ وڈیاں وڈیاں وستیاں۔ وُن اتے کھوہ
 دریا بُرد کر ڈیندن۔!۔!۔!

شیت ہوسی۔!۔!۔!

آبدن۔! خھر سائیں۔ کڈاہیں ہنجاہیں تے یارھی دی رات
کھیر پیوٹ وی آندے۔!

یارھی تاں گیلان والے پیران پیردی اے۔ این شام دا
کھیر وچن دی منا ہی اے۔ مُنکر دے مال اچ مری آپونہی اے
۔ ناتاں مہار اتاں معمولی سزا ہے۔

ایہہ البیلا اباسین۔ سپت سندھو۔ کوٹ کنیں چھی ند بندے
۔ پنج آن ایندے وچ رلین۔! اتلے تائیں اے اکیلا تے
نویکلا اے۔ ایندی پوٹھ پارھا چوڈاں میلاں وچ ہے۔!
اُٹھالے کون آپ ای آپ۔! سیالے کون لیکھ ویندے اتے
چھر کے بن ویندین۔ باقی پیٹ سڈتیدے۔ دریا دا خشک پیٹ۔
۔ پیٹ۔!!

پیٹ وچ اتے پیٹ دے کولھوں۔ آسوں پاسوں دریا جائے
رہندین۔ فرزندین دریا۔!

ایندے لاڈلے پتر۔! ایندے ریز شناس۔!!
مہانے پیٹ پیرین وچ اتے کندھی کناکے دے وستیں وچ۔!
رہتی والے رہائی والی کچے دی زمین تے۔!
پیٹ دی کوئی دھرتی جیویں ریشم پٹ۔ مسٹر۔ چٹا۔ سرم
اسوں۔ ساوک۔ سُمکادی فصل دا دن۔

ایندی کندھی تے جاہ جاہ پتن وی ہن۔ ہک کندھی کنوں
بی کندھی پُجاوٹ دے مقام۔ جیویں۔
بس اسٹینڈ۔ ریلوے اسٹیشن۔ ایروڈرم۔ راکٹ سنٹر۔

انھاں پتٹاں دے بھر پاسے کنے ای تاں کتھاتیں سلیمان جبل
 دیاں البیلیاں شہزادیاں۔ سنگھڑ مٹھاوٹن۔ گاج۔ شوری نائیں
 آن میں ہمالیائی نوشہ بنرے نال سنجوک کریندین۔
 مزارخان تے ہالاچ والی کاٹا نائیں وی۔ جتھ میں سنجوک
 اتے لائیں لہٹن دا کھارا اے۔ اونڈے ای بھر پاسے کنوں یا پرو بھرا۔
 دھرتی چایاں دی وسوں دا او وچلا مٹنا اے۔ جینکوں نورپور دی
 وستی داناں ڈتے سے۔!

میں وسیب دیاں وستیاں۔ جیرھلے آپتے یوم التست دے
 ڈینڈ اٹھ کھولیندین تہ کھوہ سڈیندین۔
 کھوہ۔ چاہ۔ میں وسیب دا پہلا مٹنا۔
 مرکزی نقطہ۔ سچھ۔ نیوکلس NEUCLIVS —
 جینڈے چو پھیر اساڈی ساری ثقافت۔ ساریاں ریتیاں۔
 وسوں۔ وسیب۔ وستیاں۔ ویڑھ ویندین۔
 ۔ ول گھرڈے اڈیندین۔ وساخاں بنڈیں۔ دوٹھیں
 ڈکھن۔ مگر اول کھوہ کھٹیندین۔
 [پارھاں ماہی سیوپانی اتے ٹوب ویل۔ بہوں بعد دیاں
 نعمتاں ان]

اے کھوہ۔ چاہ۔ پور۔ آباد۔ گڑھی۔ گڑھ۔ نگر۔
 دھرتی اتے دھرتی واسیاں دے میل دی علامت ان۔ جندڑی
 نے تحفظ اتے تسلسل دی جبلت والی مجبوری دا منظر۔
 ویری دے خلاف متفقہ جنگ اتے سچن نال سنجوک دا وسیلہ۔ !!

— دفاع اتے پَرنا —

انفرادی توڑیں اجتماعی جنڈری کوں بچاؤن اتے ودھاؤن
دی فطری ضرورت دی ارضی علامت — کھوہ — دستی —
جینکوں دھرتی دی وساخ — اُطاق — گوپا یا کمیونٹی مال چا آکھوں — !
جتھ جسم لے نال نال شعور وی پھلن اتے ودھن —
شور دا ارتقائی پنڈھ جتھ کتھ جاری رہندے — اتے کڈاپوں
کڈاپوں او انسانی وجود وی اُبھردن جنھاں دی مٹی کوں ازل دے
گنڈھار پارے دے پانی وچ گُوہ کے دُرک بھیج دے چاک تے چاڑھتے —
دھکے دھوڑے دھاپے دی آوی وچ پکایا ہوندے —

— اے ای تاں انسانی فکر دی پیڑی دے مانجھی بڈن —
سماجی ٹھیکیداریں — سیاسی بازیگریں اتے مالی مونوپولسٹ
MONPOLIST لوکین دی گالھ نئیں پتی تھیندی — کیوں جو طاقت
(مالی — سیاسی — سماجی) دے جتھے دے موٹھیں تے بیٹھے ہوئے
نانگ وارے وارے نال کھٹدے ویندن — کھٹدے ولین —
مگر اے سُدھ دے مانجھی — ان سُنجاتل لوک — ہولی ہولی زیر آب ویر
وانگر ویندے رہ ویندن —

سوچ دے سُدھو اچ سُدھی سُپھی سیرٹھ — اُبھاتوڑیں
ڈکھن وادچ پیڑی کھیلی پھلن — انھاں دا وِنج نئیں ترٹ
سگدا — اے چماندرو شاہ تاں و ہوندن — یا این چا آکھو جو
اے لوک روایتی چار عناصر آب، آتش، خاک، باد — دا ہک
اینجھے متوازن ملاپ دا ہوتا ہوندن — جینکوں سُپھی ویر اتے

منفی لہر آ پنے ارتقائی دگ کنوں نہیں تھیر سگدی۔

نورپور وچ استاد اخوند احمد خان۔!

وساخ۔ اوطاق۔ گوپے دی کچاڑھی وچ۔ مسیت
عام میل ملاقات وی گالھ مہار اچ۔ شادی عنی
میلہ۔ عرس۔ ملاکھڑے۔ ماکھن۔ پھیاڑو۔ کوڈی
دے کھڈے موقعان تے۔ اوندی سدھ دے ڈیوے دا
سو جھلا کھنڈر دارہ ویندا۔

اتے توہمات۔ انجانائی۔ تے منفی سوچ دے اندھارے
وچوں ہولی ہولی پرہ باکھ تھیون دیاں شانداں ملدیاں رہندیاں۔!
فطرت دے سُرندے تے پُر اسرار شموں راگی این سدھ دے
دیکر راگ دے تار مسلسل چولیندا رہ ویندے۔ ڈیوے دے
بعد ڈیوے اتے ڈیوے کنوں پے ڈیوے ہلدے تندیراں
بٹیندے ویندے۔

نورپور دے آسوں پاسوں بلکہ دھرتی دے سارے وسیب
وچ سدھ والے سو جھلے دی لاٹ کھنڈر دی ویندی ہئی۔
فکری ویر دے نمائے مانجھی اخوندیں دے اٹ چتے ترلیاں
دے نال۔!

او ڈیکھو۔!!

جیویں این کائناتی لمحہ وچ۔ سماجی بحر الکابل وچ ہک
ویر آئی ہووے۔

یارھیں سالیں بعد سمجھ دے دانگ پدھرے تھین۔

انھاں سالیں وچ کوئٹہ اچ بھونیں اتب ائے۔ اتے
 ملک اچ صوبائی خود مختاری دے ناں گھن گھن تے ووٹ تھنیں۔
 شیت دھرتی لڈی اے۔ سماجی تے سیاسی وٹ کون
 وا بھلوڑیں دھون گھتیے۔!
 وسیب دے فکری کھیر کون مقامی اخوندیں مٹھی مٹھی تے
 کڈاپوں تکھی تنقید تے تحریک دے جھگٹے نال ولوڑن دے
 ترے پئے کیتن۔!

حبیب خان ووٹ ڈتے۔!

ملاں نور محمد ورک کیتے۔!!

صدییں دا اگھلا پیچ چلیے۔!!!

بالاچیں آپنے پتر حیدریں کون اسکول پلھائے۔!!

اکھ پٹ! دھرتی جایا۔!!

اخوند استاد احمد خان دا پتر منصور احمد اتے حبیب خان دا

پتر سکندر وی اسکول بیٹھن۔

مکھی موہن لال دی دھی ساونتری وی۔ جیندا بھرا

اوم پرکاش وی۔!

مسلمان چھوڑھیں مائی جی کنیں۔ اتے چھوہر ملاں نور محمد

کنے مسیت اچ۔

”الف دیاں ترے بھتیں۔ الف زبر آ۔ الف زبر ا۔

الف پیش ا۔ کنوں ختم قرآن پڑھدے آندے ہن۔

اسکول حبیب خان دی بھانٹے دے ہک کچی اوڈکی بھت

والے کوٹھے وچ ہا۔۔۔ چھو رہیں لیوں تہیاں۔۔۔ مولوی لیوں
 مقامی ساخت دی کرسی۔۔۔ ہک بلیک بورڈ اتے ہک چاک دا
 ڈبہ۔۔۔ اے ہئی اسکول دی موڑی مڈی۔۔۔ یعنی کل کائنات۔!۔
 مولوی یا استاد ڈوچار میل پرے دی ہک وستی دار ہا کوہا۔
 روز پڑھاتے ول ویندا ہا۔!

ڈو پھر دی روٹی خان دے گھروں آندی ہئی۔۔۔ لستی دا وادھو
 ڈولاشا گرد گھن آندے ہن۔۔۔ جیندے وچ کڈاپوں مکھن وی
 ہوندا ہا۔۔۔ جیڑھا مولوی انگلیں نال لپک ویندا ہا۔۔۔ یا ول کوئی
 شرارتی چھو ہر کھسکا ویندا ہا۔۔۔ مولوی تہیں دے تمکار دا شوقین
 ہا اتے حبیب خان دے وڈے پتر منظور احمد خان نال رل تے
 عموماً شکار تے ویندا رہ ویندا ہا۔

خان دی سلامی تے و ساخ تے حاضری عام معمول ہا۔۔۔
 اتے صاحب افسر دی آمد تے خان سوہیں دی پارت شفارت
 اٹھاں دی ذمہ واری ہئی۔۔۔ ان لکھیا معاہدہ۔!۔
 ایجھے سماجی معاہدے۔۔۔ ہئی والا کراڑ۔۔۔ درکھان۔۔۔ ہالی وغیرہ

دے آپت اچ موجود ہن۔۔۔ جتھاں کون صدیں ہی ریت CONVENTION
 روہ وانگر مضبوط کر چھوڑیا ہا۔!

سماج یا معاشرہ۔۔۔ کچھ سوچیں۔۔۔ کچھ رسمیں ریتیں اتے کچھ باہمی
 مفادیں دی ہک ڈنڈھ ہوندے۔۔۔ جیندے وچ کڈاپوں کڈاپوں
 ولوڑوی بچدین۔۔۔ ڈکھ دے وی اتے سکھ دے وی۔۔۔ اے
 سبھے وستی واس ڈکھ سکھ دے سا بنجھی جو تھئے۔!۔
 !۔۔۔ ہک سکھ دا ولوڑ۔!۔!۔ ڈبہ دے چلوں۔

اہرن۔

یوم الست کنوں اگے۔ پہوں اگے۔ ہک خاص لمحے
کائنات دے سائیں کوں خیال آیا۔

۔ تہیں آپنے آپ کوں ڈیکھاں

۔ تہیں آپنی قدرت داتماشا ڈیکھاں

۔ تہیں ہک رائڈ کھیڈاں

آکھیس۔ "گن" BIG BANG

فیکون۔ وجود

دخان۔ ہیولائی وجود NABULA

کولھوں آرٹ۔ کھٹا تھیون۔ میل۔ سیرمیل دی کیفیت

جاری رہی۔

بے ناں۔ بے انت سمے تائیں

دخان۔ توانائی۔ قوت۔ عناصر۔

میل ملاپ۔ وجود کنوں وجود دا چمٹاں

ملاپ۔ وجود۔ تروڑ

یاری۔ وجود۔ پھوٹی

چارڈن — وجود — مرٹ

چارڈن داستوب ملٹن — ملٹن — ملاپ — میل — سر میل

پرنا — پرنیچن — وجود دا اصلی سوب

جگتے تائیں ملاپ قائم — وجود دا نسلسل برقرار

فرد — جماعت — دھرتی — کائنات دے وجود داراز — ملاپ

ملاپ — پرنا — ازل کنوں ابد تائیں دی درگھی زنجیر — ڈاڈھی

درگھی —

انھاں ڈیتھیں خان حبیب دے وڈے پتر منظور خاں دی

شادی تھی — پرنا — تر مادی داملاپ —

ترے ڈیٹھ ترے راتیں دامیلو ڈرامہ

جیندا ہیرو — گھوٹ یا اتے بین میوزیکل انسٹرومنٹ نغارا نا۔

وصل نغارہ باجت ہے دن رین

نغارے دے ڈو حصے ہوندن — ہک تر سہ پندے ہک مادی

امیر خسرو دی تصدیق :-

ترناری کی جوڑی بیٹھی

جب بولے تب لاکے بیٹھی

اک نہائے . اک تاپن ہارا

چل خسرو۔ کمر کوچ نغارا

لوک اکھاٹن — مادی :- پرنیچوں — پرنیچوں

نر :- وڈے وڈے جنجال ان

پرنیچوں — پرنیچوں — وڈے وڈے جنجال ان

صبح - ڈوپہر - شام دی نوبت - ویلہاں
پرنے سرمیل دی وچت - ویلہاں گھولاں
جھوم دی وچت - ویلہاں
وداع دا کوچ نغارا -

کاہے کوں ڈنڈیں بدیں - سُن بابل مورے
شہناہ (شہنائی) : ہنسہی - مرنی - الغرزہ دامیلوڈی پارٹ
رتھ دھیمیں دھیمیں ٹور

میڈا دستہ نرم کرور دا
متاں ونگیں لگم ٹکور
رتھ تے ہندی ڈرگ نہ سہندی
ہم طبع کم زور

میں تے یار فرید منیسوں
دل میل شہر بھنجور
رتھ دھیمیں دھیمیں ٹور

دول تاں ہر کچا رہی دا گھنڈے -
شادی - میلے - ملاکھڑے - ماکھن - دنگل - منادی - ہوکا
اے ہر جا موجوداے - شیت ہمہ اوستی - مسلک رکھدے
مگر شادی وچ ایندانتا کوئے نی - ایندے لیوں
جاتے استاد خالیست -
امیر خسرو دی کہہ مکر نی -

وہ آوے تب شادی ہووے
 اُس بن دو جھا بھور نہ کوئے
 میٹھے لائے وا کے بول
 اے سکھی ساجن - : سکھی ڈھول
 مراسی تے مراسن ڈولیاں داسنگتی ات - ڈولیاں دی دوستی
 دارازے - تھی سگدے اہو ای حق مہر ہووے - یا دل اصلوں
 نکاح داقاضی -

مراسن دی نغمہ سرائی - رات داجا گاپنی پھیندی ات
 بھانویں جانے تے بھانویں نہ جانے
 میڈا ڈھول جوانیاں مانے
 رڑی اوپا سٹوا -

تیڈے کھوہ تے اییاں ساواتماکوں
 اساں جگ کپیرے . تساں کٹیا ساکوں
 کانگا والا آکھ رڑی کانگا والا (دل دیاں شانداں - ؟)
 اڈ و سچ وے کانگا میڈے یارتائیں
 سارا حال دل دا و سچ کے سٹائیں
 شادی - شادیں جیرھی ہی -

مراسیں دول نٹالے و جائے . جھومریں جھومری بکاؤن آکھیے
 جج کانڈھ ویجاں گھولاں ڈتیاں
 کنبھار مٹی دے تھاں سپلائی کیتے - موجی سارے گھر والیہیں
 دیاں جتیاں بنا ائے - چڑھوے دیگاں چاڑھیں - نوانی تے

گھنٹھارٹ بھٹی تے روٹیاں پکائین۔ نائی نوانی کاندھے ڈتن۔
ارائین پھلیں دے سرے پوائن۔ درکھاٹ۔ مندھائی۔ جوٹا۔
کھڑے بنائین۔

کھیں کاسبیں کوں چڑایا گئے۔ روتشاتے رابا بگے۔

درکھاٹ کوں ووتوواں نال چڑایا گئے۔

نائی کوں ماکھی نال

چڑھوئے کوں ربوئے نال

نٹ نقلی آئین۔ نائک رسائے گہن

کھوتے ڈاند جو کے ڈرکائے گہن۔ گھوڑیاں دی دوڑتے

آدمپیں دی گو۔ پھیلاڑ ووی تھئی اے۔ خان ہوریں لنگیاں

تے پٹکے ڈتن۔ بسھرتیاں رسماں رواج نبھتے گہن۔

منگناں۔ سکھاں۔ مینڈھی۔ چیکوں۔ جاگا۔ سیریل

لائواں۔ کھارے چڑھن۔ پھل چٹن۔ ٹکراں ڈیوٹ۔ کنوار

دے پلو تے ڈو نغلیں پڑھن۔ ڈھکن بھنٹ۔ بھینٹیں کوں

واگ ڈیوٹ۔ سالیں دا جتی لکاوٹ۔ کانے پدھن۔ گھوٹ

دا پیریں ستھرا کھ سلام اگاڑن۔

میل ورج نیندر دی اگاڑی۔ گڑتل وندن۔ خوشبولادن۔

ایہہ سبھ کچھ نغارے شرناہ تے دول دے بیک گراؤنڈ میوزک

نال تھیندا رہیے۔

نگیت دی دیوی کوں ست سلام

مزا میردی موسیقی فقہ دے سبھ اما میں دے فتویٰ مطابق

حرام اے۔ ڈھیر ساریاں ریتاں بدعت ان۔ پہوں ساریاں سماں
 شرک ان۔ اے اساکوں ہنداواں کنوں ملین۔ اے اسراف اے
 وَلَا تَسْرِقُوا۔۔۔۔۔ مگر اے ثقافت اے۔ اے ساڈھی سستی
 داجزہن۔ انھاں دا وجود متوازن رکھو۔ اخوند احمد خان
 بھریے میل وچ پیٹھا ادا ہا۔ اتے ول ورنج گھوٹ دے
 اتوں ویلھ وی گھول کراہیں میرا سی کون ڈے آندا ہا۔
 دول نغارے دی وجہت نال ہوکا ڈے ڈے تے نرمادی
 (گھوٹ کنوار) داجنسی ملاپ کراوٹ داناں پرتاں اے۔
 مجبوری اے۔ نہ تاں اے ملاپ اوٹوہیں ای تھی کے رہی۔
 ساری حیاتی داسنجوک این پر نے داسلمھاڑیا ہویا ڈوجھا
 پاند اے۔ ول ایندی آل اولاد ایندی سزا
 جزاہن۔ جینکوں فطری عواقب وی اہدوں۔
 کنوار گھوٹ دے گھر ورنج رہندی اے۔
 پیکے سٹ سسرال دیندی اے۔
 ہک جاہوں۔ ٹرٹ۔ اکھر کے بی جاہ ورنج لگن۔ نوہیں
 اودھ لگن اے۔ اے ایٹم ورنج تھیوے تہ اٹا مک فٹرن
 (انشقاق) سپنیدے۔
 جسمانی۔ نفسیاتی۔ معاشرتی لاگاپے۔ گاندھاپے دے
 این ٹرٹن کون رخصتی۔ وداع یا مکلاد آکھیا ویندے۔
 کاہے کو دینی بدلیں۔ سن بابل مورے
 بھیبوں کون دینے محل دو محلے۔ میکوں دیا پردیس

— کاہے کو دینی بدیس
ہم تو رے بابل کھونٹے کی گیاں - جدھر بانکوسنک جائیں رے
ہم تو رے بابل بیلے کی کلیاں - گھر گھر مانگی جائیں رے
ہم تو رے بابل جھامے کی چڑیاں - رین بسے اڑ جائیں رے
ڈولے کا پردہ اٹھا کر جو دیکھا - آیا پرایا دیس رے
— کاہے کو دینی بدیس

(امیر خسرو)

ڈولا بولا اساں بسے چانڈے - منظور خاں دی جہج دول
نغار میں نال اٹھ کچا ویدیں تے ہرنند گئی سہی -
قلعے دے وچوں نکلدے ہوتے دھو تھیں دی سدھ وچ
کنوار پرنا پچھوں تے ولی اے - سکی کا لانا تیں دے پیٹ
وچوں داخل دے تلائیں تے ساہی وی کڈھی لانے -
خان ہو ریں قرصائیں تھی گئیں -

انھاں ترے ڈینھاں دے سمفتی دی وچت دی پڑا ڈو
ترے مہیناں بلکہ ترے سالان تائیں نور پور دی فضا کنوں
ہرنند دے قلعے دے بر جییں دے چوٹیاں تائیں سیندی رہ گئی اے
ول ہولے ہولے دھوہیں نال وقت دی کہیڑا رچ گم تھی گئی اے

وقت دانگارا اچاں سردار مزارخان دی نوبت کھڑا اوچیندا تا۔
 اٹھ پھری نہ تہ چو پھری ای سہی۔

وچدی تاں ہستی تاں

وساخ دے دو تھیں وچ اچاں گوہے دکھدے ای دکھدے
 آندے ہن۔ دو تھ کتلا اچا ویندا تا۔ ہڈھڑ پیں اکھیں اے ڈیکھن
 دی لوڑ ای کوئے ناں ہستی۔ اچانی ہاہر کنوں اندراج سما گئی
 ہستی۔ ناہیں دا پانی اچاں سوال کھا دھ قلعہ دے سلہیں کوں
 چم تے اچوں و ہندا تا۔ اوندی ادا، ادا ریت ای اچانی دے
 تصویر کوں ٹیک ڈیون لیوں کافی ہستی۔ پانی دی گھٹانی۔ گھٹانی
 نال مطلب ای کوئے نہ تا۔

بادل گجدے ہن۔ کھنٹیاں کھنڈیاں ہن۔ جنھاں نال روہ
 کون ہینتا ک پڑا ڈو آندی ہستی۔ چوئیں کنوں پلٹ تے لسکارا
 اکھیں آن چنبھیندا تا۔ جھڑ کیڈے گیا۔؟ کتھ وٹھا۔؟
 اے تاں وچارن جیرھی کالھ ای کوئے نہ ہستی۔

گاج۔ کھنٹ تے پانی دا وجود ہو کا ڈے ڈے ادا تا۔ اتے

اکھویندا تا۔

میں موجوداں نہ توں موجودایں - اے شاہدی اے ثابتی
کافی ہستی اے منڈیا یوں جو -

میں موجوداں - !

اے او ویلھا ہا جہاں -

یورپی عقاب آپی آریانی جبلت کنوں مجبو تھی او سے پاسے
دے کبوتر گہیرے۔ لالیاں تے چھیڑیاں کوں جھپٹا مار چھبے سہیہ ڈتی
پیٹھا ہا اتے تکھی تکھی پھیر ویں اکھ نال پے شکار پیٹھا تاڑیندا ہا جو
- جان بل ڈاند تراڈدا تراڈدا سنبھیں نال بھونیں پیندا۔ شنگردا
شوکر دا بھوتے ڈیندا آن پٹر ARENA وچ پیٹھے۔ اتے سنگ
تے ڈنگی چنچ دی بھراندا دامنڈھ بدھیج گیا ہا۔

جھپٹے پتے مریندے ہن۔ اچھلاں پیاں ڈویندیاں ہن -
او جہیں اکھیا ہا جو وقت دی ریت تے میڈے پیریں دے نشان
اینویں ہوہن جینویں چیتے دے پگھ ہوون - اہو چیتا۔ عقاب
دھو پیٹھے بھرائی لیور، بانجھ ہلی تھی کھڑا ہا۔ مگر بگاڑ چھ آپی کھوہ
وچ گورداتے مڑکدا ہا مگر ماوی اوہی کہیں وجھ دی تاڑ وچ -
انکل سام آپی کرکائی علت کنوں کاں وانگر اس کڑ لاپھے وچ خوش
پیا تھیندا ہا۔ اتے لہڑے وانگر اس گدے پانی وچوں مچھی مارٹ
کنوں نہ پیا چکدا ہا۔

پوادھی اژدہا افیم دے اگھدا وچ ہا

سواستیکا تے یونین جیک دی بھراندا دھرتی ماتا کوں پوری
طرحاں ولھیٹ سالیٹ ویندی کریندی ہستی -

بھارت دی گنومانا اولوں ای جان بل دے ڈاندے کھریں
دے سیٹھ سہی۔ بٹن دی اوندے پھپھوں پھپھوں شوکدی تے جھوتے
کھڑی ڈیندی سہی۔ مگر

گنومانا دا گابا۔ ترنگا۔ ڈان۔ در۔
سے حلاوت ہنکر گیا

چنڈز تارا۔ بھر جھلاؤ تھیا ڈسدا
اچا چٹا طرہ۔ ہاتھ پیلی تھی گیا
بیچہ کوں اچے طرے گولیں دی بھاہ وچ
جھن گھتیا نا۔

رتی قمیص تے گھاڑی۔ ترنگا ناں

تندیر وچ لے لیتے کھڑے ہن۔

مزار خان دی پگ اچے طرے دی بھین ہونڈ دے سولوں اوندے
متھے تے تنک، گھنسی وچ کانا تے ڈولھے وچ تعویذ بدھیندی رہ گئی
اچا طرہ یونین جیک داسلامی نا۔ گارڈ سیودی کنگ دا مامی
نا۔ ہرنندہ اقلعہ۔ گورنر ہاؤس۔ وائس رائل لاج تے بلنگھم پاپیس
ہکی پوڑی دے تلوں کنوں اتوں تائیں ڈاکے ہن۔

”اخوند۔! ڈٹھی۔؟ چیریں جھپٹا باز کیوں شینھ دے
منہ پیا آندے۔“

”سردار سئیں! باز دل دی بازے۔ ہوائیں دا شہسوارے۔“

”کیا کر گھنسی۔ اچھو تھک تے پیریں آن ڈہسی“

”سئیں۔ ہنوز دلی دُور ست“

”وے۔ عاشقیں پدھیاں کمران تہ دلی دنور ہسٹھ۔!“

”سئیں۔ بھڑا ڈیو۔ بھڑا۔ ڈوہیں ہو کین۔ تھکین۔

سائے تھی پوین۔ قول۔۔۔۔۔“

”دل۔ گیدر گوہیں کنوں نکل ڈھونڈھ کھاسین“

”سئیں۔ اینویں تھیندا ائے۔ مگر جیکوں گیدر آدو۔ او

گیدر نئیں“

”وے اُستاد۔ سُچانڈاں تیڈے ادھ اگھارے فقیر کوں۔

اے گرا گنجا۔ پےلیں نکھتا ہویا۔ چرکھے کتناں۔ او سبھ کوں

نئیں لہا سگدا۔ چیرھا اچ دھرتی تے کتھائیں نئیں پیا لہندا۔

”سئیں! جنگ تاں پانڈو وی کھٹ تے مار گئے ہوں۔ کورو

تاں او توہیں اے مار گئے۔“

”اخواندا۔! سمجھدیں اے بھڑاند کپڑاں مکسی۔“

”سئیں۔! تاریخ نوہیں سر رکھسی۔ جغرافیہ تبدیل تھی

ولسی۔ آدین دھرتی ونڈیج ولسی۔“

”اخواندا۔! وچھدا پیٹھیں کیا۔ اگھلا بیٹھا کریندیں۔

اُتھارا آئے“

”سئیں! اے اُتھارا نئیں۔ لاہور کنوں جناح دا ہوکا لے“

”ہونہہ۔ محمد علی جناح۔ سٹینے سے چرکھے والے دا ترور اہو

لے۔ چنکا ڈیکھ گھنوں۔ مگر انگریزست سمندریں دا بادشاہ

لے۔“

— مگرست سمندریں دی ویر وقت دی نوہیں چھولی تھی

پتی ہئی۔

سوٹھے ابا سین دے پتین تے بیڑھا پوہڑ دا وڈا ون کھڑا اے۔
 کئی سو سالیں کنوں۔ اونکوں دریادی ڈھا آن چاتے۔ دریا
 کئی ڈینھ اتھاں رڈ دارہ گتے۔ شوکار ہیئے۔ گھم گھیر تے
 گھاٹ گھنپن سی۔ ول اینکوں پاڑوں پیٹ۔ چاتے سردے
 بھرتے ولا مار لیں۔ پوٹلیں سو دھا ہڈا گتے۔ کہیں
 لامڑی وی نہیں لکھی۔

دھرتی دا صدییں دانپایا۔ پوہڑ ساون مہینہ دے سندھ
 سیالے دے مست مارھی اٹھ وانگوں ہڑ کدا۔ جھگ مریندا
 ہویا۔ سندھودی ڈھا وچ دریا بُرد تھی گتے۔ کئی کھوہ۔ کئی
 باغ۔ کئی و سدیاں سدیاں وستیاں ایندے تغار اچ گم تھی
 گئیں۔ اے پوادھوں۔ پچادھ دو آندا رٹھدے۔ کرۂ ارض
 دی محوری حرکت دے دہار دے ستوں۔ ؟

پوہڑ ڈھے تے ہڈ گئی اے۔ اتے کتلا ماضی دیاں یاداں
 ناں گھن موئی اے۔ ایندے تلے کہیں سدھا رتھ کون نروان
 ملیا ہوسی۔ ؟ جیکر ملیا وی ہوسی تہ اد گوتم نہیں تھی سگیا۔
 ہڈھ۔ مجسم عقل۔ دالقب نہیں گھن سگیا۔ تہ ول

کیا تھی پیا۔

پوہڑ دی گھائی چانڈھی سیٹھ ڈینھ کوں مال ڈنگر اوہل وٹن آن
کھڑن۔ ہلیں کنوں تھکے تڑے نالی ضرور آن ساہی کڈھن۔
کچا رھیاں تھیندین۔ وان وٹیندن۔ زالاں چرکھے کتیندین۔
تڈیاں وٹنن، کپاہ تے اُن تھیندین جیندے نال نال گلے
اُلا تھیں نال غیر حاضرین کوں وی تھنئی رکھین۔
پکھی ڈینھ کوں ساہی کڈھن۔ رات کوں بسیرا کریندن۔
اتے وٹھوں لہیندن۔

راتیں دے اندھالے وچ وچھوڑے۔ ملاپ اچ بدلن،
سُرکیاں بھرنیدین مے وصال دیاں۔ جیندے وچ پوہڑ دے
کھیر داوی وڈا ہتھ اے۔

پوہڑ اتے اوندے لڑا لڑا میں داوسیب دی ریت گزراں۔
اتے ٹور وچ وڈا ہتھ اے۔ اتھ

چھانڈھ ملدی اے نسو کڑن کوں اوندے نساؤ کوں۔ تھم آن
تھیندن مال۔ وار پھیر تھیندی اُجھنگے اُگڑن۔
چورنی توڑیں چاری دا پیرا اتھاہیں آن رلدے
آپ پیرو آڈھی آن ساہی کڈھدے۔

واٹھرو۔ پنڈھیرو کوں کستی ٹکر ملدے۔
شاہ تے شاہ دے غلام کوں اُوپہرا بھنن۔ رات وناوٹن شکار
کھیڈن تے شکار کون وچ مہ ملدی اے
نکے دی داٹھ اتے وڈے دے فرمان دا وایا میڈیا

ہکا سستی اے — علاقہ داہوہڑ داوٹ

جیندے ڈھیرناں ان —

گو تم کوں پوہڑ دے ون ہبیٹھ نروان تھیا یا — دنیا دے ڈکھیں
کنوں بھجا — بھج ڈرک کنوں نٹھا — ڈر ڈکل کنوں ترٹھا اتھ آن لکیا یا —

دنیا دے بھج کرٹ — نسو کرٹے تر اہڑ لوکیں دا گویا — ۹۹

مگر ایں وسیب اچ اتھ تاں سبھ شاغل ڈسدن — شیت

ہتھ کار دو دل یار دو — وار چٹج تے اتھ آندن ول —

کاراوے دے ستھوں ونڈیجٹن — ویلنے دے ویلجٹن — پنچارے

کنوں پنچجٹن — وارے بنٹن — ول پونی داروپ گھن چرکھے تے

کھجٹن — ناوڑی کنوں اورے تے پھولا بنٹن — ول اٹریج تے تکی

لیوں نانا پیٹا بنٹن — کچن لگ تانی دا وٹلیجن — اتھ سبھ

منزلاں طے تھی ویندین —

کھجی دیاں چھڑیاں کچج اتھ پچدین — پھرٹھے پیندین — چھاٹھ

تے سبندن — چریندن — ول تڈی — مصلی — چوٹہ — چنگیر —

کھاری تے تونگ دے روپ وچ آون وی ایں چھاٹھ دا کرشمہ آ

سریں دا کچج اتھ آون ول —

تینیاں آج تھیندین — منج دھار تھی گٹیندی اے — وچریندی

اے — ڈھارے تے اٹری تے وٹیندی اے — پنے بنڈن — وان

وٹیندن — کھٹڑے وٹیندن — تیلیاں نال کھاریاں — چھپیاں

تے پیھوں دیاں ٹوریاں بنڈن —

چھاٹھ دیاں رانداں — کوڈیاں — ہدکے — چھتکیاں کھڈیندین —

گھسنی یا نلی چھڑا اون دے مقایلے تھیندین -
مگر ستیں ! اے پوہڑے گئے -
ناؤ - مگر او ہاڈھیر نانویں والا اچاں لڑییں لامڑییں سو دھما و سیب
تے چھاٹھ کیتی کھڑے -

— دوتھاں وی تاں دکھدا پئے -
شالا دیوتائیں دی خیر ہووے -
فرشتیں دے کھنجر سلامت ہوون -
اچاں اے دو نہیں دکھدے رسہن
اے پوہڑ چھاٹھ کیتی رکھسن -

ساونتري اتے پنھیں چھوہریں کوں اسکول وچوں اُکھال (کڈھ)
گھدا گئے۔ جو موسے (مسلمان) چھو کرے کستیندے تے کھڑیندے
ہن۔ اوند اچھرا اوم پرکاش اگے ای پرائمری پاس کرتے ورنج مانی
اسکول داخل تھیا نا۔

منصور انھاں ڈنجاں کچھ چپ چپ ڈسدا نا۔
نورپور وچ کراڑیں دے اے پنج ست گھر ہن۔ کچھ ورنج و پار
تے کچھ رڈھ رنگر مای کریندے ہن۔ موسن لعل دا ویا ج تے پسا ٹردا نا۔
اپنی پنچایت دا مکھی نا۔ ہرنند والے منشی دھیان چند والیاں تال
سکاوت ہانیں۔ نورھیں اوپرے اوپرے گھرین دیاں ہن۔ تڈاں
وارے سو وارے انھاں دے وپڑھے وچ جھیرے پٹیکے تھیندے
رہ ویندے ہن۔ انھاں نال ای تاں سانت دی بوری ت دی
تلوار مڈھی تھیندی اے۔

موسن لعل دے وڈکے کہیں زمانیں وزیرین دی بھگی سو بوں
وہرا کنوں لڈتے اتھ ائے ہن۔ ول کھنڈ پند گئے۔ ویا ج دا
پٹسہ۔ ڈیوالی دی مٹھانی۔ اتے اتوں مٹھی زبان۔ دل کاں
جہیں سیاٹپ۔ انھاں دی فصیل سی۔ جیندے وچ کہیں

کڑاہیں جمنادی کندھی تے کڑاہیں نیل دی سیڑھ وچ۔
"موسن لال! تیں اوم پرکاش کون مائی اسکول داخل کراتے تہ
اساں وی آپنے سکندر خان کون اُتھاں ای پلھائے۔

حیدر تے منصور احمد وی

ساونتري تان چلھ چو کا کر لسی

نیانی چار دیواری دے پچھوں تے چادر دے اوڈھر رہی۔
تریئے چھوہر پٹکا پٹیندے تے منجھلی دتہمد پدھدے ہن۔
اسکول سانگے سٹھن انج ریزرو وچ ہوندی ہئی۔
سٹھن کون چرنی تے جالک (پکری دے تھنے دی بگھلی) آکھیا

دینداہا۔

کراڑ دا پتر کالی گول کرکئی ٹوپی تے چرنی پینداہا۔ آپنے ہک
سکے کراڑ دے گھر رہنداہا۔

اے تریئے چھوہر پورڈنگ یاؤس بکدے ہن۔ اٹا۔ گھیو
گھروں چا دیندے ہن۔ ہک روپیہ مہینہ بھاچی دے خرچ دا دیندے
ہن۔ ہفتے دے ہفتے گھر ول آندے ہن۔

وستی دے ہال شہراچ اوپرے تے اودرے لگن پئے۔ اے
شہری چھوہر ہن کون اتے شہری انھاں کون تریئے پئے۔
شہر نفاست۔ تہذیب، چلاکی تے ڈردا تاثر ڈیندین۔
اتے وستیاں ولے۔ اودرے۔ مھوش۔ ان گھرتے دیر ڈیندین۔
نویں نسل دیاں اکھیں کھلن لگیاں تے ویر چڑھن لگی۔

انگریزی - عربی تے فارسی لفظیں وِچ مذکر تے مؤنث دی
 سخاٹ بھینٹ بگی - کیتھے نہ اگھاڑے لفظ ہن - کئی کئی - مگر
 معنی ول پے ہن - جیڑھے مفہوم دے اوہیلک ہن - او اصلوں
 نہ ہا - لفظ توڑیں ہکو ای واٹوں نکلے مگر شیتت چمدیں لاکنوں اوں
 کوں معانی داچولا پواڈتا ویندے - (رُكْنَ يَضْرِبُ) (رفتہ بودی)

معانی تے مفاہیم - ؟؟

تہاڈے لیوں تک - میڈے لیوں پیا
 وات - زبان - تالو - سنگھ ساریں دے ہکو جہیں - واٹوں
 حرف ہکو جہیں نکلن -

ول حرف کھٹے تھی لفظ بندن تے وکھرے وکھرے - انھاں
 وچوں معانی مطلب پچھو تے اصلوں ای پیا - توڑیں جو کئی لفظ ہکو
 جہیں وی ہوں - انھاں وِچ ای مطلب دافرق تھی ویندے -
 معانی تے مفہوم کیا ہوندے - کہیں گالھ کوں سمجھن -
 دماغ وِچ اوندا ہک خیال - ہک تصور بتاؤن -

آدمی دے دماغ وِچ ہک تصوّر IMAGE - ہک خیال IDEA
 ہوندے - "ہک کھیڑ وِچ پڈے ہوئے اولوں وانگر" - اوں ایج

آئیڈیا یا اولوں کوں دماغ کنوں کڈھ پے دے دماغ تائیں پچاؤن
 لیوں آواز دی مدد گھدی ویندی اے۔ حرف۔ اُلٹ پھر تھی لفظ
 بنیندین جیڑھے ول پلٹے بازی نال وکھرے وکھرے جملے گھڑائین۔
 جیندے نال۔ اوں دماغ والا اولوں پے دے دماغ وچ پیھ ویندے
 تے ڈوجھے کوں گالھ سمجھ آویندی اے۔ او مطلب تے مفہوم کوں جھپ
 گھندے۔

ذہنی اولوں دا اک کھوہ کنوں نکل پے کھوہ وچ پیھ و نچن دا
 نال اے ابلاغ۔ جیندے لیوں وکھرے وکھرے ملکیں۔ الائے
 ہوئے لفظیں دی انج انج ترتیب بٹاتی اے۔ جینکوں زبان۔
 لسان۔ لنگویج اہن۔

انسان جتھ گئے۔ اپنے اولوں نال چئی گئے۔ اتے ول
 انھاں کوں بے تائیں پچاؤن دامیڈیاوی۔

ڈاڈھے۔ آئیڈیا اپنی سکھ سہولیت لیوں پکھیر پیئے۔
 ول اوندے اچ نوپن نوپن تجربات کنوں ودھارا وی تھیندا رہیئے۔
 تاں جو ترقی یافتہ زبانان اہے سڈیاں گپتین۔ جنھاں دے پچھوں
 ڈڈھ ہا۔ انھاں دے اگوں پیاں زبنتیاں تے نیپٹیاں گپتین۔
 اولوں دا کوؤ والا روپ۔ ذہنی تصور دی صوتی شکل۔

VOCAL SHAPE OF MENTAL IMAGE

TRANSPORT MEDIA OF IMAGES۔ زبان۔ اولوں دی تسواری۔

عربی۔ فارسی۔ انگریزی۔!

اردو۔!

سرائیکی — !!!
 " انہاں دچوں کپڑھی چنگی۔ سوٹھی تے کارا تئی۔ ؟
 " ستیں —

ہمہ شہر پُرزِ خوباں متم و حیاں ماہے
 چہ کنم کہ نفسِ بدخونہ کن بہ کس نکاہے
 گالھتاں آ بجیکٹو۔ سبجیکٹو تے وِج کھڑی اے
 کیوں — ؟ ول اُلا عینیت۔ مثالیت۔
 اچ داسا نسدان اہدے جو مادے دا آخری جز۔ ہک پارٹیکل
 نئیں بلکہ پارٹیکل دے وجود دے بارے وِج اسا ڈی جان اے۔
 یعنی وجود نہ پر۔ وجود دی جان۔
 موجود ہوونٹ EXISTENCE نہ بلکہ۔

KNOWLEGE OF EXHISTENCE

یعنی ہر جاہ میڈی چھاپ اے۔ میڈی چھانٹھ اے۔
 میڈا پچھانواں اے۔
 میڈی جان تے سچان اے۔
 ول آپنے دماغی اولوں کوں آپنے صوتی روپ اچ پیش کرن۔
 قوت دے کہیں وی اصول دی بھن ڈھاہ نہ سڈیا ویسی۔ !
 ول گالھ اے اُلا ڈڈھ دی۔ !
 لوک صلاحیت داناں وی گھندن۔ مگر
 صلاحیت کوں ڈاڈھائی نال کچلیا وی وِج سگدے اتے
 ابھاریا وی وِج سگدے۔

زبانوں نال دی اہو کجھ تھیندا اے۔

— این اسان والے وسیب دی زبان کڈاپیں وی سنسکرت۔
عربی۔ فارسی۔ انگریزی۔ نتیں رہی۔ اسان کب پے نال ابلاغ
صرف سرائیکی وچ کریندے آہوں۔ اتے اتوں دا ابلاغ ہیٹھ دو انھاں
زبانوں اچ تھیندا اے۔

اتھوں دے دیوتا۔ فرشتے۔ پوہڑ۔ گھوہ۔ جھوٹیں پھوڑ۔ سبھ
اتھوں دے اولوں کوں اتھوں دے روپ اچ ای پکھڑیندے آہن۔
نویں لوک نویں امیجز آئیندن اتے نویں روپ اچ پیش کریندن۔
تہاں اتھوں دے لوک بہوں زیادہ RECEPTIVE رہیں جو
انہاں تے سدائیں آسمانیں کنوں۔ جہلیں کنوں۔ سمندر س کنوں نویں
نویں اولوں لہندے رہیں۔ جہاں نے انھاں دے امیجز داکینوس
پولہار کھیتے۔ بلکہ این اکیجے جو پینور میک PANORAMIC رہیتے۔
تہاں تہاں ساڈے پوٹے کوں دراوڑی زمین ملی اے۔ سنسکرت
دے سیو پانی نال ریج تھتے۔ جدغالی دے ریج چھٹے گنہین۔ عربی
دی ٹھڈی ہیل تے اُسریتے۔ فارسی دے سو جھلے تے رنگ روپ
کدھینسی۔ تہاں وچ مشنوی دے ڈنل۔ ڈوہڑے دے پتر۔
کافی دیاں پونبلیاں۔ نظم دیاں مکھڑیاں اتے غزل دے چھل لگن۔
تہاں تہاں ریسرچ۔ تنقید۔ افسانہ۔ انشائیہ۔ سفر نامہ دی رابیل۔
نباہو۔ موتیا۔ کھنکرتے کرنے دے گل ترابین۔

ناول دا گلاب وی اچھو ترڑیا۔!
عربی دی نظریاتی سوچ۔

پارسی دے ادبی رومان
 سنسکرت دے دیومالائی کردار
 پراکرت دالوک ورثہ
 دراوڑی دا ڈٹن - نمرنٹ - پنچٹن
 انگریزی دا پولھاوژن VISION
 اردو کنوں ہمہ گیر عمومیت
 اے سبھ ایس وسیب دی رگ رگ نس نس وچ وڑیئے
 ہوتے ان - بلکہ وڑیئے ہوتے ان -
 انھاں نال اساڈا پیار - اساڈی وساخ - اساڈی شادی
 تے اساڈے ملیں تے غرسیں - دے کچار ہیں کنوں پدھر اتھیندے
 تڈاں تے لوکیں دارویہ ست رسن SEVEN JUICE دی دنگی
 تھی گئے -

(۲۰)

سجھ لہن لیوں اے
سجھ اُبھرن سانگے اے
پر سجھ شیئہ تے تیں لہندا جو او دھرتی تے چو پھیر موجود
اے اتے اٹھے ای پہر جاگدارہ ویندے
شیئہ۔ جان بل۔ یونین جیک
گاڈ سیودی کنگ
شیئہ لیوں جانور تے جنگل ضروری ان۔ کنگ لیوں رعایا

تے اراضی

گاڈ۔ کنگ۔ دیونا۔ فرشتے۔ بوہڑ۔ بک نندیر

چھپرتے چھانٹھ

چھانٹھ تے ظل

اُتوں لہندی چھانٹھ

جیندا اُتوں تے اُبھردا دھونٹھاں

جیں دھرتی اتے دھرتی واسیں کوں اپنی چانٹھ اتے آپٹے

دھونٹھیں سجھ لکا گھدے۔

پنلاہ پٹی نیں۔ پناہ

پناہ گیر

کیا سارے لوگ پناہ گیران۔ رلیفیو جی۔
ایں چھانٹھ تے دھونھیں دی پناہ وچ لیکے ہوئے۔

کیں کنوں لک آئین ؟

کت لیوں لیکے پتین ؟؟

کت کنوں انھاں کوں لکائی پو ؟؟؟

چٹلے کنوں۔ تڑکے کنوں۔ سو جھلے کنوں

دے سو جھلے دے بنھے او۔!

تساں تاں نواں سو جھلا آندے۔ نوپن روشنی۔ نوپن امیجر۔

نوپن اولوں۔!

سو جھلے دے اگوں تاں دیوتا دا تھنہ آگتے۔ فرشتے دے کٹھ

آگتین۔ پوہڑ دے پتیر آگتین۔

ایں تائیں کیا مپنے۔ دھرتی واسی تائیں۔؟

کھوہ۔ بھوتیں چھوڑ۔ کھنجهی تے بہیڑے تائیں۔؟؟؟

واہڑے۔ سچھ تیڈا سو جھلا

وقت دی ہک ویر تیکوں اُتے چاڑھ اسمانیں تے مچاڈتے۔

ناتاں کھیر ماریتے پیٹ وچ کیا لاتھا ہا۔

سمندر دے پیٹ دا سو جھلا وی تاں کندھیں کناریں کنوں

مانگواں مانگواں ہا۔

عقاب دے دلیں کنوں

چیتے دی نگرہی کنوں

الہمرا دے کھنڈریں کنوں
 ارض زیتوں و کوہ سینا کنوں
 ہیکل کنوں
 جھیل گلیلی دے مہاٹیں کنوں
 انھاں مہاٹیں دی دستی کنوں — !

! — ! — !

کنواری مریم دامعصوم پتر کھجی دے وٹ تے مڑ کیئے۔ ول
 الائیس تہ معصومہ دی الائبھیں تے مہٹیں کنوں جند چھٹی اے
 الزا میں کنوں پاند آجاتھئے۔ جھیل گلیلی دے مہاٹے اوندے چو پھیر
 پیھ اوندی گالھ ماں دے کنیں نال سٹدے ہن۔ گیت گاندے
 تے روح وند ریندے ہن۔ او پیری کنوں کیھ بازار وچ آئے۔
 ہیکل دا در کھر کاپس۔ دروازہ بند ہا۔ اوں تاں زور دا کھر کاتے۔
 ربتی تے راہب ریتیں دے اگھلا کنوں چھرک بھراٹھیں۔ در
 تے کنواری دے پتر۔ مہاٹیں دے سنگتی کوں ڈیکھ تے اپنی نند
 پھٹن دے اجائے عمل تے کوڑیج گئیں۔

— توں کون تھیندیں بندر پھٹا وٹن والا — !؟

میں اگے وی آیا تم۔ بابل دے معبدیں وچ۔ سدوم دی
 دستی وچ۔ کنعان دے کھوہ تے مہر دے بازار وچ۔ طور
 دے اوسے پاسے۔ تہاں نوہے جاگدے تے میں ول وی آساں،
 اے اہو ہوے۔ جیڑھا کھجی دے وٹ تے اساڈے گالھیں
 تے مڑ کیا ہا۔ اسا کوں گور اکتیاہس۔ اینکوں پکڑو۔ اے اساڈا

چماندرو ویری اے۔ اساڈے اگھلادا۔ اساڈی کچی پکی نندر
 دا۔ اساڈے خوابیں دا۔ اے اساں کنوں اساڈے خواب کھسن
 لے۔

— این کنوں ایندی جیاتی کھس گھنو۔

— اینکوں زہرلی پوٹی پلاؤں۔!

— اینکوں پتھرین نال چٹوں۔!!

— نہ ایندی صلیب ایندے موندھے تے رکھو۔

رسیاں تے میخاں چاتی جلو۔

مگر مریم۔!؟ تیدا پتر کیڈے گئے۔ اساڈے اکھیں وچ

دھوڑ پئے گئی اے۔ اے کت دی دھندھ چڑھ گئی ہتی۔!؟!

تیدا پتر روز رات کوں اساڈے ڈر آن کھڑا کیندے۔

اگھلندی تے نندر اکیں کوں آن پٹیندے۔

— سیکل کوں لڈا گھتیس۔!

در کھڑ کدے تے سیکل کڈے رہ گئیں۔

کھچی کنوں جھیل۔ جھیل کنوں سیکل۔ سیکل کنوں صلیب

دا پچھاٹواں۔ تیتری سالیں دا فاصلہ۔ صدی دا صرف تریجھا

حصہ۔!؟

این نیکے جہیں لمحے وچ ہک قوم لعنتی تھی تے گچی وچ

ذلت نے مسکنت دا مار (طوق) پاگھدے۔ اتے بی قوم دے

وجود دی کھچی دی بکڑا رہا ڈتی گئی اے۔ جیڑھی صرف علامت

کوں گچی وچ لڑکاتے وگھری اے درگھری اے۔

- ول اوڈے ذرا پچھوں تے ڈیکھو۔ ایں دریا تے نیل دے
 چھولیاں تے ہک صندوق دیندا لڈے۔ لڑھدے۔ ایندے
 وچ وی ہک محصوم ہال پیامسکدے۔ کھچی دے بیٹھ مَر کُن
 والے ہال وانگر۔ آکھن والے آکھیا باجو انھاں دا ہر چمن والا ہال
 کوہ گھتو۔ مار چھوڑو۔

اوچیا۔ نیل وچ لڑھیا۔ ویری دے ہتھوں ودھیا۔
 پھلیا۔ وڈا تھیا۔ کیوں جو نیل دے چھولیاں خداوندِ اہرام دا
 آکھن منن کتوں نابری وار ڈتی سی۔

ایندی مَرک ول کھل بٹی تہ اژدہائیں کوں عصا نکل گیا۔
 ول جیڑھی ٹھک دے روپ وچ آئی تہ نیل آدھو آدھ تھی گیا۔
 ایں من بھاوئی مُسک دے عاشقین کوں لنگھن داراہ ڈے ڈتس۔
 اتے ویری غرقِ نیل تھی کراہیں تارخ وچ نوحہ بن گئے۔
 اہرام دی صورت فنِ تعمیر وچ مجسم مرنیہ۔ وقت دے تھل
 وچ ہک پدھراتے نشا بر نشان۔!

اتے نیل دے چھولیاں دے سوار وچ وادی سینا وچ
 پکھی واس تھے۔ جتھوں سامراج دے دیکھ سر کڈھیا۔ معبد
 انگریز بھن اچھے تھی آتے اتے ہیکل اُسیر گئے۔ جی ہا۔ اُہے
 ہیکل۔ اتھاں ای ہیکلاں کوں اُہیں مُسکدے ہال۔ گنواہی
 دے پتر۔ جھیل گلیلی دے مُھاٹیں دے سنگتی۔ آن لڈائے۔
 دھوٹئے۔

ہیکلاں دے کندھیاں کوں تاں ریتیں دا سوال کھا دھی کھڑا

ہا۔۔۔ رواجیں دا کٹر گالی کھڑا ہا۔۔۔ ایس لوڈ۔۔۔ ایس دھون ڈول
دروہ گھتے۔۔۔

جھیل گلیلی اتے دریائے نیل والی موج تاں۔۔۔ اوں ویر دا
ہک نواں روپ ہا۔۔۔ جیڑھی کتعاں دے کھوہ، مصر دے بازار کنوں
آن لنگھی ہئی۔۔۔

جیڑھی بابل و نینوادی وستی اُردے بُت خانیں وچ وڈے
بت دے موندھے تے کھاڑے رکھن کنوں نکھتی باہ دا سمندر
جھاگدی۔۔۔ سدوم اچ پتھریں دے و سکارے وچوں آن لنگھی ہئی۔۔۔
جیندا ہک موٹھاں زم زم وی ہا۔۔۔

ایس ویر دی صلیب والی موج دے کھیر کوں جیرھلے قرطبہ
اتے ایٹھنڑ والیں دی سبیں لگی۔۔۔ تہ نویں سوچ دا ادھ و لوڑیا
بیٹے۔۔۔ جتھاوں سوچھلے امکھن نپھریئے۔۔۔ جیں سمندری پیٹ
ولے جان بل دے سنگ تھندے کینن۔۔۔

ول اے بل تہ بھانویں بل فائٹر دھرتی دے پڑ
ARENA وچ آن نشا بڑ تھئے۔۔۔ جیڈے گئے۔۔۔ ہک دفعہ تاں دھرتی
والیں کوں سنگیں تے چاگھدس۔۔۔

پاتال دی کولمبس والی دھرتی ہووے۔۔۔ توڑیں زنگی لینڈ
ہووے۔۔۔ ایس بل دے بھوتے۔۔۔ تھئے۔۔۔ مکر تے سنگیں تے
چاون کنوں نئیں بچ گیا۔۔۔

ایس ابرہہ لیوں ابن ماجد ناں ابورغال تھی پئے۔۔۔ جیں سمندر
دے رستے اینکوں کرشن و گوتم دی دھرتی اراہ ڈکھالیئے۔۔۔

ولہ کنوں پچھے پے سیکل ڈاٹھن - قلعے ٹرٹن -

او مرشد آباد گئے -

اے سزرگا پٹم ڈاٹھے

د اٹھ بالا کوٹ تے دھوڑ کوٹ دھوڑ تھتے)

ول میانی حیدرآباد - ول کہنہ قلعہ ملتان - ول ہرنڈ دھوآن کیتے

اتے کیا آکھاں - ول ڈیرا روی سیس نوائی اے -

تاں جولال قلعہ تے اُہو پونین جیک چڑھئے - جیرھا جان بل

دے سنگیں تے اُڈردا - دھرتی دا کاچھو کرماں تھیا ودایا -

بھارت ورش - مسلم ہند - برٹش انڈیا سڈ پچن لگے -

الف آم - ب بلی - پ پنکھا - پچھوں تے وہ گہنیں -

گٹ مٹ - گٹ مٹ دارواج تھی گئے -

"وے" ایکٹو - پے سو وائس "ڈاڈھے ڈکھے ان" حیدر

پگھر اچ شم -

"ڈائرکٹ ان ڈائرکٹ کینجھے کوچھے ہن" منصور دے متھے

تے تریڈھیاں

"ٹرانسلیشن تاں بھتی ویندی اے" سکندر خاں سہک پئے -

"فل ان دی بلینگ مار گھتیے" اوم پرکاش ہو کوٹ لگے -

ہر جاہ دے نور پوریں دی نویں نسل دی بیٹری نویں چھولی

کنوں لوڈیں وات ہئی -

”شاہ!۔! دورخ بدہ و دل آرام رامدہ۔ خان سئیں۔
رُخ ویندے وے۔ رُخ بچاؤ“

”شاہ تاں بیچ ویسی۔ مگر وزیر دی قربانی ڈیوٹی پوسی“
”اخوند صاحب۔ وزیر نہ ڈیو۔ بہک دے بعد پیا۔ ڈو پیا دے ڈیو۔
شاہ بیچ ویسی“ موسن لعل کون پی چال سچھی۔
”مکھی۔ میں تیکوں اہل رہنداں۔ وچوں ٹبھکوں نہ کیتا کر۔“
خان حبیب کون کا ڈر لگی۔

ڈو چار چالیں دے بعد خان ہوریں بازی کھٹ گئے۔ جو بہک
ای چھٹک دے بعد مکھی انہاں دے پاسوں چالاں سوچن تے
ڈسن پئے گیا۔ اتے استاد اخوند کلہارہ گیا

”اخوندا۔ اے دل آرام دی کیا کالھ اے۔ اگے دے بادشاہ
بازی کھیڈن وچ تریمتیں داتے کیندے ہن۔

”خان سئیں۔! پانڈوتہ دروپی جوا وچ نار گئے ہن۔
دل اہا مہا بھارت لگی جو پوہا میں پاسوں بہا دیاں آجیاں۔ مکھی موسن لعل
”مکھی۔! رام وی تاں راوٹن ماریا تے لنکا ڈاٹھا ہا۔“

کہیں سیتا پائی دے یوں۔ ۴۰ اخوند احمد خان کچھ مُرک تے آکھیا۔
 مکھی کتھاں چکن والا۔ جھٹ وارا کر گھس۔ ہا سئیں!
 اے ترمیتیں دے جھیرے منڈھ لاکنوں آندے پئے ہن۔ بابیں
 وی تاں قابل کوں کہیں عورت دے راہ تے قتل کیتا ہا۔

”وے ڈوہیں سیاٹے۔ اے ڈساؤ۔ جو انگریز تے جرمن وی کہیں
 ترمیت لیوں بھڑیے پنیں یا کوئی پی گالھ اے۔“ خان پوریں
 ”سئیں۔ جھیرا ہوسی کہیں پیسے ٹکے دا۔ و سچ و پاردا۔
 لے چٹی چڑی ولے زنیں تے کتھاں بھڑدن۔“ مکھی موہن لعل
 کہیں حد تائیں مکھی دی گالھ ٹھیک اے۔ نویں نویں ملکیں
 تے قبضے کرن۔ انہاں دی پیداوار وغیرہ تے کلھی اجارہ داری قائم
 کرن لیوں۔ اے اگے ای بھڑیے ہن۔ ہن وی ولا بھڑ پتیں؟
 استاد گالھ کوں اگوں تے ودھائے۔

”ایندا مطلب اے۔ اگے دے راجے مہاراجے زنیں تے بھڑ دے
 ہن۔ ہن دے بادشاہ مال ملکیت تے ہک بے دے پکھیں پئے
 ویندین۔“

خان دی گالھ مکھی کوں کچھ وٹی نہ تڈاں کچھ وضاحت کرن
 لگا، ”ترمیت دی تاں ہک ملکیت ہک مال اے“
 ”یویں۔ ۴۱“

”اے ہال پیدا کرنیدی اے۔ جیڑھے اگوں تے مال ملکیت
 کماندین۔“

”مگر جاہل تاں زتاں۔ دھیریں ویچ ٹکے کھرے کرنیدین۔“

اے وی جیویں بھید پکری ہوون۔ استاد کوں وسیب دے
 رواجیں تے جیڑھی کاڈرہی۔ اولہن جیڑھی وی نہہی۔
 ”ممکھی۔! گاندھی جیل وچ اے۔؟ خان گالھ وٹانی
 ”ہاستیں! مگر جناح ہاہراے“

”ہن تان روس وی کڈ کرہیں جنگ وچ آن پتے۔ امریکہ وی
 کجھی مدد انھاں دی پیا کریندے۔ ہٹلر دا اللہ پیلی۔“ اخوند گالھ
 کوں ہے پاسے گھن گئے۔

جنگ دی فضا ہر کہیں کوں متاثر کیتی ودی ہئی۔ گالھ گالھ
 وچوں کنڈے پڈن پتے ویندے ہن۔

مرسخ ودھیک رتا تھی گیا۔ راہو دھرتی کوں ولھیٹ گیا۔
 مہانگ چوٹ چڑھ گئے۔ سامان دی کھوٹ تھیوٹ پتے گئی۔

”ہک پتسہ ڈیو۔ ہٹلر کوں ہک گولی لگسی۔“ دے نعرے نال مذک
 دا پتسہ چندے وچ پیا ویندا۔ قوت خرید گھٹ گئی ہئی۔

دیوتائیں آپتے دھوٹھیں دے گوہے چڑاٹھاں این بجاہ وچ
 سٹ ڈتیاں ہن۔ فرشتیں آپتے کھنچھیں دی ہوانال اینکوں
 بھڑکانی رکھتے۔

مال دی گرا تھی گیا۔ بالا چ دا ہک ڈاند اٹھاک پیا۔
 جسم دے نال سوچاں تے ضمیر وی این بھٹی داہل بن گئے

ہن۔

مزارخان کپاٹھے گروی رکھ تے مالیہ تے چندہ ڈتا۔
 خان حبیب پیاری گھوڑی وچ چھوڑی ہئی۔ استاد دی تنخواہ

پوری نہ پونڈی ہستی -

لوک مکھی دے قرضائیں تھی گئے ہن -

یورپ دے راہو دے پھونٹھے پیر ہن - چار تے پاسوں اوں

کوں شیطان وانگر پتھر یں نال پئے چٹیندے ہن -

ترنگا - ڈکھا ویلھا آیا پئیس - ناڑی چا مارو -

QUIT INDIA دی سوہو چاکرو - اچھو بھج ویسی -

چندر تارا - ایندے اُتے تھورا لاتے اکھ جھکی کر دس -

نیتا جی - آخری دھک ماروس ۱۰.N.A دا - زور نال

کہاڑی - انھاں دی زبان دی کہاڑی ڈینھوں ڈینھو ودھیک

تیکھی ویندی تھیندی ہستی -

ہرندتے نور پوریں دی پرائی نسل جنگ دے مُکن دی تانگہ وچ

ہستی - جیں انھاں کوں اصلوں مُکا گھتیا ہا -

مہانگ - کھوٹ - ذہنی دباؤ

ہر کوئی وقت کنوں اگے پڈھڑا تھی گیا ہا - وقت دی ٹور مٹھی

ڈسدی ہستی - مگر جیاتی دے ڈینھ کیوں ویندے تیکھے تیکھے پورے

تھیندے ڈسدے ہن - اے کالھ کہیں کوں سمجھ نہ آندی ہستی -

ہر کہیں دی چیلھ "اچ رٹا لگدا ہا" - "ڈانگ" دا آسرا گھن تے دل

کریندی ہستی -

مگر ڈانگ کہیں کنیں کوئے نہ ہستی -

ڈانگ - !

گم زور - بیمار - پڈھڑے دا پڈھڑے - طاقت ہے - !

اندھے لیوں سو جھلا اے۔!
”ڈڈھ کت کون آہدین۔؟“
”ستیں۔ پتے کون۔“ مکھی کون این گالھ اراج شک وی
کوئے نہ تا۔

”کرسی۔ کھٹ۔ ہلدے دوٹھیں کون۔“ خان حبیب دا
تجربہ پیا البتدا تا۔

ڈڈھ بھریئے اتے کنڈ کچی کون۔“ بالاچ
”میڈے ستیں۔! ڈڈھ سو جھلے کون اے۔“ اخوند احمد خان
”سو جھلا۔۔؟“

”تا۔ سو جھلا۔ سدھ دا سو جھلا۔ چاٹن۔ سُنجان۔ آگھی۔
شعور۔ ہوش و خرد۔ علم و حکمت“ استاد جیویں منبر تے چرٹھیا
و عنظ پیا کریندا ہووے۔

شیت اخوند و پھلدا پیا تا۔!! جنگ دے بھوت دا پچھانو
پتے گتے س۔!؟؟

سیالا جیویں جو پر و بھرا تھیون لگدے تے اُخالا اُرتے
 سُر دے۔ چال۔ کرینھ تے کنڈی کون پور لگدے۔ پھل تھیندین
 ول پھل بڈن۔ جنھاں کون پیاٹھوں۔ ڈیلیے تے شگرے اہرن۔
 انھاں وٹاں کون کہیں اودھ۔ قلم یا پیوندی لوڑ کوئے نی۔
 انھاں کون فطرت چٹدی۔ پلیندی تے وڈا کر چھوڑیندی اے۔
 انھاں پھلاں کون کھاوٹن والے لوک وی ٹھوگر تے سادے
 سو دے ہونین۔ جنھاں تے کہیں بناوٹ دی پیوندکاری کوئے نی
 تھئی ہونی ہوندی۔

اے وٹن تے لوک پن۔ فطرت زاد

فطرت دے چاتے وٹن جیرھلے کپیچن لگدین۔ کھٹن تے مکن
 لگدین۔ انھاں دے بچار دے ترلے کیتے ویندین۔ انھاں تے
 پھرے ڈتے ویندن۔ ول جنگل رکھ تھی ہوندی اے اتے پھریار
 راکھا۔ مگر اے راکھا جیڑھا آپ اپن رکھ داہک بھانگیاں اے
 ایندی رکھ ایندا بچار کون کرے۔

جیویں جیویں رکھاں ویندیاں مکدین۔ اوں کتوں ودھیک
 تکھانی نال راکھا ویندا مکدے۔ چال کرینھ کنڈی کپیندی ویندی

اے تہ پلھوں ڈیلھے، شنگرے چٹن والے دی ویندے مکدین۔
 پلھوں، ڈیلھے دیاں ٹوریاں۔ پچھیاں تے ٹوکریاں وی کھڈیاں
 ویندین۔

پلھوں فطرت زارد لوکین دامیوہ اے۔ ٹوری ہر گھردی زینت،
 اے۔ پلھوں چٹن۔ میلہ اے۔ مینا بازکے۔ ٹرن پھرن دا
 ملن جھلن دا حیلہ تے وسیلہ اے۔

میلے دا وجود ای میل ملاقات تے قائم اے۔ اے اسڈے
 وسیب دی عادت اے۔ اسڈے انرجی دا آڈٹ لٹ اے
 میلیاں داوی ہک دیوتا میلہ اے جینکوں سخی سروردی وساخی
 آہن۔ جیڑھی سارا وساخ (بساکھ) تے لگدی اے۔

وساخی چکاوٹ گناہ کبیرہ اے۔ حیاتی اچ ہک دفعہ ضرور
 وُنجھیجے۔ تڈاں تہ مزار خان۔ حبیب خان۔ اخوند احمد خان۔
 موسن لعل تاں جو بالاچ وی ایں سعادت کنوں محروم نہیں رہیے۔
 کوئی گھوڑیں تے کوئی کچاویں تے۔ ول کوئی پیریں پندھ۔
 اٹھ کچاویں دیاں تندیراں۔ کاوٹ وچاوٹ۔ نچن۔ جھراں
 ول ڈانگاں سوٹے۔ بھرانداں۔ ول چکیل۔ چوڈول۔ جلیبیاں۔
 گلگلے۔ شرتباں۔ ٹھاڈلاں۔ مامھن۔ ہلھیارو۔ گہنی نلی
 پکرن۔

چھولداریاں دی۔ سُر سنگیت دیاں دیویاں
 سیالے اُٹھالے لے ملاپ وصال داعرس
 رڑھ کپجیٹ۔ آن سمولے تھی آن کھوٹیاں۔ پلے تے ڈہکر

بھرنجی دے موقع دی تقریب ۔

ملن لیوں ای سدائیں حیلہ دی لوڑ رسندی اے ۔
مقرر تھے ہوتے عرسیں تے میلیں دے وچ والے وقفے دے
خال کوں بھرنجی لیوں ذنگل ۔ ملہن ۔ پھیاڑو ۔ کوڈی کرائے ویندن ۔
کھوہ تے ۔ بلیں تے گاڈی وچ ڈاندڑ کائے ویندن ۔

اے ازل دی ریت اے ۔ یوم الست دی ۔ کٹھا کرن ۔
کہیں حیلے بہانے ول الاون ۔ اے ابد تائیں رہی ۔ یوم حشر تائیں
میزان تاں تک حیلہ اے ۔ ول کٹھے تھیوں ۔ الاون بولن دا
سرخر و تھیون تے شرمسار کرن دا ۔ مل بہن دا ۔ دل دے حال
ونڈا اون دا ۔

پرائی نسل وچوں اول سردار مزارخان حشر دو و بھرنجی دے تیار ہیں
وچ اے ۔ اے اہرام ۔ وقت دے پرائے سنگ میل ۔ اے ابو الہول تال
بھرنجی تے ڈسٹ لگ پتین ۔ انھاں دا وقت پورا ویندا تھیندے ۔

رات ٹھہر گئی اے۔ باہروں لڑی گھلی کھڑی اے۔ سیالا جو بن
 تے وے۔ پوہ لے آخری ڈینھ ان۔ این میڈے مکرے دا فرش
 کندھیاں سبھ چرڑ گئیں۔ ڈینھ کوں فرش دھوتا مائیں۔ اہاں
 سناں اے۔ بجاہ پالٹ دی موکل کوئے نی۔ میڈا سی کیوں ہسی؟
 انھاں ڈوں رتے کنبلاں تال کیا تھیندے۔ سوڑتے بجاہ کوں
 سو اپالے لہٹ دا سوال ای کوئے نی۔ مگر اتھوں دا دستور اینویں اے۔
 اینکوں منٹے۔ اتھوں والیں دی مرضی۔ اتوں والے دی مرضی۔
 رب دی مرضی۔ اوں شیت اینویں گنیا ہوسی جو میکوں این پنچترہ
 سال دی عمر اچ اتھ آوٹا ہوسی۔ چوچ آوٹا ہوسی۔ اپنا بت ای
 آپے قبضے کنوں باہر تھی گئے۔ نہ کھپی ہانھ چلا سگھداں نہ کھپتی
 چنگھ۔ آلاوی اوکھا جرڈے۔ پانی۔ گلو کوز۔ پاسا پتر اوٹ۔
 بی حاجت۔ سبھ پرائی مدد نال تھیندا پئے۔ پرائے وس تھی گیاں
 آدمی شیت اینجھاوی بے وس تھی ویندے۔

پتر افضل۔ نوکر چاکر۔ سبھ پوری کیتی کھڑن۔ اپنے بسوں
 کوئے نی پتے گھٹیندے۔ ہک نوکر پاسے کنوں ٹھڈے فرش تے گھوکدا
 پئے۔ ڈوجھا باہروں برانڈے وچ ستالا تھے۔ پتر افضل

شہر دے مکان اچ ٹکیا پئے۔ سارا ڈنٹھ اتھائیں میڈی آدھر بھا
 وچ رہندے۔ پھل میوے۔ گلو کوز۔ انجکشن۔ دوائیں۔ ڈنٹھ
 وچ ترے ترے دفعہ ڈاکٹر آندے۔ ہک دفعہ سول سرجن آپ
 آندے۔ کمپونڈر ڈاکٹر نال ہونڈن۔ پرائیویٹ وارڈ دی صفائی
 ستھرائی دا ڈاڈھا خیال رکھن۔ میڈیا چارٹ ڈیہدے۔ ول
 میں دو ڈیکھ کے چپ کیتی ویندے چلیا۔

میں وی سمجھ رکھداں۔ میں دنیا ڈکھی اے۔ سرجن دے
 اکھیں کنوں اوندا فیصلہ پڑھ گھنڈاں۔ لفظیں دی لوڑ وی کوئی۔
 آفسیریں دیاں۔ سنگتی دشمنیں دیاں۔ حرامی علالی دیاں اکھیں
 سبھ کجھ ڈس ڈنڈین۔ انھاں وچ ان لکھی تخریر ہونڈی اے
 اونکوں اساں سٹچاٹوں۔ کتابیں تے تختی دے ماہر نئے۔ مگر
 اے تخریر نہ چاٹدے ہووے ہا تہ چالھی سال تمنداری کیوں ٹوروں
 ہا۔ اللہ کوئی پاسا پتر اوے ہا۔

۔ انھاں وی ڈھیر خدمت کیتی اے۔ سہن سمجھن ڈیوان۔
 میڈیے لیوں ساری حیاتی بے آرام تھئیں۔ سہن بھلے اے
 آرام کرن۔ میڈی تکلیف دا ویلھا باقی تھولا اے۔ اے وی
 لنگھ ویسی۔ ڈکھ تکلیفاں کتلا ڈٹھیاں ہن سے۔ اتے ول
 مرداں وانگر منہ ڈتے سے۔ پہاڑ دے ہدھیاٹیاں نال ناہیں دے
 پانی تے جھیڑا۔ سوتر بھرا دی شراکت تے سازشاں۔ آپنے راج
 دے شرارت پسند لوکیں دے فتنے۔ جرگے وچ مقابلے۔ ڈی سی
 صاحب دی کاوڑ۔ کمشنر نال ملاقات۔ تاں جولاہور وچ لاٹ صاحب

دے اگوں پیشی۔ جتھ کرسی وی ڈاڈھی دیرنال ملی سہی۔ کتلا
 اوکھیاں پوٹریاں چڑھٹیاں پوندن حیاتی گزارن لپوں۔ اسان
 گزار کپوں۔ بے آون ولے گزیرین تے خبر پوسی۔ پتر افضل گھوڑی
 تے چڑھ چاندے۔ پیا کیا ڈا آندس۔ راج دے فیصلے کرن۔
 لنگر جاری رکھن۔ وساخ و سادون۔ دوٹھاں دکھائی رکھن۔
 چھوٹے دے سرتے ہتھ رکھن۔ حرامی کون اکھ ہیٹھ کیتی رہن۔
 وڈے دا اشارہ سمجھن۔ انھاں چھوہراں دا کم کوئے نی۔
 انگریڈی سی دی بولی وی نہ سمجھدے ہا سے مگر کالھ نال
 کالھ اتے وکھ نال وکھ ر لائی آندے ہا سے۔ تہاں تہ اٹھی ہتھ ڈیندا
 ہا۔ کرسی تے بلھیندا ہا۔ بہرام خان مزاری اتے جمال خان لغاری
 جہیں با اثر جہر گے دے مہرین چیر مینیں نال گوڈے نال گوڈا ر لا
 تے بیٹھوں۔ بے دھڑک کالھ کیتی سے۔ حق دی کالھ کیتی سے
 تہ اساڈی کالھ کون وزن ملدا ہا۔ اتوں دا اشارہ سمجھ اوہو جہیں
 کالھ کرن۔ پالیسی رکھن۔ کوئی پالیسی دی کھیڈ اے۔ رات کتلا
 و ہام گئی اے۔ کوئی نہیں جا گیا۔ کمپاؤنڈروی نہیں آیا۔ درد
 ودھدا ویندے۔

کینجھن ٹھڈھ اے۔ خوتید تے پالا چایا پیا ہوسی۔ روہ دے
 کالے پانی تے کنگ چنگی تھئی ہوسی۔ کمدار گنھور ادا پیا ہا۔
 کئی سالیں کنوں نائیں وی تاں گھٹ وڑھی سہی۔ بند نہیں بھریئے
 رکان مالئے ادا کرن اوکھا تھی پیا ہا۔ کرار دا وناج چڑھدا ویندا ہا
 چلو کچھ وی ہووے۔ اسان تاں اپنی چٹی وڈی پگ۔ سفید گھیر دار

گزنا۔ وڈی دلیں دار سقن اتے ملانی جُتی۔ میلے نئیں تھیون
 ڈاتے۔ سفید پوشی دا بہرم رکھی آیوں۔ حویلی قائم اے۔ لنگر
 چلدا پئے۔ وساخ اچ کھٹوں بھریاں پئیں۔ دُھونھاں دُکھدا
 پئے۔ اساں ایہ کارخانہ اینویں مُردا چھوڑولیسوں۔ جیویں آپنے ابا
 ڈاڈے کنوں اے امانت گھدی ہا سے۔ ابا ستیں اہدے ہن جو
 پتھر مزار توں اصلوں آپنے ڈاڈے تے گئیں۔ کیا شکل کیا ساخت
 مگر ڈاڈے ستیں دی پی گالھ سہی۔ او پہلے وڈے منرو صاحب
 نال ملیا ہا۔ انگریزی دی گھوڑی دی لغام انھاں پتھر جھلی سہی۔
 انھاں جیہاں کون تھی سگدے۔ مگر میں دی او پیریں دے نشان
 سٹیے نئیں۔

کوئی پاسا پتھر اویے ہا۔ کوئی دو اپلا اویے۔ کوئی مُٹھ مروڑ کرے

ہا۔ وے کوئی ہے۔؟؟

اے کیندے گھوکن دی کٹواے۔ سُمھو دے سُمھو۔ گھو کو
 وے گھو کو۔ اسا ڈاڈت جو سُمھ گئے تاں تاں وی گھوکن پئے
 بگیو۔ ناتاں تساڈی اے جرات۔! اساڈی آند دی تانگھ اچ تاں
 چارے پہر گھوڑے سنجی کراہیں لغام جھلی کھڑے رہندے ہا وے
 اساں گھوڑیاں تے چڑھ کتھ کتھ لسنے گئے۔ سلیمان پہاڑ دے اندر
 پَرے پَرے تائیں۔ مزار ہیں دے شادیں۔ مرنے پرنے تے روجھاں
 کشمور تائیں۔ قبیراٹیں، کھتر اٹیں نئیں تونسہ۔ دہواتے کلاچی
 تائیں۔ ہک پھیرے نواب صاحب بہاولپور کوں وی ملیے ہا سے۔
 دیرہ نواب وچ۔ ول بہاولپور و سنج نور محل ڈٹھو سے۔

واہڑے داؤد پوترے تساڈی نوابی۔ تساں وقت کوں سُٹھاتے۔
 انگریز کنوں ریاست بچاگیو۔ سکھیں کنوں لکاگیو۔ ملتان دے
 ڈرانہیں کنوں وی بچاگھدی ماوے۔ اساڈا تالپور بلوچ بھرا خیر پور
 والاوی آپنی ریاست بچاگئے۔ ڈیرا درتے کوٹ ڈیسی دے قلعے
 قائم ان۔ ۶۶۶

۔ قلعہ تاں ہرند داوی قائم اے۔ مگر اینکوں سوال کھا گئے۔
 ایندیاں سلہیں بھردیاں ویندین۔ اے ڈہندا ویندے۔ سبھ
 قلعے ڈیھ ولسن۔ ہر عمارت جو بنسی۔ ڈیھ ویسی۔ ڈھاندے
 کوں کون جھل سگدے۔

پتیر افضل وی اساڈے دوا علاج کنوں بے پرواہ تھی گئے۔
 ٹھلے دی پٹری ہر کوئی ٹھیل چھوڑیندے۔ تھکے جانور کوں چھپڑ
 وی چھوڑ ویندین۔ سکے وٹ تے پل وی آ لھٹناں نتیں بنیندی۔
 کوئی آوے ما۔ میں کہیں کوں کچھ ڈساں ما۔ میں آلاواں ما
 کوئی نہ آسی شیت۔

ما۔ ہن صرف فرشتے آسن۔ انھاں نال الاونٹیوں سنبروں
 میں کیا سنبراں۔ میڈا کیڑھا سمل اے۔ توں فضل چا کر یسین
 تہ چھٹا پوساں۔

پچھو فریدن سائیں۔ سلیمان خواجہ۔ تساڈیاں حاضریاں
 تاں بھرنیدارہ گیاں۔

سوٹھا اجمیر دا خواجہ۔

سائیں ساوے روضہ پاک دامالک۔ تیکوں لاج اے۔

يَا اللَّهُ - لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ

واہ ری جندری - تیڈی دائمی تکیون - !!

پرنیجنٹ - ملاپ

جاوٹ - وجود

مرٹ - نکھرٹ

ول مکان - تعزیت - اِنَّا لِلّٰهِ اِنَّا

اخوند احمد خان مُکانِ ڈے پچھوں تے ویلے۔
 "راتِ شیتِ داخلِ رستی پوسی۔ سَنبرِ دینِ سَنبرِ دینِ کانا
 ڈینچھ دا آگے۔ راتِ وی ٹھڈی سہی تہ آخرو یلھے تے مُکھی وی نال
 آونِ کُنوں جواب چاڈتے۔ اہدے منشی دھیان چند جھل گھدے۔
 میں سمجھاں۔ کراڑ اے کہیں نہ کہیں لالچ وچ ٹک پیا ہوسی۔
 منشی نال سنگ بند ودا کریندے۔ یا ول تھی سگدے جو نویں
 سردار نال بارانہ گنڈھیندا ہوسے۔ ایندی وی سرداریں دی اوں
 زمین تے اکھ سہی۔ بھیرھی ہمیش کُنوں حبیب خان رہیندا آندے
 اتے جو کجھ مرضی آندی ہس ڈوا پٹھیندا ہا۔ متاں نواں سردار زمین
 ایں کُنوں کھس گھنے تہ ول ممکھی اے وچھ نہ وچن ڈلیسی۔ آپ
 ودھیک اجارے یا ونڈدا آسراڈے تے زمین گھن آسی۔
 بہر حال میڈے نال نہیں آیا۔ میوں کلھا آوناپتے گئے۔
 گھوڑی ٹوری جلاں تہ داخلِ وقتی تیج ویساں۔ رات کوں ڈاڈھی
 سردی تھیندی اے۔ پالا چریڑ گھتدے۔ سہن تہ اہا اپنی سنگت
 اے۔ اپنے خیالیں دی۔
 وڈا سردار اپنا دارا پورا کر اگلے جہان تے گئے۔ اسان وی

وَنَحْنُ - ساریاں دا اہو ہک راہ اے۔ اے کوئی جیویں دریا پیا ویندا
ہونے۔ انسانیں دا۔ مخلوقات دا۔ خدا جانے ایں دا موشیاں
کھتوں اے؟ اتے پوچھڑی کتھ تھیندی ہوسی۔ اے کیڈوں
پئے آندین۔ کیڈے پئے ویندن؟؟

جیڑھا ویندے۔ ولدی سدھ دی نئیں ڈیندا۔ پچھوں تے
کنڈ و لائنیں ڈہدا جو پچھلیں نال کیا پیا تھیندے۔ ڈوچار سکے
سورے خواب وچ ڈہدن۔ کالھیں کریندن۔ ول او گالھ وی ہولے
ہولے کھٹ ویندی اے۔ اے کیڑھی غار اے۔ کیڑھا اندھا کھوہ
اے جیندے وچ اے سارے غرپ ویندے کریندن۔ اگلا جہان
سزا۔ جزا۔ میزان۔ اعمال نامہ۔ فرشتے۔ یوم حساب۔ دوزخ۔ بہشت
جلوۃ خداوندی۔ اے سبھ کالھیں سچ ہوسن۔ مگر گیا ہویا ول
آن ڈسیندا کیوں نئیں جو میڈے نال کیا گزری اے۔ ڈکھا واں
تہ مدد کرو۔ سُکھا واں تہ خوش تھیوو۔ ہکا چپ۔ ہکا چپ۔!!
او کوئی اینجھا چپ دا جہان اے۔ چپ۔ سانت۔ سکوت۔ ہک
درگھا سکوت۔ موت جیہاں۔ کیا مرٹ دے بعد ہکا موت دی
چپ اے۔ کوئی آواز۔ کوئی حرکت۔ کوئی چل پل کوئے نی۔ تہ
حیات بعد الموت کیا تھتی۔ جیندے وچ کوئی حرکت کوئے نی۔
تہ حیات کیت دی تھتی۔ موت ای موت۔ اندھارا ای اندھا۔
اے جیڑھا ہوش دا۔ سدھ دا ڈپوا ہلدا نا۔ او وسائپ دیندے۔
ہمیشہ لیوں۔ سو جھلا کھٹ ویندے۔ سدائیں سانگے۔ جیکر
ایویں ہے تہ دل۔ جانور۔ عام آدمی۔ سیانا انسان۔ گنہ گار یا

نیک۔ ولی اللہ دا کوئی فرق کوئے نی۔ سیانے فلسفی۔ عالم فاضل
 نیک ولی بزرگ لوکین دا سدھ دا ڈپوادی ہمیش لیوں وسانپ
 ویندے۔ سو جھلا ہوش دا آگہی دا۔ کھٹ ویندے۔ نور
 فراست دا۔ ولایت، معرفت دا۔۔۔ وی۔۔۔ بچھ ویندے۔
 نہ سئیں۔ معرفت تے ولایت دا نور نہیں وسانپ سگدا۔
 اے ڈپو اہلدارہ ویندے۔ خاکئی بُت کنوں اُتے ہک شے
 وے۔ روح۔ روحانی قوت۔ اونکوں کوئی نی مکا سگدا۔ او ڈپو
 اے۔ ہک وڈی مشعل کنوں ہلیا ہویا۔ جیڑھا این دنیا وچ وی
 ہلدا رہندے اتے اگوں تے وی ہلدا ویندے۔
 ریت دے پدیں تے دریں وچوں لنگھن گھوڑی کوں کینجا
 اوکھا پیا تھیندے۔ بس انھاں رینھاں کنوں نکھتم تہ تھولے پنڈھ
 تے داخل اے۔

یا۔۔۔ کیا کالھ سہی۔۔۔ ہوں۔۔۔ یا۔۔۔ ڈپو ا۔

یا روحانیت دا ڈپو امرن کنوں بعد وی ہلدارہ ویندے۔ اینویں
 نہ ہووے ہاتہ ول اے بزرگیں دے استانیں تے اے لوکین دے کھٹ
 نہ ہوون۔ اے میلے۔ عرس۔ دریاں نہ ہوون یا۔ این طاقت
 اچ سئیں وڈی چھک اے۔ مقناطیس کنوں وی ڈاڈھی
 تکرہی۔ اے انسانیں کوں ہک اُن ڈٹھی قوت نال چھک گھندی آ
 اتے ہر سال رت آون تے انھاں دے پیریں وچ اچوی تھیون
 پئے ویندی اے۔ دماغیں وچ ہک سودا۔ جنوں جاگدے۔ جیڑھا
 اُن آستانے تے وچ پچھیندے۔۔۔ او۔ اللہ۔ کتلا

نہ لوک تہن۔ پاک پٹن دی دری تے۔ لوک ای لوک۔ صرف
 سیرای سیر۔ کیا استان۔ کیا بازار۔ کیا گلیاں کوچے بھریئے پئے
 ہن۔ صرف بک سیک سہی۔ ہکا متناسہی جو دری ٹپ پوواں تہ
 سارے گناہ دھوتے ولین۔ آہن۔ دری ٹپن والی رات
 سجادہ نشین دری دے جندے دے تلوں جھولی جھلیندے۔ جندرا
 آپے جھولی وچ ڈھے پوندے۔ ہوسی۔ لوکین کوں پاک پٹن
 دی دری ٹپن دا اتلاتاں جنون ہوندے جو پولیس دے ڈنڈیں
 دی پروانٹیں کریندے۔ اول بیٹھے تسبیح پڑھسن۔ بیٹھے تسبیح
 پڑھسن۔ ول پوسی جو بک ملول۔ بس۔ اللہ۔ محمد۔ چاریار
 بابا فرید دالعرہ مار جو اٹھی کھڑسن۔ کیڈے گچی پولیس اتے
 کیڈے گئے ڈنڈے تے ٹوپیاں۔ بک زیارتی لوکین دادریا ہوندے
 جیندی جھل نکل پوندی اے۔ جینکوں کوئی بندھنیں جھل سگدا۔
 بابا فرید۔ دو سہیں والا بابا فرید۔

کاگا چن چن کھاتیو۔ کھاتیو سارا ماس
 دوینا مت کھاتیو موبے پیا ملن دی آس

دری تاں حاجی پورولے خواجہ نور محمد پیرا دری وی ٹپی ویندی اے
 آہن کوئی آدمی آٹا گنڈھ ہدھ کے دری وچوں ٹپیا تا۔ ول آن
 جو آٹے دی روٹی پکاوے تہ روٹی نہ پکے۔ بھاہ وی آٹے کوں نہ
 چئی ساڑے۔ ول دری ٹپیئے ہوتے کوں دوزخ دی بھاہ کیویں
 سٹریسی۔ اے تاں ڈسڈے جو سکھڑیں اعتقاد دی گالھائے
 تاں آٹے دا اتے بھاہ دا۔ دری تال کیڑھا واسطہ اے۔؟

درمی کنوں علاوہ حاجی پور وچ عرس دی لگدے۔ ادوں پیر
 پرمار دا جیڑھا قاضی محمد عاقل سلیمان تونسوی اتے حافظ جمال ملتانی دا
 پیر بھائی نا۔ ملتان تاں پیریں نال پُراے۔ حضرت بہاوالحق ذکریا
 شاہ رکن الدین عالم جیڑھے سہروردی سلسلے دے وڈے تھنہ
 ان۔ شاہ رکن عالم دا اوڈا روضہ کہنہ قلعہ ملتان دی آبرو اے۔
 اہدن بادشاہ محمد تغلق آ پنے لیوں بنوایا نا۔ ملتان وچ شاہ
 شمس تبریزی ہے۔ جنہیں سچھ سوانیزے تے لہایا نا اتے
 زیرہ پکایا نا۔ سچھ وی کڈا ہی بیٹھ لہندے۔ جیکر بیٹھ لیجھ آیا ہوو
 نا تے زیرہ دے نال نال ہر جاندار وی نہ بھونچ گیا ہووے۔
 مگر اولیاویں دے کرامات اتے نبیاں دے معجزے کنوں تاں
 انکار نہیں کیتا وچ سگدا۔ انھاں کنوں علاوہ اُچ وی تاں پیریں
 بزرگیں تے اولیائیں دا گڑھ اے۔ گیلانی۔ سہروردی۔ بخاری
 سلسلے دیاں سنہری کرٹیاں اتھ مدفون ان۔ میں انھاں ساریاں
 دی زیارت کیتی وداں۔ مگر میں آپ تاں اونجھے دا اونجھا وداں۔
 زیارتی دا زیارتی۔ درمی ٹپٹاں۔ عرس ڈیکھنا۔ کیا اس
 ایویں ودے راہوں۔ مرید مرید رہی۔ اے پیر نہیں بن سگدا
 پیر بن اچ محنت لگدی اے۔ سوکھانئیں۔ میں بک دفعہ
 چلہ کشی شروع کیتی تھی۔ مگر میکوں اے خرافات ڈسی۔
 جن یا ہمزاد تابع کرن وی بک مشکری جہیں گالھ اے۔ ادھ
 وچوں اٹھی آیم۔ کہیں بزرگ دالٹر پکڑوں نا۔ دامن کوں ڈو ناں
 ہتھاں نال جھلی رہوں نا۔ گوڈے گھساؤں نا۔ منٹھے رگڑوں نا

تہ شیت کچھ مل وی پوسے ہا۔ کیا ملے ہا۔ انا وی تاں کوئی پدھری
گالہ کوئے نی۔

داہل آگئی اے۔ مولوی نور احمد نال رات کون کچا رہی کریں
فجریں ول گھوڑی تے چڑھ پندھ کپیسوں۔

..... آؤ۔ میڈے ہمسرو۔ میڈے پندھ دے سنگتیو!

آؤ۔ گھوڑی تے چڑھ آؤ۔ میڈے خیالو۔ میڈی سوچ
دے اولوں۔ فکر دے پچھاویں او۔

خیال۔ سوچ۔ وی کینجھی شے وے۔ ہک دیکھچوں پی سوچ

۔ ہک دے بعد پیا خیال۔ کوئی خیال۔ کوئی سوچ۔ ہک جاہ

تھارھدی نیں۔ تھرہام نیں کرنیدی۔ پارے وانگر چلدی پلدی

رہ ویندی اے۔ نہ بلکہ اے ہک کسی اے۔ واہ و ہیرا لے۔

یادریاہ اے۔ جیڑھا و ہندا پئے۔ خیالیں دا۔ سوچیں دا۔

اے جیڑھے ڈینٹھ۔ جیڑھے ویلھے کھڑ ویسی۔ سوچ۔ خیال

کھڑ ویسی۔ مک ویسی۔ تہ سوچ۔ میڈی سوچ۔ میڈی

یعنی میں مک ویسیاں۔ میں دا ڈیوا۔ میں دا سو جھلا و ساٹپ ویسی۔

اے ڈیوا کڈاں پلپیا ہا۔ ڈاڈھی۔ اصلوں ڈاڈھی نکئی لاٹ ہس۔

نکرا جیہاں۔ پھدکڑا جیہاں۔ پلوپال مار دی جھولی وچ۔

بانٹرو پندھ ہویا۔ دل اٹھدا۔ ڈسندا۔ ہکے چولے وچ کھیڈدا

ڈرکدا بھجدا۔ او میں ہم۔ جیڑھا ہک ہالی دے گھر جاپا ہا۔

پرائے ہالی دے گھر۔ جیں دی ہک تمنا سہی جو پال کون پڑھا

گفتاں ہا۔ اوں باہمت انسان میکوں پڑھا گھتیا۔ میڈے

اندر علم دا ڈیوا ہال گھنٹیس۔ سُدھ دی شعل روشن کرا گیا۔
 پیو دے دڑکے۔ اُستادیں دیاں چاٹاں۔ این ڈیوے داتیل ہن۔
 آہنا شوق رٹا۔ ڈیوا ہل پتے۔ مسیت کنوں نڈل اسکول تائیں۔
 ڈو جمع آٹھ سال دا پنڈھ کیتم۔ ول آپ ڈیوے ہال تھی پیاں۔
 جاہ جاہ ڈیوے ددا ہلینداں۔ ڈیوے ہال کہیں جاہ دا۔!
 کینجھنی تماشے دی گالھ اے۔ میڈے اپنے اندر جینجھا سو جھلا
 ہوسی۔ اونجھاری پے دے ڈیوے کوں ڈیندا رہیاں۔ مگر این
 سو جھلے کوں اگوں تے پیا تیل پوسی۔ نویاں نویاں کتاباں۔
 نویں نویں سوچ۔ فکر۔ تصور۔ اے سو جھلا کئی رنگ ڈکھلیندے
 کتھاتیں مذہب دارنگ گھن ساوا تھی پوندے۔ کڈا ہوں لا ادیت
 دارنگ مل رتا تھی پوندے۔ کتھاتیں پیلا۔ نیلا وی ہوندا
 ہوسی۔

اے آگتی اے۔ رکھ۔ سرکاری جنگل۔ اتھاں کجھ
 سنبھل تے چلناں پوسی۔ گھاٹا جنگل اے۔ لکڑیاں سے
 جاہیں ان۔ سے پناہ گاہیں ان۔ جیکر آدمی لک سگے۔ اپنے
 اعمال۔ افعال لکا سگے۔ تہ ول کو جھے عملیں افعالیں کوں لکیندے۔
 کو جھپ جیر ہلے لک سگدے تہ ول وجود اچ وی ضرور آندے۔
 گناہ۔ جرم۔ ڈوہ لک نہ سگے تہ وجود اچ وی نہ آدے۔
 لوک۔ جرم۔ ڈوہ کرتے انھاں جنگلاں جھراں۔ براں وچ لک
 آندن۔ او ڈیکھ۔ سچے کھپے پاسے گھاٹے گھاٹے بون ان۔
 اے ڈاڈھے کار آمدان۔ انھاں وچ لکیا ونج سگدے۔ لکایا

وَنَجِ بَکَدے۔ چوری کون۔ چاری کون۔ چوریں دیاں تھمڑوں ان۔
 تھم۔ مال دا تھم۔ چوری دے مال دی پناہ گاہ۔ مال چوری
 تھی اتھ آن لکدے۔ اے ٹرانزٹ کیمپ اے۔ ول اتھوں
 اگوں تے وڈے رس گبر کنیں چُجَدے۔ پتھار یار دی پناہ اچ
 وَنَجِ چُجَدے۔ نِکے نِکے پہاڑی واہ وپیرے وڈے دریا وچ
 وَنَجِ پونڈن۔ چوری چور کنوں رس گبر تائیں وندی اے۔ جیندی
 چھانٹھ ہیٹھ ہوں کجھ آن ساہی کڈھدے۔ لکدے۔ چوری
 دا مال دی۔ اتے نسوکران دی۔ اے چھانٹھ بوہڑ دی چھانٹھ اے
 اینجھے بوہڑاں وسیب اچ عام جام ان۔ اینویں ڈسدے جو
 اے بوہڑ نہ ہووے تہ اتھوں دا سماجی نظام ای ہیٹھ متھے تھتی
 وَنَجے۔

مال۔ رن۔ چور۔ چار۔ تھم۔ بوہڑ۔ بک وڈا سلسلہ اے
 خدا جانے کڈاں کنوں آندے اتے رکتلے تائیں ویسی۔ اسان
 جا چلیوں تہ ڈیکھ جلیوں۔ این بوہڑ دی ڈاڑھی پچھوں تے تلوں
 تے ول واپس دھرتی دد وڈی اے۔ اے مال تے
 رن روگڑھی دی پچھوں دو آپٹے سائیں دو ول آندی اے۔ مگر
 کڈے کڈھاوی ڈیوٹی پونڈی اے۔ جینکوں عام اصطلاح وچ
 جھنگہ اہرن۔ اے جھنگہ نہ ہووے تہ شے پچھوں تے نولے۔
 بوہڑ دی ڈاڑھی پچھوں تے ول زمین وچ نہ پووے تہ شیت
 بوہڑ داؤن قائم ای تہ رہ سکے۔ ڈھے پووے۔
 رکھ۔ سرکاری جنگل مُکدا ای نہیں پیا۔ ڈاڈھا کوئی

درگھا اے۔ ڈوپہر ڈاھل گئیں۔ گھوڑی پگھروچ شہم اے۔
پیشیں دی نماز پڑھ ول ٹرسوں۔۔۔۔۔

۔۔۔۔۔ اے ناڑی جڈاں وسندی پئی ہوندی اے تہ چنگے
وسیرے جتلا ہوندی اے۔ ہن ٹاں سک گئی اے۔ کتھائیں
کتھائیں ٹوچھے تے کھڈیں بھریاں کھڑن۔ جتھوں پکھی تے جانور
آن پانی پیندین۔ ول گاریں وچ پھاسدین۔ چال وچ پھتکدین
کر وکی وچ چنگھاں پھسویندے تے پھنویندین۔ بھگوے
کنوں بھل کر اپیں بندوق دانثانہ بندین۔ تتر دے لادے تے
تتر آندے۔ ول مریج ویندے۔ انسان دے ہتھ تیر کمان۔
نیزہ بھالا بندوق وی ہے۔ اتے عقل۔ سمجھ۔ چالاکی۔
مکاری۔ دھوکے بازی وی۔ نہ نکھی جانور کنوں چکدے۔
نہ اپنے ہم ذات انسان کنوں۔

نماشان ولہیا آن تھتے۔ اتے اونور پور دے ڈیوے پتے ٹمکن !

(۲۵)

نورپور دے ڈیوے دے - وچھلے کنوں علاوہ بالاچ دے کھوہ دا
 ریٹکاٹ وی پیا آندا نا۔ اے بالاچ کھوہ دی گادھی تے پیٹھا
 خیالیں دی جھلاروی و سندا پیٹھا نا :-
 مکھی موسن لعل پیا اہلا با جو میں نویں سردار کنوں اتھوں والی
 زمین دا اجارہ گھن آیاں - اگلے فصل کنوں میں اوند اُمزیرا ہوساں -
 ہوسی - نویں دیاں لویاں کالھیں۔۔۔۔۔ خان حبیب نال ہیکلے
 تھئے پتے با سے - خدا جاتے مکھی کینجھا زمیندار ثابت تھیندے۔
 وے بالاچ آ۔۔۔۔۔ تکیوں کیا۔۔۔۔۔ تیں تاں چور گھرو دی وٹھاں
 سعد گھرو دی وٹھاں - تیڈی ڈاند کنوں ودھیک کیرھی سستی اے -
 توں تاں ڈاند ہیکل۔۔۔۔۔ گادھی وٹا۔۔۔۔۔ پوہ یا مانگھ ہوسی۔۔۔۔۔
 پالاتاں ڈیکھ کینجھا نہ پلٹیا کھڑے۔۔۔۔۔ ہک تکی دی چادر لچ گادھی
 تے پہن - نندر دے جھوٹے آون۔۔۔۔۔ مگر ڈاند ہیکلی رکھن -
 شیت حیاتی اینویں وٹا ویسی - ڈھیر گزر گئی اے۔۔۔۔۔ تھولی باقی
 اے - مقدر دیاں کالھیں ان۔۔۔۔۔ وڈا سردار اے جہان چھوڑ
 گئے۔۔۔۔۔ نیں مکان ڈیون نمھی ورنج سگھیا۔ جیکر ویندا ہم تاں
 رٹھ سکدی ہئی۔۔۔۔۔ حبیب خان۔۔۔۔۔ اخوند۔۔۔۔۔ مکھی اتے پے

تاں گھوڑیاں تے یاسائیکلاں تے گئیں۔۔۔ میں پیریں پندھ وٹھاں ہا
 ۔۔۔ ولدیں ولدیں ہفتے کنوں اُتے لگ وُخے ہا۔۔۔ جیرھے سردار
 دانمک کھادا ہا سے۔ اوتاں ہے کوئے نہ۔۔۔ پچھوں۔ الیاں نال
 "امدن خیردی" کہیں ویلھے ای آکھ آسوں۔۔۔ وُخٹا تاں ضرورے
 ۔۔۔ کٹک تھولی وڈی تھیوے۔۔۔ دعائے ہتھ ضرور چا آساں۔
 ۔۔۔ آخر اساں وی ہک ڈیٹھ مرے۔۔۔ کون کا ندھی تھسی۔۔۔
 جیوے شالا جیاتی ہووس میڈا حیدر ہک سال کنوں نوکری لائق پڑھ
 گھنسی۔۔۔ ول میکوں کجھ ساہی ڈیسی۔۔۔ جیکر اونکوں نہ پڑھاواں
 ہا۔ اپنے کم ارج جُپا ڈیواں ہا تہ ارج میں اپن پوہ دی رات ایجھے
 ویلھے سی نہ پیٹھا کھوہ دی گادھی تے مراں ہا۔۔۔ میں تاں اپنی جیاتی
 گالی اے۔ اسا ڈے وڈی کجھ نئیں کیتا۔۔۔ میں اہلاں حیدر تہ
 نہ اینویں میں والی کار عذاب ودا بھوگے۔۔۔ اوند احمد خاں۔۔۔
 کینجھے مزے نال نندر پیا گئیندا ہوسی۔۔۔ پڑھ جو پتے۔۔۔ ابتدا
 پیو وی میڈے پیو وانگر پرایا مزیرا ہا۔۔۔ اونکوں عقل آگئے۔۔۔
 میڈے پیو۔۔۔ چھتے کاوڑیل پیوکوں اہا سمجھ نئیں آئی جو میکوں
 پڑھاوے ہا چا۔۔۔ وے بالاچ آ۔۔۔ وڈییں دا کیرھا ڈوہ۔۔۔
 اپنی متھے دی لکھی ودا بھوگیندیں۔۔۔ تیڈے متھے دے لیکھ
 چنگے ہوون تہ کہیں زمیندار دے گھر چا پوویں ہا۔۔۔ بھوگ بالاچ آ
 متھے دی لکھی بھوگ۔!!

گادھی کنوں لہنداں تہ ڈاند کھردن۔۔۔ نمھیں ویندا تہ اڈ
 لڑھدی اے۔۔۔ بے کیا لے وچ اواندھا تاں ولا آواں۔ ہک تاں

ٹپ تھی گیا ہوسی ..... ہک لحظہ اوڈھر تھیاں۔ اوڑک ڈاند کھڑ
 تھیں۔ میوں اواندھے تے ای تلی دے چپ تھیون اتے کھوہ
 دے رینکاٹ دی کو بند تھیون نال سدھ پئے گئی ہئی۔ جو اے
 ڈوہیں اشرف پنجالی گچی اچ پاتی اگل چارھی کھڑے ہوسن۔
 ڈیواں ڈوچار سوٹیاں تہ خبر پئے ویسی اگل وٹن دی۔۔۔۔۔ کیہاں
 ڈوہ اے گنگ داہیں دا۔۔۔۔۔ ڈیکھ ڈیکھ۔۔۔۔۔ میٹے پیریں دا
 کھار سٹ تے ول ٹر پئیں۔۔۔۔۔ چلو۔۔۔۔۔ ٹرو۔۔۔۔۔ ہن میں تساڈے
 نال آں۔۔۔۔۔ پورے ڈو پیر رات دے۔۔۔۔۔ گادھی کنوں لہساں ای
 نہ تہ کھڑ سو کیوں۔۔۔۔۔ آخر کٹک سُکا وئی تہ کوئے نی۔۔۔۔۔ کیتھے
 تر لے کر کرتے ڈاھ وگھے کٹک رادھی ام۔۔۔۔۔ نویں نوکھ زمین کڈھی
 ام۔۔۔۔۔ ونگار کیتی ہم۔ پندھراں جوڑے آئے ہن۔۔۔۔۔ ہل ڈنڈال
 ماریو سے تہ وڈا رٹھا ڈھال تے اگے والی زمین تے نواں بھنجو گھتیو سے
 ۔۔۔۔۔ ونگار ولے ڈینٹھ خدا چائے میوں کت دی چس آئی ودی ہئی۔
 ہک دے پچھوں بے جوڑے دی وڈی تندیر۔۔۔۔۔ ٹلیاں دی کو۔۔۔۔۔
 نینگریں دے گاؤن تے کھلیں دے ٹھکار۔۔۔۔۔ ہک پئے نال کھل ٹوک
 ما سے مشکریاں۔۔۔۔۔ واہ وا۔۔۔۔۔ ڈو پیریں کوں جوڑا کھول تے گڑا
 دے مٹھے چاولیں دیاں پاتریاں اگوں آن رکھیم۔۔۔۔۔ ڈوں سالم
 دیگاں چارٹھیاں ہم۔۔۔۔۔ مٹھے چاولیں دیاں ڈوں دیگاں۔۔۔۔۔
 چاولیں وچ گھیو کچھ سوایا گھتایا ہم۔۔۔۔۔ بس واہ واہ تھی گئی ہئی۔
 دل ہک بیہل مار۔۔۔۔۔ ریج دا پانی ڈے۔۔۔۔۔ ہل ویا۔۔۔۔۔ سہاگا اتوں
 پھیر سیوم۔۔۔۔۔ دل جیرھلے نالی دا وقت آیا۔۔۔۔۔ دل ہی ونگار کیتم۔۔۔۔۔

بکے ڈینھ آٹھ وگھے نالی ڈوا چھوڑی ہم۔۔۔۔۔ جھولیاں بدھی بک ہتھ
 نچ دی مٹھ دالانالی دے اتوں۔ ڈو جھے ہتھ اچ چوڑی۔۔۔۔۔
 بک دے پھوں پیا جوڑا۔ بس میں شابس شابس کیتی رہ گیوم۔
 ڈو پھریں ڈھلپیں کوں نالی پوری تھی گئی۔۔۔۔۔ بس ہوک پیوم۔۔۔
 ڈو ڈینھ چنگھیں وچ رزارہ گیا۔ ول جو یاریں سنگتیں دیاں ونگاراں
 شروع تھیاں۔۔۔۔۔ نالی داموسم کھٹاتہ ونگاراں وی آن کھٹیاں۔۔۔
 آفر جیڑھے میڈھی ونگار تے آتے ہن۔ انھاں کنیں تہ ضرور و پنجاں
 ہا۔۔۔۔۔ ونگار۔۔۔۔۔ پرتاں۔۔۔۔۔ تے مرٹاں۔۔۔۔۔ انھاں موقعاں تے
 پھوں تے کیوں رہوں۔۔۔۔۔ اچ ہے داصباحیں آپتاوارا لے۔۔۔۔۔
 وارے دی کھری اے۔۔۔۔۔ پیر بھرنیدے آندوں تہ کوئی اساں کنیں
 وی لنگھ آندے۔۔۔۔۔ بک پھیرا پانی کوں پیا ڈے آواں۔۔۔۔۔ متاں
 رُونڑاں پئے گیاں سوون۔۔۔۔۔ زمین ڈاڈھی کپرا اٹھی اے۔۔۔۔۔
 چھوڑیاں تے ڈلیکارو واگھتدین۔۔۔۔۔ رُونڑاں پور پور روون آ
 ویندا ہا۔۔۔۔۔ ہن تہ پانی ویکھ پئے۔۔۔۔۔ رڑھ کوں ڈو جھاپانی پیا
 ڈینداں۔۔۔۔۔ وے میں او اندھے تے پیا وینداں۔۔۔۔۔ نامرادو
 کھڑنہ تھولہے۔ ناتاں سوٹیاں نال کھل لہا گھنساں وے۔۔۔
 ۔۔۔۔۔ ول کھڑتھنیں۔ گیا وی بک جھٹ لیوں ہم۔۔۔۔۔
 آخر اے وی تاں ساہ بھری شے ون۔۔۔۔۔ تھک پوندن۔۔۔۔۔
 میں وت کیرھے ڈالے بستے ودا ڈیندا انھاں گنگ داہیں کوں۔۔۔
 شابس پتر ٹر پوو۔۔۔۔۔ بس تھولی دیر کنوں پچھے ودھا گھنساں۔
 شابس۔۔۔۔۔ ہن پچھنہ ماروتہ ٹرو۔۔۔۔۔ میں کچا دھی گروا گھنڈاں۔

اے گھنوو... ٹر پووو... شالیں اینویں اینویں... اے ڈیکھو
 میں وی تساڈے نال گادھی تے پیٹھاں تھیا... ٹر دے جلو...
 بھدے جلو... کھوہ دا سارا پانی چا گھنوو... اے رٹھ پک پوسی...
 اگے تساکوں خرید کھوائی ہم... سادی کٹنگ کھولیاں... ول
 نو کنوں پچھے نار چرسو... گاہ ویاھے منہ مرلیو... داٹے
 کھادھونوے تہ پوتھ بھن گھتائوے... لاواں بک سوٹی
 ول مٹھے پتے تھیندو... گاہ کنوں چٹے جھوٹہ دے پتے بھر
 کھڑیاں... سارا سال پتے کھواہے... خبر سیوے اگلے سال دا
 زمیندا مکھی موسن لعل اے... کراڑے... کجھ نہ کجھ مروت کرلیسی
 گھاہ پٹھے دی سنہولیت ڈلیسی... تساکوں ساوے نال رچیاں
 رچیاں... کراڑے... ونڈ وچ... لیکھے وچ ضرور کڑکی کرلیسی...
 اگے وت کیرھا اساکوں پورا حق ملدا آئے... وے ستیں...
 کراڑیں وچ کجھ باقی ہوسی تہ ہوسی... اساڈے وچ تاں...
 بس چپ دی جاہ اے... میڈا خیال اے... ڈومہیناں کنوں
 پچھے لوپتے ویسی... اول آجھوں کھاسوں... وستی دے چھوہر
 وی کھاسن... اپن دفعہ کھلے مرلیاں کھلے... ول لائی ہار آسن
 نہ ساری رٹھ کپین... شام کوں گنڈھڑیاں پدھ پڑتے
 پنج ہار بنیسوں... وستی دے پال تے زالاں وی ڈوڈھ چپٹن
 آسن... پھاپل وی آسی... پھاپل پھلے سالیں وی آندی
 رہ گئی ہئی... خریدے پورتے ساوا گھاہ یکا گھن ویندی اے...
 میں وی خدا جانے کیوں چا ڈینداں... سن تاں اہا کالھ ای

کوئے نی۔۔۔ کڈا ہوں ہو سی تہ ہو سی۔۔۔ خیر پار بنا گھیسو۔۔۔ ترے
 چار ڈینھ چٹکے تے سراسوں۔۔۔ میں وی تے ڈاندوی۔۔۔ واگھان
 داراہ ڈیکھوں۔۔۔ ڈکھن لگسی تاں ترانگل نال پڑی اچھی کریاں
 ول پار بلھیاں۔۔۔ زمیندار ونڈ تے آسی۔۔۔ او لگی درکھان ہوچی
 کنبھار۔ پوئی آسن۔ او لگ دی ہک ہک چوٹھ گھنن۔ فقیر فقرا
 پیر سادات دا حصہ کڈھوں۔۔۔ ادھار لہسی۔۔۔ ول جیرھا
 مقسوم ہو سی۔ گھر چا ویسوں۔۔۔ مگر تساڈے بھوں کوں تاں کوئی
 بھولا کوئے نی۔۔۔ سُن پانی کوں آخری پھیرا ڈتی آواں۔ ڈھیر
 دیر تھی گئی اے۔ متاں ٹرٹ نہ پیا ہووے۔۔۔ رات دا پچھلا
 پرے۔ ڈانڈیں کوں ڈڈھ پھرو یا یا ہم۔۔۔ شودے گرہیندے
 آندن۔۔۔ نبھائی آندن۔۔۔ وے مار پووے ہے۔۔۔ کھرنہ
 تھیوا ہے۔۔۔ نیں ویندا پیاں۔۔۔ ڈٹھی۔۔۔ انا کالھ تھی اے
 ۔۔۔ پانی ٹرٹ پئے۔۔۔ کیارا ادھورا رہ گئے۔۔۔ کھڈوالے
 پاسے روٹ پئے گئی اے۔۔۔ چنکاں بدھ گھنداں۔۔۔ پانی
 ڈاڈھا ٹھڈھا جریڑاے۔۔۔ برف اے برف۔۔۔ اے تاں
 بدھیج گئے۔۔۔ مگر کھوہ دے رینگاٹ دی کووی مک گئی۔۔۔
 ول ڈاند کھرتھن۔۔۔

۔۔۔ کھڑے نیں۔۔۔ آندری پھ تھئے۔۔۔ پارھی

ویلن پیا بھیندے۔۔۔ پیلی ویلن بھنٹن کوڑاے۔۔۔

جیرھا عشق پنجالی پاتے
 بھنے ویلن ہووس ٹھک (احمدی)

دے یہہ اینویں تھیں جیویں پیو تیڈے دا ہنجاہ ہووے۔
 اٹھی.... اٹھی پتر.... اٹھیں کہ لاواں ڈو سوٹیاں۔۔۔۔۔ شالیں
 اٹھی گڑوا گھدی ام۔ ہن کر پوو۔۔۔۔۔ او ابو چلو چلو۔۔۔۔۔
 گا دھی ویاوٹن ڈاڈھی ڈکھی اے پئی!۔۔۔۔۔ بالاچ آ۔۔۔۔۔ چنگا یا
 جوڑھ پوویں ہا۔۔۔۔۔ سیالے دیاں راتیں۔ ٹھڈھا پانی۔۔۔۔۔ ڈانڈ
 گرے۔ کھوہ باری۔۔۔۔۔ گا دھی تے ہن۔۔۔۔۔ سختیاں کڈھ
 گھدی اے۔ کٹنگ ریاوٹن تے پکاوٹن مصیبت اے مصیبت۔
 این کنوں ساوٹی دا فصل سوکھا اے۔ این دفعہ سریاں ریاں
 ہم۔۔۔۔۔ بیجا حبیب خان زمیندار مل گھن ڈتا ہا۔ راہی ول
 رکیں کنوں مل تے رہوائی ہم۔۔۔۔۔ پانی وچ نیجے دے چو پے
 ڈیون کوئی اینجھے اوکھے تاں کوئے نی۔ زال میڈی وی نال رل گئی
 سہی۔ ہک چھو کراڈنر کا رکھی ودا ہووے

راہی رہوا گھن راہیا
 رقم اتھاں ہتھ روکے

۔۔۔۔۔ کچھ پک گئی اے کچھ سوک ہے

(پیرنجش تیر)

سیو پانی پلیندا رہیوم۔ ڈوا ڈھائی مہیناں کنوں سریاں پک
 گیاں۔ لوگھت۔۔۔۔۔ کپیوم۔ ول ٹوکرے۔ کھٹڑے۔ کھارے تے
 چھنڈک گھر چا ایم۔۔۔۔۔ پلال دی دن لار کھیوم۔۔۔۔۔ اینویں جوار
 ہاجھری دی رڑھ وی سوکھی اے۔ انھاں دی جھار تھکن کچھ ڈکھی
 ہے۔۔۔۔۔ منھے تے چڑھ سارا ڈیٹھ کھنیا ٹی نال غلول مارن نال

ہانھاں چڑھ پونڈین۔۔۔۔۔ ول ہوہو۔۔۔۔۔ ہوہو۔۔۔۔۔ سارے ڈینھ
 رڈے وی رہو۔۔۔۔۔ مکدی گالھ۔۔۔۔۔ روزی کھاوٹ ڈاڈھی اوکھی
 لے۔۔۔۔۔ تاساں تاساں ڈوں پھر کھوہ و با چل بندرتے کھل نال لویا
 ہونیا گھاہ کھاسو۔۔۔۔۔ ہل۔۔۔۔۔ ڈنڈال۔۔۔۔۔ مالھا۔۔۔۔۔ کھوہ۔۔۔۔۔ بس نہ
 تساڈا اہو ای کم اے۔۔۔۔۔ انھاں کماں وچ تاساں میں وی تساڈے
 نال ہونداں۔۔۔۔۔ تاساں پال کوئے نی پڑھاوٹے۔۔۔۔۔ انھاں دا
 خرچ نہیں بھرنا۔۔۔۔۔ زال دے نخرے۔۔۔۔۔ کپڑے لٹے تے نہیں گھنٹے
 راج برادری کون تاساں نہیں منہ ڈیونا۔۔۔۔۔ سوکھے او میڈے سنگتی
 جناورو۔۔۔۔۔ اسان تاساں جناوریں کنوں وی پچھلے پاندہیں۔
 سہن پانی تڑدے تے تڑٹن ڈے۔۔۔۔۔ نمھی ویندا ڈیکھن۔
 رات ممکن والی اے۔۔۔۔۔ فجریں کون آن ڈیکھساں جو کپڑھا آھیا
 پیتے۔۔۔۔۔ کپڑھی وکڑھی رہ گئی اے۔۔۔۔۔ اپن پالے وچ کون گادھی
 کنوں اٹھے۔۔۔۔۔ لنگ ای اکریج گئیں۔۔۔۔۔ گگدام شوڈے وی ہوک
 پئیں۔۔۔۔۔ بس ڈو مہینے باقی ان۔۔۔۔۔ وساخی دے ڈینھ لوپسار شروع
 شروع تھی ویسی۔۔۔۔۔ ول و نواڑ رہیں۔۔۔۔۔ او سوکھے ان۔۔۔۔۔
 سیو تے تیار تھی ویندن۔۔۔۔۔ ول وارپ دی چٹائی تھسی۔۔۔۔۔
 ہر کوئی اپنا وار مقرر کر گھنسی۔۔۔۔۔ میں منگل دا ڈینھ رکھار سنداں
 ۔۔۔۔۔ زالاں چھوہریں تے چھوہر آولین۔۔۔۔۔ جھولیاں کاٹے ہدھ
 سانگلیاں سمیت پھٹیاں پئیں۔۔۔۔۔ کیوں جو اساڈے ساوے
 وار ہوندن۔۔۔۔۔ انگریزی وار دی چھٹی سانگلی گوں اچ چٹج سگدی
 لے۔۔۔۔۔ اپن وار دی چھٹی کون ول کھٹے پھتے تے سانگلیں کنوں آج

کریں۔ ول زمیندار داکاراوا وند کریسی۔۔۔۔ پھٹی دا چھپواں
 حصہ چٹائی وچ ڈیسی۔ گوگڑیں دا ادھ۔۔۔۔ اوڈوں بھانجی گھن
 اتھاپیں کراڑ کنوں ڈرکوں، اچار، تلونگریاں، تیل شکری گھن تے
 کھاویسین۔۔۔۔ کہیں دے نال نئے پال دی گنگوٹی وچ ہوندین۔
 او کہیں دن نال گنگوٹی بدھ کھڑیندین۔۔۔۔ ونواڑ دی چٹوئی دے
 وارے دی وی وڈی رونق ہوندی اے۔
 کہیں تاں اے کائون بناتے۔

ونواڑ دا اچ وار ہے

جھبر تھیو گلزار ہے

کئی بات گل چھیری رہن

بھیرے وی او جھیری رہن

تھوڈاں تے وی مسکار ہے

(محمد حسین)

وے بالاچ آ۔۔۔۔ پرہ پھٹ پتی اے۔۔۔۔ اچ ڈانڈیں کوں

مار گھتی۔ او اہو۔۔۔۔ اللہ اکبر اللہ اکبر۔۔۔۔ اہو مللاں

نور محمد۔۔۔۔ ساری رات زال نال ستا پیا رہیے۔ صبح وستی دے

کھوہ دے کھاڈے وچ دھاں کراہیں ہن بانگاں کھڑا دیندے۔

دے مللاں۔! ساری رات کھوہ ویاویں اتہ ول ڈیکھاں باجو

کیویں اچیاں بانگاں دیندیں۔۔۔۔

۔۔۔۔ پچھلے سال اصلی بانگاں گھتے تہاں اے بانگ ڈیون دا

کھم مللاں آپ سنبھال گھدے۔۔۔۔ جیرھا فصل ہے۔ اے اول

بچ ویندے۔۔۔ جیو پ ریکی دا بھائیوال ہووے۔۔۔ اسان
 دی کچھ نہ کجھ پوئل ڈے چھوڑیندوں۔۔۔ خدا دے ناں دی
 خیرات۔۔۔۔۔ میڈے حیدر کون قرآن پڑھایا لاسی۔۔۔۔۔ اینداوی
 حق تھیندے۔۔۔۔۔ پیاشودا بکتھوں کھاوے۔۔۔۔۔ ایندی کوئی
 رڑھ رادھی پئی اے۔۔۔۔۔ اسان نہ ڈلیوں تہ کون ڈلیسی۔۔۔۔۔
 اساکوں دی خدا آپ برکت چا گھتسی۔۔۔۔۔ اوندے ناں تے ڈتا
 چنگا ہوندے۔۔۔۔۔ شالا میڈے حیدر دی خیر ہووے۔۔۔۔۔ اگلے سال
 ڈاھ جماعتاں کر گھنسی۔۔۔۔۔ ول حبیب خان کون یا نیکے سردار
 کون آکھ تے نوکری لوا ڈلیوں۔۔۔۔۔ وڈے سردار ہو ریں تاں وعدہ
 کیتا نا جو انگریز ڈی سی میڈا پارا اے۔۔۔۔۔ تیں اُون کنوں نوکری
 گھنوا ڈیاں۔۔۔۔۔
 ۔۔۔۔۔ میڈے ڈاند ای بانگ سُن تے کھڑ تھین۔۔۔۔۔ او سُن
 تاکوں ودھاواں۔۔۔۔۔ ولین کڈھاں۔۔۔۔۔ پنجالی گلوں لہا
 تاکوں بھانے وچ بندر تے ہدھ گھا ڈلیساں۔۔۔۔۔ ول تاں خوش
 تھیوناں۔۔۔۔۔
 ۔۔۔۔۔ میڈاوی اللہ اے۔۔۔۔۔

بالاچ دا سبھ کیرھلے اُبھرنے تے کیرھلے لہندے۔ اہا
 سبھ کوں خبر ہووے تہ ہووے۔ اونکوں آپ کوں تاں ایں گالھ دی
 سُدھ ای کوئے نہ سہی۔

بالاچیں دے سبھ وت اُبھرنے کتھاں ان۔
 سبھ جیکر اُبھرنے تہ لہندا ضرور اے۔ ڈاڈھا کوئی ظالم اے۔
 جان بل دا سبھ وی تاں سہن پڈدی دیگر (عصر) تے کھڑا اے۔
 عقاب دی شکل والا راہو ویندیں ویندیں ایندی وی مڈھی
 پدھوائی گئے۔ بس سہن لاٹ پلائی یا۔

اے بل جنھاں کوں سنبھیں سیٹھ ڈتی کھڑا اے اتے سنگیں تے
 چاتی ودانا۔ او سہن پھرتا کی مارتے اڈرن یا ڈسہن والے سہن۔
 جنھاں کوں جھلن سہن ایندے وس کنوں پاہر تھی پیا یا۔
 ڈاڈھا جیرھلے ڈاڈھائی کنوں تھکدے تہ بیٹے تے تھورا
 لاوٹ لیوں اوندی مرضی پچھدے۔ اوندے نال لاوٹ دا منڈھ
 بدھدے۔ جیویں تہ اٹھن دے بعد۔ بھراندا ڈو جھا راوندنہ
 تھی پووے۔

مرضی پچھن دی ریت پرائی اے اتے سوٹھی وی ہے

گھوٹ کنوار کنوں انھاں دی مرضی پچھی ویندی اے۔
وَنج پوار اچ ہک ڈوجھے دی مرضی نے رضامندی گھدی

ویندی اے۔

زن۔ زر زمین۔ کنوں علاوہ زور (طاقت۔ اختیار۔ اقتدار)
دی ایگھی شے وے جتھ سیانے لوک مرضی پچھ گھندن۔ انا
مرضی پچھی ویندی رہی ہے۔

ایتھنزدے ڈلفی مندر اچ

روم دے بازی گاہ یا زیر دامن کوہ
سقیفہ بنو ساعدہ یا منبر نبوی تے

ایں اقتدار و اختیار دے معاملے وچ مرضی پچھن دی ریت
فرنگیوں اتھ آندی۔ تھیوری وچ پریکٹس وچ نہ۔
مگر سٹن راؤنڈ پورے تھی چکے ہن۔ ات لیوں سٹھ ڈاٹھل
نال الاپول کر اوندی دل رکھنی کر آخری راؤنڈ کھٹا وٹا ہا۔
تپاں مرضی معلوم کرن دانٹک کھیڈیا و نچ رہیا ہا۔

ایں نانک دے ترنگا تے چند نارا ڈوہین MAIN اداکار
ہن۔ فرنگی آپ جیکر ہدایت کار نہ ہاتہ پروڈیوسر ضرور ہا۔ سائیڈ
ایکٹروی ہوں سارے ہن۔ نانک دے ڈراپ سین ویلھے
خبر پئی جو اتھ وی ہک راہو کم کریندا پیا ہا۔

ہوں سارے دیوتائیں ولن دا پارٹ وی کیتا ہا۔
مریخ دی کاور دی رتواہن ساری دھرتی کوں ولھیٹ
ساھیٹ کیتی ویندی ہتی۔ ڈاٹھل تے سٹیٹس دی کاور ممکن

دی نہ سہی۔ جتھ کتھ۔ میڈی مرضی۔ اساڈی مرضی۔ دا
نعرہ پیا لگدا یا۔

سُدھ سُجاک تھی پئی سہی۔

گنوا ماتا۔ اپن بل دے سٹھوں نِکٹن لیوں پھتکدی پئی
سہی۔ اتے ڈسدا یا جو آپ پھوڑی تھی پوسی۔ رت ورت تھی
ویسی۔ نائک رچایا گیا یا۔ کھیل واہ جو یا۔ پروڈ پوسدی
سیاٹپ دی کیا کالھ کریجے۔ مین اداکاریں دی اداکاری چوٹی
تے پہنچی ہوئی۔

ڈوسمبل ڈو علامتاں نشا بُرتے پدھریاں تھیاں اتے
ہر ہک دے دل ڈور وپ ہن۔

ترنگا۔ چندرتارا

گاندھی ٹوپی۔ جناح کیپ

اکھنڈ اکھنڈ۔ وند وند

بھراہوں بھرا تھی رہوں۔ حاکم رہیوں محکوم تھی نہ رہوں۔

ہکا حویلی۔ کراڑیں والا جوائنٹ فیملی سسٹم

اپنا گھر اپنی جنت

گنوا ماتا۔ ڈھک ڈھک تے تراڈ تراڈ تے ہوک پئی سہی۔ چھ

اللاری ہس۔ سنبھیں نال جھوٹیں کھروڑی سہیں۔ شنگری ای

شوکی اے۔ بھوتے ڈتن سہی۔ سنگ مارین سہی۔

علی گڑھ تے بنارس دے جھیلیں کنوں چھل نکل پئی جہیں

ملک دی چنڈ گٹھ نہ چھوڑی اتے وستی وستی ننگال پہتا۔

سُدھ و پھلن پئے گئی
موجود کوں آپنے وجود دا احساس تھیا۔ مگر دلیلیں وات آگیا۔
تری کڑے تے کھڑا یا۔

دیوتا اچاں اقتدار دے پہاڑ دے چوٹیاں دے ایڈوں اوڈوں
ودے لندھے تے لُترے تھیندے ہن۔
فرشتے اسمانیں دی مخلوق ہن۔ اسمان دے مظہر نال لگ گئے۔
وسیب دے علاقے دی پوہڑ تے چندرتارا لہراون لگا۔
ترکڑی تاں ترنگے نال ہئی۔

کھوہ تے ڈاند و ہندے رہیئے۔ کوئی گادھی تے پیٹھا رہیا۔
اوندی پرہوت کڈاں پھٹسی۔ اے تاں اونکوں وی خبر
کوئے نہ ہئی۔

ایں چھولی وچ اوند بھانگیاں کتھ اے۔ ؟!
— کھوہ دی گادھی تے بالاچ
— ویڑھے وچ پوہاری ڈیندی ہوتی ساونتری
دھرتی تے ڈو اولوں۔
اوجھ۔ بے سُدھ۔ مگر وجود دا لازمی بھانگیاں

ساونتری - ساونتری - میں ساونتری آں - میں -
 جبکہ - ساونتری آں - تہ - میڈا ساونت کیتھ اے - ہائے رام اے
 میں وی کینجھی آں - میڈے وشواش اچ اے کینجھی گالھ آگتی ہے
 بھگوان - ! میں کنتیں کوں ستھ لائیدی آں - بھگوان معاف
 کر اے - میڈا کم پوہاری ڈیوٹن - چاہ چو کا کرن - ماتاجی دا
 بر آکھن منن - اتے پتاجی دے چرن چھوون - بھگوان دے
 اگوں سیس نواون اے - سو میں کریدی آندی آں -

اے ماریا ساونت کتھوں آگتے - میکوں سدھ ای نہیں پئی.
 میڈا ویر پھرا اوم پرکاش جیوے - میڈے پتاجی شال حیات ہون.
 ایں گھر وچ کوئی نی آسگدا - مگر - مگر میڈے وشواشیں وچ -
 میڈے سوچیں وچ کہیں کوں آون کوں کوئی نہیں سٹک سگدا -
 کون جھل سگدے - میں آپ - میں آپ - میں آپ ساونتری آں -
 دلیر آں - بہادر آں -

ہائے بھگوان - میں تاں ڈاڈھی ڈروک آں - میکوں بہوں
 شتیں کنوں ڈر لگدے - ہلی کنوں - اندھارے کنوں - بھوتیں کنوں -
 ڈانگ ڈنڈے کنوں - دڈے گبھرو نینگر موسلے کنوں - موسلے

چھوہروی کینچھے ہوندن - انھاں دریاں وڈیاں گھلیاں ہویاں اکھیں -
 مُرکدے تھوڈے - پھڑکدیاں گلھاں - ہائے ہائے - میکوں تاں
 اصلوں نئیں وڈدے - موئے ماریے - آہدین اے ملیچھہ ان -
 پلیدن - پلیدن - ؟؟ تو نے کپڑے صاف ستھرے وی ہوں
 تو نئیں دھاں پوتیل پھلیل مکھ آون - ول وی - ؟؟
 بھگوان - ! میکوں کیا تھی گئے - اے سجدہ لوک کتھوں
 آگئیں - اے موسے چھوہر - او گبھرو نینگر - او ساونت -
 تندیراں بدھی لنگھدے ویندین - میں آپے تاں کوئے نی سڈپیا -
 ول کیوں وشواشیں وچ پئے آندین -

کچھ ڈینھیں کنوں میں جیرھلے ای بھگوان دی مورتی دے
 اگوں سندھیا لیوں پہندی آں - ایویں تھیندے - این
 تھیندے - بھگوان کینچھانہ سوٹھا اے - پیارا اے - دل اہدی
 اے - اینکوں چاگھناں - گلکڑی پاواں - چھاں - بھاگل پانال
 سمھاواں - ہائے رام - میڈھی توہاں - توہاں - بھگوان
 میکوں معاف کراہے - تہاں جتلا سوٹھے او - اتلار حمدل وی
 ہوسو - اتلار دیروئی، بہادر وی - تہاں تیرکمان چلا سگدو -
 بان مار سگدو - بندوق - ؟؟ تہاں سوٹھے - ساونت - سوٹھے
 ہمیش ساونت ہوندن - مُرکدے تھوڈے - لسکدے بدن - مضبوط
 ڈولھے تے ستھلاں - بھگوان - رحم کرو - میں کیا کراں -
 کیڈے دَنچاں - کیا سوچاں - میڈھے وشواشیں کوں کیا ویندا تھیندے !! ؟؟
 ہن تھی گئی سندھیا - قبول وی تھی گئی اے - چلو - ہن

ہوناری ڈیوں۔ میڈاویر بھرا اوم کتھاں ودا ہوسی۔ کینجھانہ سندر
 اے۔ سُن تاں نینگر تھی گئے۔ مچھیں دی ساوک ای تھی آئی ہن
 پتا جی آہدے ہن۔ ہرند والے منشی دھیان چند دی دھی نال
 پر نیسوں۔ پاتا جی دا خیال تا تو نسہ کنوں کنوار گھن آسوں۔ میڈھے
 بھا بھی کون ہنسی۔ جون وی ہنسی۔ جلدی بنے۔ میں ویرکوں
 موڑ ہدھیاں۔ تلک لیاں۔ گانے ہدھیاں۔ کاج کر لیسوں۔
 بھا بھی آسی۔ میں بھا بھی دے پیر دھو پیاں۔ رام چائے۔
 دھوون وی ڈیسی۔ کینجھی ہوسی۔ ہولے آلا والی۔ ہر کر کے
 تھوڈیں والی۔ ہر۔ ہر کٹی۔ ہر۔ چھتی۔ ہر۔ جیہو جہیں وی ہوسی
 ول وی میڈی بھا بھی ہوسی۔ کتھوں آسی۔ ہرند کنوں۔ تو نسہ
 کنوں۔ تو نسہ ولے لوک وی کینجھے مٹھے ان۔ کینجھانہ پیارا تے
 مٹھا لیندین۔ اگلے ڈینھ جیڑھے زال جوان آئے ودے ہن۔
 میں دو ترتر تکیندے ہن۔ ول میڈے نال گہل مہل تھی
 زال پئی اٹاوے۔ کینجھی نہ مٹھی زبان ہوسی۔ مگر متھے تے تاں
 ترپڑھیاں ہنسی۔ ہونہہ۔ میڈا کیا۔ مگر انھاں دا پترو وی
 تاں انھاں نال تا۔ گبھرو۔ نینگر۔ اے دلیر بہادر ہوسی۔
 ساونت ہوسی۔ اے وی ساونت تھی سگدے۔ کیندا۔ ہر
 کہیں نہ کہیں دا۔ مگر میڈا کیا۔ پاتا جی نال کیا کھسک کھسک تے
 پئے لیندے ہن۔ آئے کیوں ودے ہن۔ انھاں دا گبھرو کیوں
 آیا ودا۔ کوئی ہوسی و سچ و پار دی گالہ۔ یاراج برادری دا قبیلہ
 میڈے پتا جی۔ مکھی ان مکھی۔ وڈے و پاری ان۔ زمیندار ان۔

میڈے پتاجی جیہاں کون تھسی۔ اینجھے ہونڈن ساونت۔
 اصلوں بھگوان دی مورتی جہیں۔ پتا۔؟ ساونت؟؟ بھگوان؟؟
 نہن ڈرچ گئی اے ہو ہاری۔ چل چاہر چوکا کرو۔ ساونتری بہادر!
 ہائیں بہادر۔؟ ہتی کنوں ڈرنی۔ گہرو نینگر کنوں۔ اسان رنے
 ڈردے کہیں کنوں۔

میڈے پتاجی۔ میڈا ویر بھرا۔ کینجھے نہ سوٹھے ساونت ان۔
 سارے مرد اپویں ہونڈن۔؟ نہ۔ کجھ تاں اصلوں نہیں ہوندے۔
 کجھ تھولا تھولا ہونڈن۔ جیویں۔! جیویں۔! جیویں۔؟؟
 ہائے میڈا کیا۔!؟ مگر کجھ چنگے تاں ہونڈن یا ڈسڈن یا لگڈن۔
 جیویں سکندر خاں۔! بالکل نہ۔ ڈرا کلا۔ ڈاڈھا۔ اکھیں
 پوڈن والا۔ دل حیدر وی نہ۔ دل منصور داتاں بہر و بھروں پیا
 خیال آندے۔ میکوں اوندے نال کیا۔ جیکر چنگا ہوسی وی سہی
 تہ اپنے لیوں پاپٹی کہیں مار۔ بھین یا ہووٹن والی لیوں۔!
 میڈا کیا۔ اوندے تھوڈ مڑکڈن۔ مگر نہ مڑکن وانگر۔ اکھیں وچ
 جوت اے مگر وسانتل وسانتل۔ جیویں کجھ سوچیندا ودا ہوے
 بہت دا پورا پنا۔ آلاوٹن وچ آدمیت ہسی۔ جڈاں میں چھوہریں
 دے اسکول پڑھدی ہم۔ صرف اسہو ہک چھوکر انا جیڑھا اس اڈے نال
 نہ کستیندا ہا۔ الیندا وی چنگا ہا۔ سبق وی مفت ڈسیندا ہا۔
 حیدر تاں جیویں چور۔ سکندر تاں جینویں سینہ زور۔ منصور وی
 اٹھائیں اے۔ جتھ میڈا ویر بھرا اوم پرکاش اے۔ میڈے ویر نال
 اوندی ڈاڈھی سنگت اے۔ کڈا ہوں کڈا ہوں اوندے نال اسادے
 گھرو وی آندے۔

اماں ڈاڈھی اونڈے نال خوش تھی الیندی اے۔ اساڈے گھرتاں
 ایویں پیٹھا زہندے جیویں اوپرا مہمان ہووے۔ میٹھے نال تھولا
 جہاں الاگھندے۔ میکوں اُوں ویلھے ڈاڈھی کھل آندی اے۔
 جیرھلے اوچوری چوری پھیر ویں اکھیں نال میں دووی ڈیکھ گھندے۔
 میں دوکیوں ڈبڈے۔ میٹھے نال اونداکیا ہے۔ کجھتاں ہوسی۔ جو
 ہک ڈینھ اوم پیا ابدانا جو منصور کاوڑ پیا کریندانا جو ساونتري کوں
 پڑھایا کیوں نی۔ اساڈی بھینٹاں گھروچ پڑھدی پئی اے۔
 مریم جیرھی اصلوں منصور جیرھی اے۔ میکوں چنگی لگدی اے۔
 اساں ہک پے دے گھر آندیاں ویندیاں ہوں۔ منصور دا پپو اُستاد
 احمد خان وی چنگا اے۔ اماں اہدی اے چنگے ون تاں آپنے لیوں ان
 اساڈے لیوں تاں موسلے ان۔ ملیچھ۔ پلید۔ نہ بھگوان رام دی مورتی
 دے اگوں سیس لواون۔ نہ متھا ٹیکن۔ سرزور۔ سرکش۔
 ڈاڈھے۔ ڈاڈھائیں نال ہرکم کرن دے ہیلکے۔ بھگوان جاتے۔
 رکھوں دے پن۔ ہک ڈینھ پتا جی پئے ابدے پن جو بھگوان رام تے
 کرشن دے ڈینھاں وچ ایں ملک وچ کوئی موسلا کوئے نہ تا۔
 صرف اساں بھگوان کوں منٹن والے ہا سے۔ پچھے اے موسلے تلواراں
 چاتے گھوڑیاں تے چڑھ کے آگے۔ ویر پھرا اوم پیا آکھے۔ ہک ڈینھ
 ایں ملخ تے ول بھگوان آہٹی کرپا کرسی۔ اونداکوئی اتار آسی تہ انگریز
 بچھ ویسی۔ موسلیں کوں اساں بھجا چھوڑسیوں یا پکڑ پکڑ تے
 بھگوان۔ مرلی والے بھگوان دی مورتی دے اگوں متھا ٹیکو لسیوں۔
 اوم کوں وت بنسری والا بھگوان پسندے۔ میکوں تاں تیرکمان تے

سیتا والا بھگوان وُندے۔ جیڑھا راوٹن کون مارتے سیتا کون چھڑوا
 آیا۔ دلیر۔ بہادر اتے ساونت ہا۔ اے کیا جو گوپین نال رلیا کراہیں
 بانسری ودا وچا وے۔ مکھن چور کہیں جاہ دا۔ ہائے بھگوان۔
 میں کنتیں کون ہتھ لائیندی آں۔ ہتھ پدھیندی آں۔ بنتی کریندی
 آں۔ اچ میں ضرور بھگوان کرشن دی مورتی دے اگوں متھا ٹکیساں
 چلے چوکا تھی گئے۔ دل سیپ تروپ کرلیوں۔ دل گنڈھ منڈھ
 تھیسے۔ دل ایبا کم۔ دل اوپا کم۔ نکا نکا کم۔ تے تھک موئی
 رن۔ ماتا جی اہیاں رہن۔ دل چھوہر کینجھ نہ سوکھے ان جو
 صرف کتاباں پڑھن۔ دڑ کے نال خرچیاں گھنن۔ دل اتھاں
 پتیاں نال بھرا اوم پیا اہا ہا۔ فلم تھیٹر ناٹک ڈین۔ چھوہر
 ہوون کینجھانہ چنگا اے۔ میں چھوہر ہوواں یا تے کیرھا ہوواں ہا۔
 اوم۔ نہ او بھڑٹا اے۔ چھتا اے۔
 منصور۔؟ منصور۔!! ہا۔

ہائے رام۔ میں وی اندر وچ کینجھ ناٹک رچائی پیٹھی آں
 ناٹک۔ جیویں دسہرہ دا رام لیلنا ناٹک۔
 کول راوون کون اے۔؟۔ ہنومان۔؟
 سیتا۔؟

رام۔؟
 — میٹا کیا۔ کوئی وی تھی سگین۔!!

رام لیڈا ناٹک۔ دسہرہ دے موقعے تے پیش کیتا ویندا ہا۔ جیندی
 چھوہریں کوں سدائیں تا نگھ رہندی ہئی۔ جید تے منصور وی بورڈنگ
 دی کندھی ٹپ مہنج اوم پرکاش دی مدد تال ناٹک دے میدان وچ
 بہندے ہن اتے ناٹک ڈیہدے ہن۔ ناٹک وچ کجھ
 SEXUAL TOUCHES وی ہوندے ہن جنھاں دا چرچا کئی
 کئی ڈینہاں تائیں چھوہراں وچ رہندا ہا۔ اونویں وی دسہرہ ہک
 دلچپ ناٹک ہا۔ جیڑھا راوٹن دے مریجن۔ لنکا فتح تھیون اتے
 سیتا دے چھٹ آون دی خوشی وچ منایا ویندا ہا۔ سیتا دا چوڑج
 وخنن اووی ڈرامائی انداز اچ۔ ول رام دا ہنومان دے بندریں دی
 مدد تال لنکا تے حملہ آور تھیون اتے سیتا دا پپیل دے پتیریں دے
 اولے عصمت بچا آون ہک سوکھی تمثیل ہئی۔ جیندے وچ
 نوجوانیں۔ نویں بالغ تھتے نوجوانیں لیوں دل دی وندر دیاں ڈھیر
 ساریاں گالھیں موجود ہن۔

سکندر خاں ناٹویں جماعت اچ چھوڑ گیا ہا۔ ودا گھوڑی
 دیکیندا۔ شکار کھیڈدا۔ اتے کھوپیں دے کھا ڈیس دے ایڈوں
 اوڈوں کندھا کترا تھیندا ہا۔

حیدر جماعت اچ پہلی پوزیشن گھدی ہئی۔ پیو کون پتسین
 لیوں تپائی رکھدا۔ شہر دیاں گلیاں وی پھر داہا۔ میلے عرس وی
 ڈھدا۔ تے باغیں وچ نک نک پڑھدا وی رہ ویندا۔ دل پنہیں
 کوں کھڈالی وی رکھدا۔

منصور پڑھدا۔ کورس کنوں علاوہ پیاں کتاباں
 لکھدا۔ اَلْم غَلْم۔ اوٹ پٹانگ
 سوچیندا۔ چھڑاگ سوچ۔ ماضی۔ حال۔ مستقبل
 جماعت دیاں حاضر یاں۔ استادیں دی فرمانبرداری۔ مائٹری
 چچہ گیری تے ہوسٹل دے رواجیں دی پابندی اتھاں ڈوہاں لیوں
 بے معنی شتیں ہن۔

بے وس لوکیں دی بے چس زندگی انہاں کوں مول نہ بھاندی ہئی
 مگر اوم پرکاش انھاں ای گالھیں دا استاد۔ اے سبھ حر بے
 چاٹدا تے وقت ویلھے انھاں کنوں کم گھندا مگر نتیجے وچ ڈوہی
 پوزیشن آگیوس جیندا سبب او تعصب کوں سمجھدا۔

ہندو مسلم تعصب۔ مسلم ہندو تعصب
 — جیویں جو ہر کوئی عینک پاتی ودا ہووے۔ سبھ کہیں دا
 وژن متاثر تھی گیا۔

دیداں کمزور تھی گیاں ہن۔ کو لھودی شے پرے ڈس دی
 ہئی۔ پرے دی کو لھوں۔ وڈی چھوٹی اتے چھوٹی وڈی۔
 سوٹھپ کو جھپ لگدا۔ اتے کو جھپ سوٹھپ ڈسدا۔ مگر
 عینک لہاؤٹ لیوں کوئی وی تیار نہ ہا۔ توڑیں جو سبھ کہیں کوں

خبر سنی جو اے عارضہ خود عینک دا پیدا کیتا ہو یا اے۔

عینک پاتیں وژن بھینگا تھی گیا ہا۔

بھینگ پٹن و باہن گئی سہی۔ جس کنوں وستی وستی لوک بیمار
تھیون پئے گئے۔ تاں جو حبیب خان تے مکھی موہن لعل وی
مریض تھی گئے۔

اوم پرکاش نیتاجی دا پرستار ہا۔ سمجھدار ہا جو چرکھے والی گالھ
پرائی تھی گئی سہی۔ اتے سٹن چندر گپت تے اشوک والا بھارت
ورش وجود وچ آون والا اے۔

حیدر کوں وندارے دی لوڑ سہی جو ایں لٹروچ اوکاں مثل
مجھی دے مرٹن دا آسرا رکھدا ہا۔

منصور۔ چرکھا۔ بیلچے۔ کھاڑی دیاں منزلاں مار کر اپس
چندر تارے دی چھانٹھ ہیٹھ آن لکیا ہا۔ آپنے وجود کوں موجود مناوٹن
دی اُمنگ رکھدا ہا۔

مگر وندارا۔؟ ملک دا۔؟ لوکیں دا۔؟

وندارے دا نتیجہ نکھیڑا۔ لوکیں دا لوکیں کنوں۔ دیس دا

دیس کنوں۔ لوکیں دی لڈ پلانٹ۔

ایں نہ تھیوے۔ ہر کوئی اٹھائیں و سے پیا۔!

مکھی موہن لعل وی۔

ساونتری۔؟!۔۔۔ جی ہا۔ ساونتری وی

اوم پرکاش کو روح آکھے تے او ونچے پیا

”کیا تھیسے؟“ دی بے یقینی۔ کیا تھیوٹا چا پیدا“ دے

دے سوال کوں جنم ڈیندا ہا۔ جس کونوں ول "کیا صحیح اے۔ کیا حق اے"
دا پرائانا تنازعہ وجود اچ آ ویندا ہا۔

صحیح تے حق تاں ننگی تے سدھی اکھ نال ڈٹھا ونج سگدے۔
مگر اتھ تاں ہر کوئی بھینگ پن دی عینک پاتی ودا ہا۔
بھینگے۔ !؟ آپو اپنے زاویہ نظر نال ڈیکھن ولے۔
زاویے تاں ۶۰ ۳۱ ان۔ ! خط مستقیم دے ڈوہا تیں پاسیں
کون۔ توڑیں دائرے دی گولائی دے اندروی۔

کالھ۔ رام لیلاکون منڈھ پدھدی سہی۔ تعزینے تابوت نال
دچر دی۔ مورتی پوجا تے قبر پرستی نال سر بھندی۔ ونج ستار تھ
پرکاش دے چوڑویں باب اچ بھاسدی سہی۔ منصور اوم کون
ہردوار پچھن لیوں سٹنٹ پئے ویندا ہا۔ جیویں تہ اتھ پاک لوکیں دا
استھان وجود اچ آوے۔ ول اوم۔ منصور کون مکے مدینے
دی راہ دے ڈس ڈیندا ہا۔ جیویں اتھ رام راج رہے۔

مگر ڈوہائی سیتادی عزت تے حرف نہ آون ڈیندے سہن۔
جو ڈوہاں کون چو پھیرا وٹ ڈند کلیندے ہوئے ڈسدے سہن۔
البتہ ہک کالھ اچ اوم پرکاش پختہ ہا۔ آواگون دا چکر۔ کراں
دا پھل۔ حیات و موت دا دائروی فلسفہ۔

مگر منصور لیوں "من گھنٹن" کون علاوہ ای ہک پی پوڑی سہی۔
سجھن۔ سوچ سمجھ تے منن۔ دلیل نال کہیں نتیجہ تے
پچھن۔

ایں سیرھی دیاں تاں ہوں پوڑیاں سہن۔ اتے منصور اچاں

تلپیں پوڑیں ودا پیر تھر سیندا ہا۔

من گھدو سے مگر کیویں۔!؟

حیدر انھاں ڈوہاں دے بختیں تے۔ انھاں دی سُدھ دی

اُدھرڑی تے وچڑی ہوئی ناوڑی تے مُرکدارہ ویندا ہا۔

”وچارے۔! اوندے لیوں اے ڈوہیں وچارے سُن۔

موجود کنوں اکھیں ٹوٹن تے ناموجود کون گولن ولے۔!“

”کندھی کون چھوڑ۔ کندھی دے اوڈھر کون پھلورن ولے۔!“

سکندر خان تاں ماضی دوپلٹ گیا ہا۔

حیدر حال وچ حال مست ہا۔

منصور تے اوم مستقبل دی لکیر دے پار پچن دے تانگھی۔

مگر آپی سوچیں دے ونڈارے دے اُروار تے پار۔

۲۹

نکے۔ جوان۔ وڈے تے ہڈھڑے۔ کچھ ایس طرحاں ودے
سوچیندے تے الیندے سن۔

لکیرتاں لکیر ای سہی۔ ڈیکھوں کیتلا ڈینٹھ ٹردی اے۔
لکیر لاوٹتاں ڈیو۔ ٹور اساں آپے ڈکھلیسوں
مگر لکیر کون چاہندے۔؟

ٹساں۔!

نہ ٹساں۔!!

اساں۔!؟

جی ہا۔ اساں! بالکل اساں۔ اساں سارے۔!!!
۔ فرنگی دی سازش اے۔ اتلا سمجھدار ہتو۔ سازش کون سمجھ

گیوتہ ول ایندے وچ پھاسدے کیوں پیو۔؟
۔ حملہ آور موسلے۔ ملیچھ۔ ول انھاں کون اچاں تائیں
حملہ آور کیوں سمجھو۔؟ موسلے کیوں اکھیندو۔ ملیچھ پلید کون
ہزار سال تائیں پاک کیوں نوہے کر سگیتے۔

کراڑ کون بھٹ پوون دا ڈر اے۔ ول ہزار سالیں کنوں
کٹھے رہن۔ حکومت کرن دے بعد وی انھاں دی کراڑگی فطرت

نوہے بدل سکیے۔ "بھٹ" نوہے مکا سکیے۔ تے ڈرہ کون ختم
نوہے کر سکیے۔!

کیوں۔؟۔ آخر کیوں

نہ فرنگی۔ نہ توں۔ نہ میں۔

لیکراں مارٹن اساڈے وس دی گالھ ای کوئے نی

لیکروقت پیا چھکیندے۔ جی ہا

وقت۔ پورے ہزار سالیں دے ڈینھ رات۔ صبح شام دی گردش

دوراں۔ سچھ۔ زمین۔ چندر۔ تارے۔ پہاڑ۔ دریا۔ جنگل

رڑھ۔ ہوائیں۔ بارشاں۔

توں۔ نیں۔ چینی۔ فرنگی۔ بک پے نال میل جول۔

کلچر۔ ثقافت۔ پیسہ۔ اتے پیا سچھ کچھ

وقت، اہو فیصلہ کیتے۔ کیوں جو اہو منطقی فیصلہ سائنسی انداز

فکر اے۔

اینویں تھیسے۔ کیوں جو اینویں تھيوٹے۔ اینویں تھیون کون

کوئی ننیں روک سگدا۔

اے سازش اے۔ سارپیں دی۔ اے کہیں دی سازش

کوئے نی۔ ول کہا ہے۔

حالات دا لازمی نتیجہ۔ NATURAL CONSEQUENCES.

کھٹے نہ رہ سگدے ہا سے؟۔ رہ سگدے ہا سے!

انج رتے رہ سگدے؟۔ رہ سگدوں!

کھٹے رہوں ہا تہ ول کیا تھی پووے ہا۔!؟

آنجو رہسوں نہ ول کیا تھی پوسی — ۱۱۹۹
 منطلق دامداری آٹنا سامان و پڑھ سیرھ کٹھا کر چھپی وچ گھت
 کردا تھیا

مگر لیکر لگی کتھ اے — ؟

دھرتی دے سینے تے بیا کتھ — !

نہ — اول دلیں وچ — ول سوچیں اچ — ول زبان تے — ول

جسمیں دے درمیان — ول دھرتی تے — !

پر جبیکر دھرتی تے لیکر لگ وی نہی اے تہ کیرھا اسمان ڈھے پئے — !!

اے دھرتی اگے انھاں لیکراں نال دانگوڑانگ اے —

بک پی لگ پتی تہ کیرھی زمین یا اسمان دی گردش رک ویسی — ۱۱۹۹

دھرتی دی لیکر نال — سوچیں تے دلیں وچ جیرھی لیکر لگدی آ

اوندا پھٹ — اوندا چیر ڈاڈھا سارا تے پیر کریندے — اے پھٹ

ول دا جھورا تھی پوندے —

سئیں — نہ تھیون ڈلیوں — !!

ہا — مگر جو کجھ سُن پیا تھیندے — ایجھے ویلھے پیا تھیندے

اونکوں تاں جھلوچا — ایں چیر وچوں جیرھی رت دے پر نالے

پئے و سہن — انھاں کوں ڈک ڈ کھالو — انھاں کوں پنجا چا

ڈلیو — سئیں میڈے —

اے لیکر — جیرھی چیر تھی پتی اے — جیندے وچوں رت

دے دریا پئے و سہن — اے کہیں راہودا — کہیں اہرمن دا —

کہیں ابلیس دا کم اے — اساڈا کوئے نی — اساڈا پاند آ جا ہے —

ذرا آچھے پلو دو چاڈیکو۔ رت رنگی چینی تھی گئے۔ رتا سو ہاے
اے پاؤ۔ انیکوں سو پاؤ۔ دل پیچھے کہیں ہے ویسے پلو پاؤ آ پٹی
مصومیت دے ڈوا ہے۔

اساں این کنوں نابری واری کھڑوں۔
وقت دے میزان اچ ٹلو۔ پچھے کالھ کرا ہے۔
وقت اتے وقت دے SPOKESMAN تاریخ۔ اساں ساریں
کوں ڈو ہاری قرار ڈتے۔ صفایاں ڈیون بند کرو۔
ڈو ہاری لکیر المون دے نہ۔ پر لیکر کون چیر۔ پھٹ لے ساڑ
بٹاؤن دے۔

ڈو ہاریں ڈوہ دو ہتھ ودھائیں۔
مال۔ عزت۔ ایمان تے جان تائیں اے ہتھ ودھ آئیں۔
جیرھے ہتھ جیرھی شے لگی اے اونکوں اوں ڈروہ گھدے۔
جیویں مار دی تھنچ ہووے۔ پو دی کمانی ہووے۔
خدا کوڑ نہ پلو اووے۔ کچھ ہتھ ڈکھن والے دی ہن۔
جھٹن والے ہتھ موجود ہن۔ مگر او آپ ڈکدے تے کنبدے
رہیں۔ کنبدے ہتھ جیرھا کچھ کور سگدن انھاں اوہو کچھ کیتے۔
بالاچ ہک کٹن والیں دے گھولے نال نیڑے دی ہک دستی
گیانا۔ ہک نویں سوڑتے ہک من گڑھا آیا نا۔ جیرھے گھولے دے
اگوں اگوں سکندر خان دی گھوڑی ہئی۔ ولدیں پھیرے ایں گھوڑی
تے خان نال ہیل ہک کراڑی چوہرو دی ہئی۔ جیرھی ترے ڈنہیاں
دے بعد ولا ڈتی گئی۔

نورپور دے کراڑیں کوں اخوند دے ترلیاں اتے مکھی موہن لعل دے
 منتیں تے ہک کیمپ وچ پُچا پُچا گیا۔ اے تھورا حبیب خان لایا ہا۔
 مکھی ہمیش کنوں ہولی ڈیوالی تے مٹھائی پیش کرنیدا آندا ہا۔ این رت
 دی ہولی وچ کجھ ڈھیر نذرانہ چا ادا کیئس۔ ول فالٹو سامان جاپیں
 زمیناں وی تاں سٹی ویندا ہا۔ جہیں دی سار سنجال حبیب خان
 دے فے لائی ہس۔ خان ہوریں کجھ لکھ پڑھ وی کروا گھدی ہئی۔

پوہڑی چھاٹھ۔!

جان۔ ایمان۔ آبرو۔ بچائی ویندا ہا۔ اے تھولی کالہ اے۔
 نورپور دے کراڑیں کوں کیمپ وچ پُچا وچ وڈا ہتھ اخوند دا
 ہا۔ ناتاں شیت۔ ڈوہاری دا ہتھ اتلے تائیں وی بچ وچے ہا۔

مگر آپ کتھ ہا۔؟؟

اہا کالہ کہیں کوں سمجھ نہ پئی آندی ہئی۔!

وڈا نورپور وچ ہا۔ مگر موجود کوئے نہ ہا۔!

کچا رہی وچ وی آن پہندا ہا مگر او سے پاسے دی لٹ مار دے
 حالیں خبریں نال اونکوں کوئی دلچسپی کوئے نہ ہئی۔ اتے وساخ تے
 اپن کنوں سواپی کوئی کالہ وی کوئے نہ ہئی۔ البتہ سکندر خان کنوں
 کراڑی چھوہر و لوواوٹ لیوں اوں ای حبیب خان تے زور بھریا ہا۔
 جیں اے کالہات لیوں من گھدی ہئی جو او مکھی دی ملکیت دے
 بارے سبھ کجھ جانڈیں ہونیں وی گوٹھ ماری ودا ہا۔ تھوڑیں تے
 چپ دے جدرے مار ڈتے ہن سی۔

مگر منہ وچ چپ کوئے نہ ہا۔ اوں کراڑیں دی لٹ پلان دی پوری

مخالفت کیتی مائی۔ گٹ مارکوں انسانیت دے خلاف سمجھدا تا۔
آوں اوم پرکاش نال سارے اختلافات مکا چھوڑیے ہن۔
اساں ونڈارا چاہندوں۔ او تھیندا پتے۔ بس پیا جیڑھا کچھ پیا تھیندے
اونہ تھیونٹا چاہیدا اے۔ نہ تھیونٹا ڈلیوں۔
"تھیندے کوں روکن اس اڈے وس کوئے نی۔" اونڈا استاد احمد خان
"اسکوں ودھن نہ ڈلیوں۔ اساں ایندے وچ پارٹی نہ بنسوں۔"

منصور احمد خان

"جیڑھا کچھ تھئے ٹھیک تھئے۔ توڑیں جو ایتدے وچ میڈا کوئی
ہتھ کوئے نی۔" حیدر

خدا جانے اے کتواں منصور وقت دے بخداد دے چوک ارج
ول سدھ نے فہم دی صلیب تے ٹنگیا کھڑا۔
"وقت دی این چھولی اے پدھرا کر ڈتے۔۔۔ جو میں موجوداں
۔۔۔ میڈے وجود کوں نشا بڑ کر ڈتس۔۔۔ میڈی ہستی کوں من
گھدا گئے۔۔۔ قلعہ ہرند۔ ملتان۔ ڈیرا اور تے پے قلعے میڈے ہن۔
۔۔۔ لال قلعہ تے تاج محل وی میڈے ہن۔۔۔ پنجند میڈا لے۔۔۔
جمنا۔ گنگا۔ کرشنا کاویری وی میڈے ہن۔۔۔ دھرتی دا اے بھانپاں
میڈا ہے۔۔۔ اگے انا ساری دھرتی میڈی ہی۔۔۔ لال قلعہ۔ تاج محل
دا کیا تھیںسی۔۔۔ اکتھوں والے میڈے پھراوین دا کیا تھیںسی۔۔۔
جیڑھا اتھ آولسی او منصور احمد سدھسی۔۔۔ جیڑھا اتھ رہ ویسی
او منشور داس تھی ویسی۔۔۔ اینویں ای تھیندا اے۔۔۔ جیڑھا
اندس کنوں بوہاڈل (ابو عبداللہ) نال نہ ول سگیا یا او بوہاڈل تھی
گیا یا۔۔۔ جیڑھا تاز قستان وچوں امام شامل نال نہ نکل سگیا یا او
منصور و تھی گئے۔۔۔ میں آزاداں۔۔۔ اوم پرکاش وی آزاد
لے۔۔۔ کت کنوں۔۔۔ کت کت کنوں۔۔۔ اوم دا بھارت و
کتھ لے۔۔۔ اوم اپنے ورش پگئے چلیا۔۔۔ مکھی ہوہن لعل وی۔۔۔

مکھیانی وی۔۔۔۔۔ ول ساونتری وی۔۔۔۔۔ جی۔۔۔۔۔ ساونتری وی۔۔۔۔۔
 اویوں کئی لے چلی۔۔۔۔۔ اوتاں نیتا جی دی پھارٹ کونے نہ ہی۔۔۔۔۔
 اوتوں تاں سوراج دا۔ بھارت ورش دا خواب کونے نہ ڈٹھا۔۔۔۔۔ او نہ
 وچے یا۔۔۔۔۔ نہ وچے یا۔۔۔۔۔ میں کیوں جھل سگدا ہم۔۔۔۔۔ کیوں جھلن یا۔
 آخر کت لیوں۔۔۔۔۔ کیڑھے سانگے۔۔۔۔۔ میڈا اوندے نال کیڑھا سا لگا یا۔
 جیکر کوئی سا لگا نہ ہاتہ ول اونکوں جھلن کیوں پیا چہنداں۔۔۔۔۔ میکیوں
 اوندی کیڑھی لوڑ پئی کھڑی اے۔ کوئی وی نہ۔۔۔۔۔ کوئی وی نہ۔۔۔۔۔
 مگر نہ وچے ہاتہ چنکا یا۔

"پتھر منصور۔۔۔۔۔ بندر کر پو۔ کیوں پیا جا گدیں"

"اماں کوں کیڑھی خبر۔ میں کیوں پیا جا گداں۔۔۔۔۔ اماں دی
 بے خبرائی۔۔۔۔۔ سدھ نہ ہوون ٹاں اونکوں بندرا کا کیتی پئی اے۔۔۔۔۔
 مگر ابا سئیں وی تاں سمجھ گبتیں۔۔۔۔۔ اویوں سمجھ گبتیں۔۔۔۔۔ او
 تاں پوری سدھ خبر ولے ہن۔ ول انھاں کوں کیوں بندرا آگئی اے۔
 اوشیت۔۔۔۔۔ اٹھا وجود منواتے سمجھ گبتیں۔۔۔۔۔ بس۔۔۔۔۔ مگر
 میکیوں ابا آپے وجود دی سدھ نہیں پئی سمجھن ڈیندی۔۔۔۔۔ ول ابا
 سئیں چپ کیوں تھی گبتیں۔۔۔۔۔ جیویں چپ شاہ داروزہ رکھ چھوڑیا
 پنے۔۔۔۔۔ اینجھا ہلیار آدمی۔۔۔۔۔ اینجھی سدھ والا۔۔۔۔۔ این خاص
 لمحے۔۔۔۔۔ این اہم وقت تے چپ کیوں تھی گبتے۔۔۔۔۔ سمجھ کیوں
 گبتے۔۔۔۔۔ او آپ وندارا چاہندا یا۔۔۔۔۔ وندارے تے ڈاڑھا خوش
 تھے۔۔۔۔۔ کیا سٹن متاسف اے؟۔۔۔۔۔ اصلوں کونے نہ۔۔۔۔۔ بالکل
 نہ۔۔۔۔۔ کیا لڈپلان کنوں۔۔۔۔۔ رتو چھان کنوں و لگیر تھی گبتے۔۔۔۔۔

تھی سگدے۔۔۔ مگر چھل وچ تاں اینویں تھیندار ہندے۔۔۔
کوئی کڑھدے۔۔۔ کوئی پڈدے۔۔۔ کوئی گڑاکیاں کھاندے۔۔۔
اتے کوئی تھپاکے مارتر آندے۔۔۔ چھل دی دعائمنگی ماوے۔
تہ چھولیاں وی سہٹیاں پوسن۔ بہے چھولیاں رل رل تے تاں اُلا
چھل بٹیندین جیں کنوں اساڈی تساڈی زندگی عبارت اے۔۔۔!!

وجود دآرس یاست حرکت اے
 حرکت - تبدیلی - ٹور - چل پل - !
 جہاد - حیوان تے انسان دی - !
 فرد تے افراد دی - !
 انسان دی وڈے پیمانے تے مکانی تبدیلی کوں مہاجرت
 EXODUS آکھیا ویندے -

انسانی اودھ دا بک جاسوں پٹیج تے پی جاہ تے لگن۔
 پٹیجیٹن - ٹرن - ول لگن

سہو ساگی عمل -

آدم دا جنت کنوں دھرتی تے آون
 پال دا مام دے پیٹ کنوں دنیا وچ آون
 انسان دا اوجھائی کنوں سدھ دی حد وچ پیر پاون
 فرد دا بالغ ہوون

قویں دا تہذیبی بلوغت تے چن

ساری انسانیت دے ذہنی ارتقائی پنڈھ دی اُتلی (آخری نہ)
 پوڑی تے چن - !

اساڈے این مخصوص لمحہ (این ناول دا زمانی وقت) وچ انسان
جیڑھی پڑی تے پھتے۔ اوندے نال جیڑھیاں چھولیاں وجود دے
مختلف مظاہر وچ آئین۔ انہماں وچوں جرمن راہودی شکست

جان بل دی ظاہری سوچ
جدلیاتی ماریت دا پیر تھراون

اے وڈیاں چھولیاں ہن
جتھوں اساڈی دھرتی مار دا آزاد تھیوٹ وی ہک ویرا
انسانیں دی لڈ پلان دی۔!

مکھی موسن لعل اوڈے اتے اسماعیل صادق ایڈے۔!
کت کت دی لڈ پلان تھنی سہی۔

انسانی وجود۔ ثقافت۔ سوچ

ہر قدر VALUE صرف لڈی نہیں۔ لڈی وی ہے
اے وڈی لوڈ سہی۔

وڈا لوڈا۔ دھرتی دھون

مالی۔ سماجی تے نفسیاتی اُلٹ پلٹ دا بھوتیں انب (بھونچال)

جیندے وچ مالی تے سماجی دریا۔ غاراں تھی گئیں۔ پہاڑ۔

ٹوٹے پرتے تے کپاہ دی دَنز بن گئیں۔ نویں دریا۔ واہ

ٹو بھے تے بھٹاں وجود اچ آئین۔!!!

حبیب خان تے سکندر خان اچے تھی گئیں۔ اُس

گئیں۔ لڈان دے ٹھیرھ تے ستمار EDIFICE کھرا تھی گئے!

بالاچ کون لڈان دا کچھ حصہ ملیے۔ حیدرکون خالی اسامی تے

نوکری ملی اے۔ مگر بالاچ حبیب خان دی مُزیر گیری چھوڑن
تے اپنے آپ کوں تیار نہیں کر گیا۔!؟
بھوئیں پھوڑ کہیں جاہ دا۔!

؟۔۔۔؟!۔۔۔؟!۔۔۔!!؟؟؟!
!!۔۔۔اے کیا تھی گئے۔۔۔؟؟
جیویں اپنے گئے ہوون چلیے۔!
اوپرے آگئے ہوون۔!!

آپنے۔!؟ اوپرے۔!؟
کون آپنا۔ کون اوپرا۔!؟
آپنے اوپرے دی سچاٹ۔!!؟؟
جغرافیہ؟۔ تاریخ۔!؟۔ عقیدہ۔!

۔۔۔!؟!۔۔۔!؟؟!
کچھ بیڑی کنوں لیج گئیں۔ کچھ چڑھ آئیں۔!
او پی بیڑی تے ونج چڑھیں۔!
بیڑی چھولیاں وات اے۔!؟
چھولیاں۔!

وقت دے سمندر اچ سدائیں دیاں اتے نت دیاں
چھولیاں وچوں اے بک وڈی چھولی۔!
چھولی۔!
بیڑی۔!

دل مانجھی۔!؟؟ مانجھی۔!!

سارے چھولی کوں محسوس کریندے ہن۔ پٹری کوں ڈپدے
 ہن۔ مانجھی کوں سٹدے ہن۔!
 مگر اخوند احمد خاں۔ مانجھی کوں۔ مانجھیں کوں وی محسوس
 کریندا یا۔ مانجھی کوں۔ اوندے ڈولیاں کوں۔ اوندے
 ونجھ کوں۔ ونجھ مارٹ۔ سٹرھ کوں۔ سٹرھ کھلٹ کوں۔
 وار کوں۔ ابھی۔ لمی وار کوں۔!

اتے منصور وی کجھ کجھ۔!
 ”پتر منصور اے کیا تھی گئے۔ اے کیا پیا تھیندے؟!
 اے سارا کیا ہے۔“

”بابا! این ہمہ آوردہ تست۔! وار لگی اے۔ تہ
 تاں سٹرھ کھولین۔ ونجھ مارین۔ ہن پٹری ٹرپتی اے
 تہ اساں کون پچھدو۔ اے کیا۔۔۔۔۔۔“
 ”مگر چھولی تاں چھل ویندی تھیندی اے پتر منصور۔“

”ہوں۔۔۔؟“
 ”پتر۔ چھولی کوں جھولی تال نئے ڈک سگدے اتے چھل
 کوں کون جھل سگدے۔!“

”بابا۔! اے اینویں تھیندا رسندا ہوسی۔ چھولی۔ چھل بن
 ویندی ہوسی۔ چندڑی دی پٹری نال اینویں ای تھیندا رسندا ہوسی۔
 کیا اینویں نیں تھیندا رسندا؟“

”پتر! میں تاں اینویں کوئے نہ سوچا یا۔“
 ”مگر۔۔۔۔۔۔ میڈا خیال اے۔۔۔۔۔۔ اے چھولی۔۔۔۔۔۔ چھل۔۔۔۔۔۔ پٹری

..... مانجھی .... بابا پیڑی ٹھلدی تاں ویندی اے ....!؟

”مگر کیڈے پئی ویندی اے۔“

”بابا۔! کینجھی کالہ کیتی وے۔ کیڈے کیا ہوندے۔؟
پیڑی آخر پار ای ویسی۔ ہیا کیڈے ویسی۔“

”اوں ہوں۔ ای وی تھیندا رہندے جو مانجھی ساری رات
وَنجھ مریندے مگر صبح کوں اتھائیں ول آکھڑے جتھوں ٹریا ہوندے۔“
”ہائیں۔۔۔!؟۔۔۔ اسان ایں نہ تھیون ڈھیسوں۔۔۔!!!“

ایں چھولی کوں ڈھ: ادھائی سال گذر گئیں۔ ایندے لوڈے
دھوڑے اچاں آندے پئیں۔ وچھوڑے دے پھٹ اچاں
ساوے ان۔ نویاں او دھیاں اچاں پاڑاں چھوڑن دے عمل اچ
ان۔ کھاوٹ پٹن والباں پجھاں تکھے تکھے گھیتاں ڈھیسوں اچ
ر دھیاں ہویاں ان۔ کاں وی رڈ دے وڈن۔!

کیا ڈھے گئے۔ کیا بٹ گئے۔ کون گئے۔ کون آئے۔
سٹ کجھ پرانی تھی چلی اے اتے ایندا احساس وی ودھیک جھکا
تھی چلیئے۔

منصور۔ کتاب دی اتے سوچ دی اگلی پوڑی دے ڈاکے
دو ودھ چلیئے۔!!

اخوند۔۔۔۔۔؟؟؟۔۔۔!!؟

سُدھ دے پنڈھ دا راہی۔۔۔؟

وی ٹردا ویندے۔!

”پتھر منصور۔! رات کتلا باقی اے۔ اتے پندھ کتلا اے۔!؟“
 ”بابا۔! پرہ یا کھی اے۔ منزل دے کو لھوں آگپوں۔!“
 ”اے پرہ کھٹی داسو جھلا اے۔!؟ او اولوں اسا ڈی منزل
 دے ہن۔!؟؟“

”ہا بابا۔! اوسا مٹھے مقدس سلیمان جبل دی چوٹی اے۔!
 اساں او ڈاہیں ودھدے ویندوں۔!“

”پتھر۔! اسا کوں کُردیں کتلا وقت تھی گئے۔؟ جیویں
 جیویں۔ کئی سال تھی گئے ہووون۔ کئی سال!۔ کئی صدیاں
 ۔ کئی ڈھا کے صدیاں۔!“

”جی۔!؟؟ منصور“

”ہا۔ کئی صدیاں اگے۔ پوں اگے۔ جڈاں آسماء سکھن
 دے بعد۔ فعل تے حرف گولینے ہم۔ دھرتی مار دی جھولی وچ
 انھاں مٹھڑے سرائیکی لفظاں وچ۔ لولی وی سٹی ہم۔ میں
 تڈاہوں دائرداواں۔!“

”دلورائے دے ٹھیرھ۔ موہن جو دڑو۔ قلعہ ملتان۔ ہرنڈ۔
 ڈیرا ورنوں وی اگے۔!؟؟ منصور“

”پتیر۔! توں وقت دے چھولیں دے ناں رکھی بیٹھیں اتے
 انھاں وقت دی سڑک دے میل دے پتھراں کنوں فاصلے اتے منزل
 کوں سمجھن دا ترلا کریندیں۔ مگر پتیر اے تاں صرف اولوں
 ہن۔ وقت ہک بے ناں وکرا اے۔ جیڑھا آپ ہک اکائی
 اے۔“

”بابا۔ تساں تھک تاں توہے پتے۔ وڈی منزل ماراؤ۔؟“
 ”پتیر۔ تھکد افرد INDIVIDUAL اے۔ جنس GENUS

کوں تھکاوٹ ہے وی کوئے نہ۔ فرد دے بعد پیا فرد۔ ہک لاندیگر
 دے بعد پیا لاندیگر۔ اے ہک دوڑ اے STICK RACE
 اے ہک کھیڈ اے۔ نانگ تے پوڑی SNAKE AND LADDER والی۔
 میں کیوں تھک سگداں۔ جیکر توں نوہی تھکاتاں۔ مگر توں تاں
 تھک اہی نوہی سگدا۔ توں۔! مستقبل وودھدا ہویا حال۔؟
 ”بابا۔! ٹردے تے وودھدے او۔“

”پتیر۔ ہا۔ آندا پیاں۔ مگر اے تاں اگوں نائیں آگئی
 اے۔“

”اے تاں انا ساگی کا نا نائیں اے۔ او تہ انیکوں جھاگ چلوں“

منصور

”پتیر۔ میڈے ہتھ کنوں جھلی چل۔ کا نا نائیں دا پانی ڈاڈھا
 تکھا ہوندے۔ متاں میڈے پیر اکھوڑ گھتے۔ اتے میں مقدس
 سلیمان دی چوٹی تے نہ ترچ سگھاں۔“

بابا۔! میڈے پچھوں لگے او۔ میں پچا ڈیساں۔“

” مگر اے کیوں تھی سگدے۔ توں نہ راہ سُنجانڈیں اتے
 نہ کا مانائیں دیاں رمزاں — ہا۔ تیڈے وچ حال دا ڈڈھ
 موجود اے۔“

” بابا نہ جھاگدے اے او۔ جھاگدے اے او۔ پانی چیلھ جیڈا
 اے۔ اے سیرھ وچ آکھیں۔ خیال کرتے پیر تھرائی او۔
 مگر بابا۔ اے کیا۔ تساں لڑھدے پئے ویندو۔ اگوں تے
 ودھدے او۔!!!“

” پتر۔ ! اللہ بلی۔ !! میں ویندا پیاں۔ مڈدا۔
 لڑھدا وینداں۔ مگر میڈے پڈن دے بعد میڈی دستار
 پانی دے اتوں ترآسی۔ ترسی ودی۔ توں اہا چاتی۔ بلکہ
 پاتی وںجھیں۔ اتے اینکوں سوٹھے سلیمان دی چوٹی تے فرنج
 پچاویں۔ وچ رکھیں۔“

اخوند احمد خاں شاہ تاروہا۔ اے ونڈارے والی
 چھولی کنوں تر آیا ہا۔ مگر پچھے والی چھل اوٹکوں ہٹیاں کر
 گھتیا ہا۔ اے اوں نائیں وچ لڑھ گھتے۔ جتھوں سے
 دفعہ جھاگ تے لنگھیے۔!

بالاچ دے پیر دھرتی وچ کھپے ہوئے ان۔ اتے
 حبیب خان دے ہتھ وچ پوہڑی لامڑی اے۔ اوڈو ہائیں
 نہیں لڑھ سگدے۔!

اخوند۔ سدھ دی چھولی ہا۔ نوپں سدھ دی ویر اچ رل تے
 اووی مستقبل دی چھولی تھی گئے۔!

منصور۔۔۔ اخوند احمد خان دی پگ چاتی تے پاتی کوہ
سلیمان وی مقدس چوٹی دو ویندا و دھانا۔۔۔ ویندا و دھدے۔
اتے چڑھدے۔۔۔!

میں آپ ڈٹھے۔۔۔!

تساں وی ڈیکھ سگدو۔۔۔!!

او ڈیکھو۔۔۔!!!

پہاڑیں دیاں چوٹیاں کتلانہ اُچاں تے پرے ہوتدین۔!

اُفہ۔!!۔!!

کے ٹو۔ کنچن چنگا۔ مونٹ ایورسٹ

توڑیں جوڈروہ طور اتے تحت سلیمان وی

سُدھ دے طور۔! سو جھلے دے سلیمان۔!!

وجود کائنات داعطر

(— لیلیٰ وجود —)

مگر ول وی —

پنھوں — رانجھے —

قیس —

(ناں وچ کیا لاتھے)

دھرتی دی داجل دیاں ریخاں لٹرنیدے۔ کالانا پتیں جھاگدے

انھاں دو ویندے پین۔ چڑھدے ویندین۔ ودھدے ویندین

سوٹھے سلیمانیں دی مقدس چوٹی دو۔

اُن سوٹھیں دگ تے۔ عمودی افقی ڈنگ ول ZIG ZIG

والادگ -
زمان تے مکان کے لائیں وچ بانڈ مگر پانڈ چھڑو بندے ہوتے۔

باہمہ مگر بے ہمہ
ہک آن تڑٹ تندیہ سے
انسانی وگ دے موہری -!
(کوئی وی ناں چار کھو)
مگر ایس لمحہ وسیب اہورسین ڈیو
وکھ تے وکھ ودھائی ویندین -
پگھر و پگھر - خونیں کفن
ڈبندے - اُٹھدے - ٹر دے - اگوں تے وکھ ودھیندے

رواں دواں -! مسلسل ٹور -!!
مگر کیوں -!؟ آخر کیت سانگے -!!؟

! -! -!!؟

سٹو -!

سٹو - سٹو -! -!

فضا وچ ہولی ہولی لغماتی پھنگار -!

اینویں پایا محسوس تھیندے - جو - پرے - دور پرے
اُتے تخت سلیمان کنوں وی اُتوں - کہیں مٹھڑے من بھاوٹے

سُدھ سنگیت دامینگھلا پایا وسدے -

جیوس نہ کائنات داشموں راگی - اکھیں نوٹی - سُرندا

موندھے نال لائی کوئی پر اُسرار راگ چھیری بیٹھے :

"علم آہا یکِ صفر وچالے۔۔۔۔۔"

"الف یکو بس ہم۔۔۔۔۔"

اکھیں کنوں نیر پتے وسنہن کسی۔!

تھوڑپیں نے اکتی مُرک اے۔!!

پگھر وچ شم۔! انگلیں رت ورت۔!!

اچاتی۔ پگھر۔ رت۔!!

راگ۔!۔!۔!!

نیر۔! مُرک۔!۔!!

۔؟۔!۔!؟

کائنات داوڑا استبعاد PARADOX

زندگی دے گچھڑے بھیت۔!؟

!؟۔۔۔ = ۱۔ کہ ۲ =۔۔۔!؟!؟

انھاں بھیتاں دے کھوجی۔! رازداں۔!؟! بنرے۔!

چندڑی دی شب زفاف دے گھوٹ۔!

کلمہ دے اخوند۔۔۔۔۔!

اچ دے منصور۔۔۔۔۔!

صباحیں دے۔۔۔۔۔!!؟؟

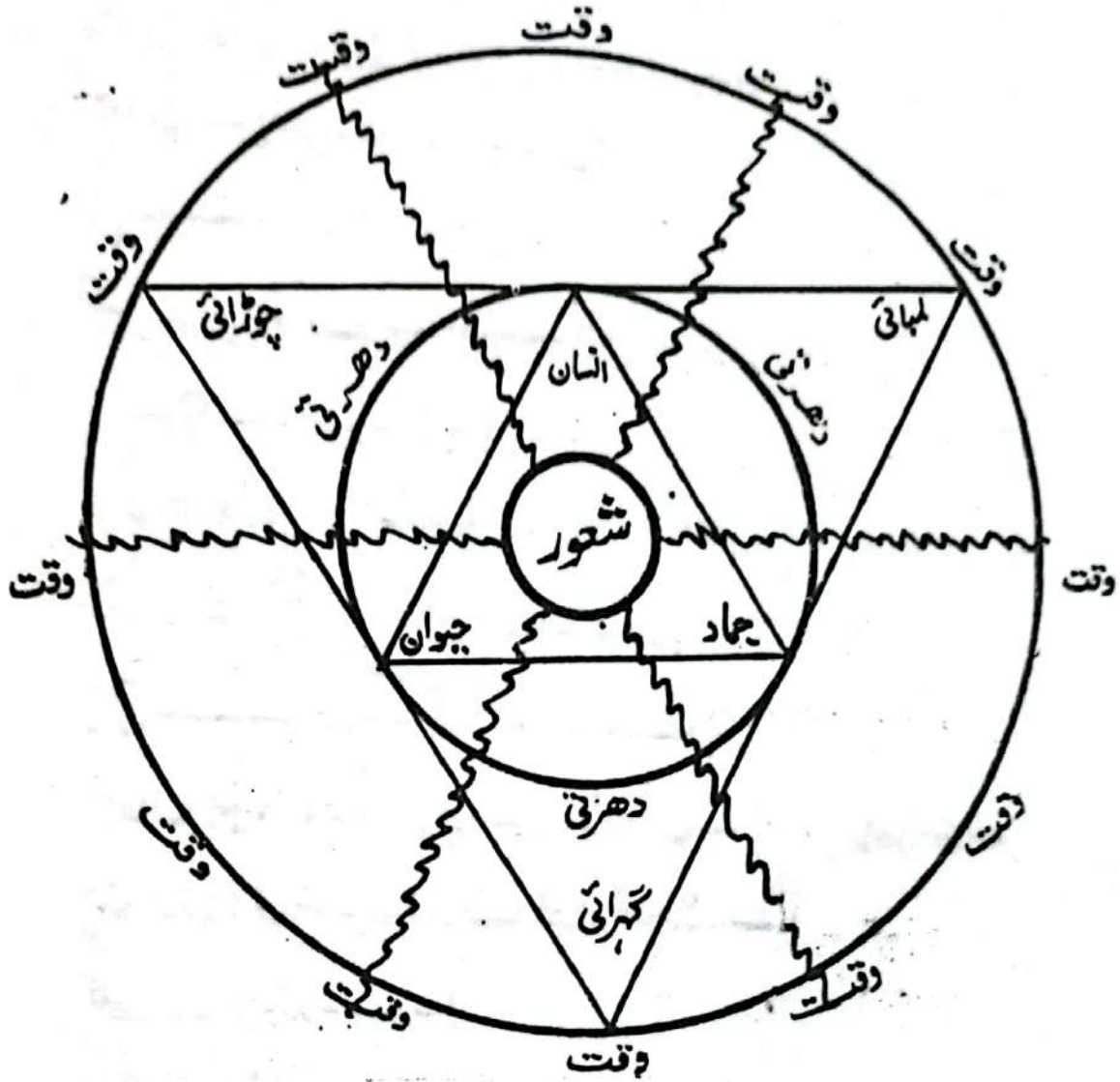
چھولی۔۔۔ تے۔۔۔ چھولی

ہر یک آپنے وقت دی چھولی

!!۔۔۔ وقت اکائی اے تے۔۔۔!!

!۔۔۔ چھولیاں۔۔۔!

”ناول دے تائے پیٹے دی ہندسی صورت“

۱- وڈا دائرہ = وقت - زمان
 ۲- وڈی تکون = لمبائی - چوڑائی - گہرائی

۳- نکا دائرہ = دھرتی

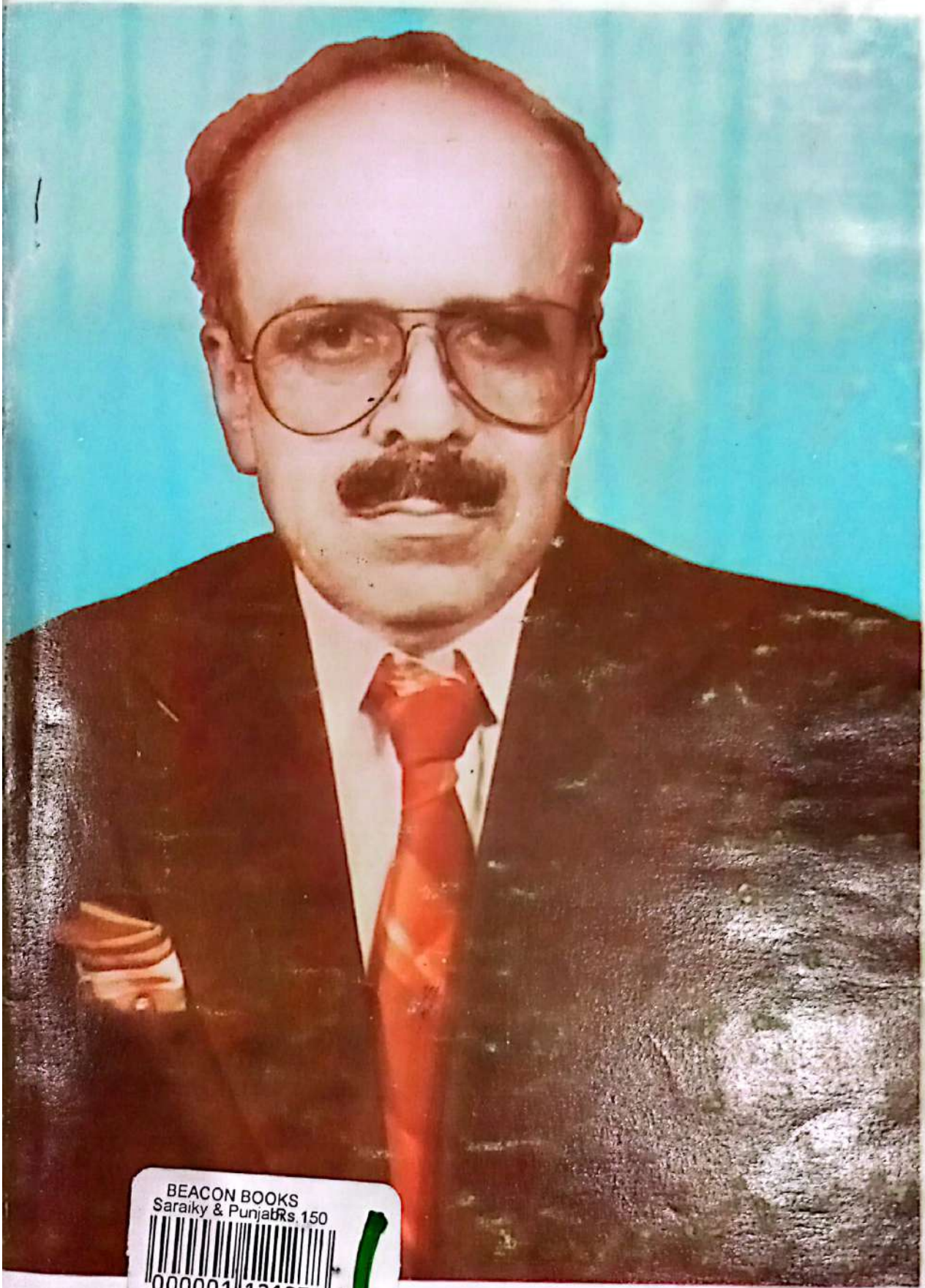
۴- نیکی تکون = جواد - جوان - انسان

۵- وچلا نقطہ یا دائرہ = سدھ - شعور - فکر - فہم - فراست

۶- لہراں - پھولیاں = سدھ تے فہم و فراست داسو جھلا (ناول چھولیاں دا بنیادی خیال)

BEACON BOOKS
Saraiki & Punjabi Rs. 150
000001121278
CHOLIAN

مصنف